

57387

fosszília bírózsoj

2000/2.

fosszília

Tartalom

Télrevaló, Feketén, Mereven, Az üresség illatos antológiája, Az elektronika konvojai (versek) <i>BRANKO ČEČEC (Virág Zoltán)</i>	5
Vakszavak a Szárnysegédnek <i>PODMANICZKY SZILÁRD</i>	11
Lacipecsenye, Mit, mennyiért, kinek..., Ismerős egyenlet (versek) <i>BORDÁS SÁNDOR</i>	15
A költőóriás 900 font	18 21
Pompás anyuka <i>CHARLES BUKOWSKI (Virág Zoltán)</i>	24
Monkey Business, klónvers, In Bardo (versek) <i>ORCSIK ROLAND</i>	30
Reggeli a Plútón <i>PATRIC MCCABE (Szakács Szilvia)</i>	33
Indul aludni, Testtájak, Kutya labdával (versek) <i>DOMOKOS TAMÁS</i>	52
Radvánszky Gyula és a fej nélküli nő <i>BALOGH TAMÁS</i>	56
TA-MA-RI-NA 1979. 05. 17. Esző <i>ROBERT MLINAREC (Orcsik Roland)</i>	61 64 71
Reinkarnációból reinkarnációba – beszélgetés Robert Mlinareccel <i>ORCSIK ROLAND</i>	77
Etika és pesszimizmus Schopenhauer bölcséletében <i>NAGY SÁNDOR</i>	86
A technológia mint új mitológia (a művészetben) <i>BORIS KOVÁČ (Orcsik Roland)</i>	117
Szexuális forradalmak <i>SIMON REYNOLDS – JOY PRESS (Németi Anna)</i>	122

YOU HEARD OF....
'DIDO AND AENEAS'....
OF 'PYRAMUS AND THISBE'....
OF 'POPEYE AND OLIVE'....
OF 'OSCAR AND LORD ALFRED',....
..... JE SUIS LE ROI D'AMOUR.
G.F.

BRANKO ČEGEČ

Télrevaló

*Zuhog, zuhog az elektromos fizimiska.
Deflorált szavak szitkozódnak.
Ezt hallani: Beng! Beng!*

Egerem nem álmodik rózsaszín metanyelvről,
nem durmol hangos mondatot, nem szimulál
homályos *Creedence*-eket.
Elaludtam a klavírozó Niagara
sávjai mentén. A másik szólam
szaxofon. Drága, mérgező szaxi.
Elúsztatja a saját, egyetlen reggeli turbékolását,
a hangicsálót s mámorítót, mint a fény ócska szlalomja
Kulušićban,
amíg patetikusan füstölög a hosszú gyári
transzverzális
Honolulu – Lou Reed
(hosszú, akár a plurális és az alpinista meredély
orgiasztikus Svájccal és könnyen
pengető fiatal orangután testtel.)
A filmkockába gyarmati banánok
juke-box-a hatol
(a jövő hajtóanyaga).
Egyenként mutatkoznak be,
zúzó heavy-metállal, szólnak:
„Jó napot!” „Van por?”
„Rendelkezik-e a szakszervezet saját Télapóval?”
A farkos úrnak nem kellemetlen:
iszogatja keresztezett görkoris
végtagjait
7-től 3-ig lesben áll,
amikor már a „Nagyváros Fényei” uralkodnak
koromsötétséggel a szemekben.
S akkor, monoton képeslappal,
kifakul a Wall Street az emlékezetemből.
Ez lehetne álom.
Esetleg poétika.

Folytatásos infláció,
bíborszínű eső,
vagy műsor a televízióban.
A képernyő földalatti pofája jelenik meg
amelyen magamnak beszélek, egyenesen a katódcsőbe:
„Te Čegec, félős, tarkabarka ping-pong vagy!”
Nincs többé labdázás; nincs: „Cibona
vendégjátéka!”
Még egy izraeli vereség áll
a mózesi irodalom zsúfolt ajtaja előtt,
de akkor újra, kora reggel,
kék hetes úszik a hidak nélküli Száván.
Füstöt pöfékelek s lopom a deszkákat az építkezésekről,
zúzmarás álomért s forró télért.
Ugyan már, lopni teljesen normális lett,
állandóan visszhangzik a zaj a szomszédos kertekből,
tisztviselők settenkednek mérőszalaggal és hőmérővel,
a postás nem száll le a csengőről,
amely mindenkinél cseng,
kint – 22.

Feketén

a kirchneri képen a nők,
feketében sétálgatnak verssor z. makovic költeményéből.
belébotlottam a radió utcában,
harminc méterre a városkaputól.
az asszonyok feketében mormolták ott
alázatosan a rózsafüzért.
a pizzeria falán
feketével spréztett felirat: PUNK IS DEAD és
SID VICIOUS EGY FASZKALAP.
a gang of four tagjai testhez simuló viharkabátban
kőbelépőt árultak,
fekete műanyag zacskóba csomagolva.
a revolveremben nem volt lövedék.
zsebemből kicsúszott egy cédula
láthatatlan szöveggel
a fekete háttéren.
tudtam, ez állt rajta:
FEKETE.

Mereven

Az ablakon kivillanó tekintet sötét szemüvegbe zárul.
Az allegorikus *simple minds* hármassugrás és a kompjútergrafikák
lecserélték a *laki pingvini* lavináját.
Tükrökkel borított falak között állok.
Ez az én koncentrált világom. Feledni kezdem
a kötelező olvasmányok egykori figuráit. Ők zavarosan
ugrálják át a jó hangzás húrjait, hosszú,
monoton üresjáratba sorakozva. Mindig is
így képzeltem el a l'art pour l'art-t. Találkoztam vele
az új éra egy másik századának video-recorder
temetőjében. Akkor még vetítették Andrija
Maurović rajzfilmjeit meg más szoft pornókat.
Hogyan hangzik a kilowatt?
Ezerötszáz alumínium pénzérme 1963-ból!
Hat évvel korábban születtem.
Ki ismeri a születésnapot?
Rettenetes az anarchia a lelkemben!
Nem hiszem, hogy esni fog. Oly hideg a víz.
Oly meleg a kéz. A szépség az utcára keveredett.
Kinek ütött az órája?

Az üresség illatos antológiája

A szép test megformálja a patetikus emlékek mondatait.
Csak egy kiskölyök voltam, aki ebből a szakadékból mászik ki és
aki bizonytalanul rakosgatja össze gyermekkorá szomorú tájképének mozaikját.
Üdvözölte az irodalom ragyogó terepe:
Karl Maytól Matošig,
Dživo Bunić-tól Rimbaudig, Poundig, Celanig.
Handkén át Tomaz Šalamunig.
Minden fejezet friss örömet hozott.
Bánat követte.
Üresség.
Minden új könyv új és kegyetlen amputáció volt.
A felismerés jelenetei és a halál jelenetei
az egyesülés örvényében.
Eltűnedezték a mozaik kockái hosszú és végleges sorozatban.
A bomlás utolsó stádiumában új jelentéseket kellene beléjük írni.
Pillanatnyilag keresem őket.

Az elektronika konvojai

A kimondott durvaság könnyeket csal kislányom arcára:
valaha egész világa hatalmas csokoládé volt, ajándék
egy utazásról a szomszéd országból. Most eszkalálódnak a dolgok.
A képernyő és a videoszalagok között a primitív elektronika
katasztrófa és barikád konvojai; itt mindent könnyű megjegyezni, de még
könnyebb kitörölni csontropogás, s az elektronikus forradalom ártatlan
gyerekhadának láthatatlan sikolyai közepette, mely – mint minden
forradalom – érzéketlenül falja föl a tulajdon gyermekeit.

Virág Zoltán fordításai

Branko Ćepec 1957-ben született Kraljev Vrh-ben. A zágrábi egyetemen kroatisztikát és összehasonlító irodalomelméletet végzett. Költőként, kritikusként, esszéíróként és műfordítóként egyaránt jelentős szerző. Műveit német, francia, szlovén, magyar, macedón és ruszin nyelvre fordították. A Quorum (lap- és könyvkiadó), a Pitnaja, a Polet, a Republika, és az Oko (új sorozat, 1990) folyóiratok szerkesztője. Korábban a Mladost kiadó szerkesztője volt. Az MD kiadóban elindította a Plexus könyvsorozatot, melyet Miroslav Mićanović-tyal együtt szerkeszt. A Meandar kiadó vezetője. A Horvát Független Könyvkiadók Egyesületének (HNN) elnöke. Jelenleg a horvát kulturális miniszter helyettese. Kötetei: *Eros-Europa-Arafat* (1980), *Presvlačnje avangarde* (1983), *Zapadno-istoči spol* (1983), *Melankolični ljetopis* (1988), *Ekrani praznine* (1992), *Fantom slobode* (1994). Legutóbb magyarul: *It's only rock and roll*. (Ford.): Fenyvesi Ottó. In: *EX évkönyv*. Forum, Újvidék, 1990. 146–147. (A fordító, V. Z. megjegyzése)

Kováts László: Pallas Athéné (linómetszet)

PODMANICZKY SZILÁRD

Vakszavak a Szárnysegédnek

A 8. csapás

A boxpávián lemerült a mélybe, hogy az utószezon gombjaiból kigyúrja a sarkcsillagot. Függeszkegett ágvason, somorjai szelencén, vízterületen hasalt át, rágói durrogtak a szemtrónon. Kézfejen mélabú sült lágú bambadeákat, hasa csoportján lazulni látszott a hajnal. Bármikor ott lehet már a kifont gyanú árnyéklapján, sünnőrszával kell beérnie napéjt, erőtest mozog a lármás csögula felé, s ő ellene, bordaoldalán héjpászma hajlik le. Függőkút zúdulva remeg hét húrt hajába, szörtömörítés egy szál pertli hú linókasztján. Semmire nem esett bombanő, találgatni vasteát szűk egyed, kibén bél forrt rá a tölcseért ölt vaksoványra. A gereblye feláll a hintaló előtt, útján nehezen ragasztja hajpánt a gongházból kidőlt emlőt. Bókaszirom, finom egy éj, lapaljbor ömlik a gijotinvény malmára. Gúzsdera hull semgolyóra, tompa égpsz'k a lúdfonák élettelen testin. Kihűlt a csapás a szemgolyóban, az úrkapucni elmarad. Három, négy, békaálom száll meg, halsprint a csontlagúnán. Hajából kéneső dől, lábain agykéreg aluszik. Féregtelen düh a boxpávián arcán, lesírna mind, ha egy hely odébb csúszna. Ezrek nyílt tegeze, légy kint kört ásni, ha has dől fertelmes csigolyán, és fenn ragyogó oldalpiller suhan. Más társ hírből sincs, elpattanni újból a bőrt. Fal mellett hál, szundi hét apróhal, elmállik bál, bolha, tolvajlengő ajtótok. Pille szakít tért szárnyra, pótmagaság egy fű hegyén. A som délre borul, a nyitóagyszint szandálban henterereg. Fenn kövek törte borjú, farkas, iglice, hetes egész egy. Társzserum bont hajt lombtornán, a tornácon át holt sávot fogna át meg át. Főkapont int, a lant lent billent, a hárfahúr megint pattant. Voltam siket, néma és félagg, kiemelt és méltánytalan tag, simán sámán, bunkerben elásott bunkolja, megelégtelt vasfogas, túratanítónő, fertelmes szürke gerle, gyomorban oldódó ondó, lisztes harcsa, patikasegéd, ultrahívó szájsebész, botanikus orvlövész, csatakos barna, agyvesztett gyalogprimás. Elértem mindent, amit akartam. Tollfonálból dőlt billentőt, halott tollal talált tétlapot, és amit még meg mertem moccantani a mélyhűtött mankó előmosott mintájára.

Fák és fények
(Vincseszter 3.862)

Nem, ez nem igaz, mondta, mint aki egész éjjel vastag kabátban feküdt, egyik zsebében diónyi mogyoróval, a másikkban máknyi diókkal. Felhajtotta a takarót és megnézte a hasát, hátha lesz ott egy csoda, mint lakatlan szigetből kiálló kanálkészlet. A zsebeim, mondta vé-

gűl, nézzük a zsebeim. A színészek varrnak ilyen nagy zsebeket, hogy el ne felejtsek a szöveget, ököl a zsebben, s az ökölben mintha ott lenne egy nyolcvan gigabájtos vincseszter. Szabadon éltem, a szabadban fogok meghalni, gondolta, s föl húzta magát a padlásra. Lábai merőn lógtak, testét himbálta a nyárelőn oly szokásos és kásás, apró golyókból álló szél, fejét felszegezte a kúpcserép irányába, abba az irányba, ahol a sarkcsillag állhatott egykor, megtevéstve mindazokat, akik máshol hitték. Á, baromság, nem halunk meg, semmi nem lesz velünk, csak mint a színházban, előjövünk megint, mint a férgek, előjövünk, időkúszás, itt meghalunk, amott folytatódunk, leütnek egy sakkfigurát, a másik táblán beszáll, minden további megy. Nem kötöm fel magam, a fölöslegességnek szolgáljak egy még egy fölöslegességgel? Ide a bicskát, haggyanak, elvágom magam a kötelet. Undorító sok kosár, le kéne bontani ezt a házat, mennyi egér lelheti benne pici halálát. Újabb születés következik, kérem-e, figyelem-e, lejövök a padlásról, égve hagytam, égve a villanyt, mintha csak szörmentén újra születhetnék, de kár, ki a fényre, idioták, gyerünk, le a létrán, be a spájzba, marhák, gyerünk, előre, barmok, mint a döglég, le a kolbászok mellett, bele a demizsonba, két foggal ki a dugót, meghúzni azt a rohadt murcit, kiköpni a parát, első nyelet, be a másodikkal, vén szipirtyók, retikültolvajok, kulcszabálók, előre, föltépni a spájzot, az ajtót tövestül, hogy soha többet ne csukódjon, nyitódjon, meg se moccanjon többet, véres kezű sejtnyalók, idefigyeljete, hapikáim, gondolatizzasztó rohadékok, megjöttem, ti ásványnyalók, be a konyhába, még ég a gáz, melegem van, ne felejt el kialudni, mennyi időbe telik, kijövök, ki a frissbe, széttép a huzat, fák és fények távol, nappal van, lödörgöm, fények és fák távol, na, persze, mondja ki ezt, mondja, fények és fák, ne másról beszéljen, ezt mondja ki, hallani fogom, hogy rendben van, vagy azt, hogy beteg, mint egy dörrenés, fák és fények, rossz a hangja ehhez a mondathoz, friss levegőt, okszigént vagy kötelet neki, minek tovább húzni, sakkfigurák, melyik táblán üssenek le, mondta, s rajtam csendben faragott tovább a bézbólütőre cserélt esztergakéssel.

Gyros

Só, só. Nem sok mindent engedhetek meg magamnak. Mindig az alapoknál egy gólyalábon, azzal a két virgáccsal, a türelemdeszkákkal, lécenként két fej között. Többedmagammal a fűrésztelepen; szál szememben a Napfény utasa. Elütök a mai naptól, gondoltam, a kétujjas kesztyűmben gépelek ma, ha, belül nyomom az irhát, kívül betű, bőr ez, és majd küldöm a Szörkesztyűbe, hogy be legyen szörkesztve, Trinidad és Tobagó közé, mintha kis eszemmel egy államot hoznék, lépre. Fejprém-díj. Kiírok egy híjat és megszüntetem. Nekem, 12 éves koromban az volt az elképzelésem, hogy, és ezt föl nem fogtam, mindent szabad. Szabad mindazonáltal fejfordítani, nyakaskodni, szétnézni hangtalan, kiverni a palávert, dühöngeni a lehúzó ágazatok miatt, dideregni a téli nap okán, segget és faszt kiabálni türelmem erotomán szörkesztyűjében. E nem. Dobok egy ácsot a tetőről a fejléccel. Meg se hallom, fél méter magasan, a szekercével tarja el magát. Fázom, nyolc kabát. A mágnesek

országában hideg van, sarkítok, soha nem fognak megfizetni érte, az elemeimmel tarkítok, tudja jól, hogy nekem hajnalban duracell kell. Meg se állok hazáig, ahol, ahol... Fejgépezek a lefektörrel. A nő már lecsendesült, bekentem vajgarinnal, azt hiszi, az élet okán elkenhető. Alszik, szó se róla. Eszem azt a kívülnek helyezett orrmentikáját, bele se megyek, főleg, elszomorít a táskáján alvó kisdíákjegy. Még ma, gondolom. Gondoltam ma. Felülvizsgálók mindent. Eszem vesztet? A bal lábam nem muzsikál, muzsikál majd a jobb, hárfázik, érzékeny láb ez, egyedül is dominóz, bekomponál. Hajnal, szürkület, a fény a feléhez ért, kezdi a nap, egy kevés csillogással mindent akar, a szürke óraműs, teszem azt, lehajolok, fent már más érjen be. Utána meg. Babaház, kijönnék egy babaházból, kis kapuján a vállam le se ejtve, rossz, mániákus úton járok. Gesztenyesor, vad, lemaradok. Én, aki ott volt mindenütt, most leáll, elhajlana, és oda se ér. Tangó. Utána járna egy tangót, veszem azt, egy gót. Minden lassú. Még gyors is. Lassú. Áthatja a lassúság. Gyors. Gyrs. Gyros. GRS., sopszka, a sok szpa. Sapka. Ki nem hagyom a fejbe húzható salátát, egy még. Ecetes lé, ecetera citera, egyoldalú zene, soká vagyok csak fönn, lezárom egy penetráns szagú képpel. Nagy a szemem, kicsi a micsodám. Vagy pedig nagy ésszel gondolom, kicsi az eszem és nagy a micsodám. Nagy. Óriási nagy. Micsodám?

Inga
(szelén)

Fejemből a haj kinő. Alatta bőr lapul a csontra. Beljebb csont, agy. A nyelvlamella a fog tövéen liheg. Fog sorom délben mozog. A torok nagy hóhányó. Gégemetszést írok föl egy papírra. És nyelek is méltán. Ha szorul a hurok, odafönn madarak jelennek meg, betartva minden fokot. Kívül a nyak, hosszú, bosszantó nap. De valamit csináljon a gége, micsoda unalom: nyakszirt. Törödnöm vele, mint pollenegyensúly, láb- s gégezenész. Hallgatni, csúszni-mászni. Dobolnak fönn a törzs barna szarvai. Jelenlétemmel mindent megteszek. A nyak alatt mellkasi fájdalom, felszörözött doberős bőr. Megette csont. Kolbászgyanús helyzete még a szájból emleget. Eljátszom örömráimat: kivételt ha teszek, teszek. A vállak danga korongja, mint ázok csoportos esőn. Kisül, hogy esik az eső. És az, ami elől mellhús, hátul lapocka, egy körforgásban teljes év. Volt koraimon most osztozom. Beül a csont egy székbe, egész nap süthet a nap, laza hármásával a fej lebont egészen. Van a gyök az alfél fölött, az egyensúlyban kezdeti hely. Elmeköd a tölgyfa lágyán, vissza ne sírd kis heged. Ma felcsapok darázsnak. Króm bóján fészkelek egy ideig. Hosszú nyálfredő az égen pislog, kit lebírt bánat, szégyen. Mint egy külső ritmus, öntudatlanul keringek. A kibillent egyensúlyt a nyelv sem hozza helyre tétlen. Az Úr szándékát elfelejtethjük immár, sosem volt vagy balul ütött ki. Habár mindenképp meg kéne nevezni valakit, mert név nélkül és szerep nélkül leszek. Ülünk a csonka kúpon, gyarmatosító eszem hideg vérrel önt el. A figyelmesség osztott pályája kering. Hóbortfácán ver fel, mézbillentyűre ragadtatom magam, hol az a fekete táská. Igen-igen hosszú, aprított gallyasok meg én, felszökellő őz, drót, petegtetett tüdő-

fű, holt végemnek esek rabul. Almapaprika, kénrúd, izolált ezek a medence kagylóján, ahol egyszerre ér véget kikelet és Arisztotelész. Csábító a közöny, csípő ring az orrvidéken, szimatlovász, hogy az Isten sem igazodik el, itt és itt. Egy felfújt zenekar koncerterme, mivé leszünk, ha sosem halunk meg. Odafönn a kéz árnyékolhat, aztán fát lát, hull erre hó, föld, baromi vastagon. A vágyaimat nem lehet feladni, nők, kalkutta, isten bizony, saját hórész, fenolftalein. Miért szomorodik el úgy, ha maga a szomorúság, mint egy nőből lett szikla, csak a szemei hiányozzanak. És a szája is, belül a sötétben, hogy formálhat szót: mindent feladni. Nem én vagyok aki kiállt, magamban hűlt helyemre lépek, savanyú károm odalesz egy röpke évben. A fején haj nő, alatta bőr és csontszilánkok, távolban futóhomok, erdőségek, a víz az tenger, innen aztán tudok mindent. Fel se bukik, alá se merül, csakhogy véget ne érjen. A távolban futóhomok, erdőségek, na most az arcbőr hideg kendője, az orr s nyerge, tulipánfák a távolban, a szem, melyből minden kinő. Gyors neccet akartam, s most lassan lecsorog ez épp. Valahogy elhallgatni, mielőtt száj, szó megköti a rövidséget.

BORDÁS SÁNDOR

Lacipecsenye

*„Hatalmas döglött macska tesped
a város utcáin.
Házmesternék és gyermekek kedvence ő.
Házmesterek gondosan tisztogatják
szőrét.
Gyermekek a szemgolyóival játszanak.*

*Mi a húsból élünk.”
(Sorbán Attila: Szökés az elmeosztályra)*

Az a hang: ahogy süll a hús
meg az elkerülhetetlen zsírszag
mely beléd ivódik és lerí rólad
hogy magad is hús vagy csak
étkezési kultúra függvénye hogy
ugyanilyen hangot adj a saját
zsírodban sülvé miközben
valakibe elkerülhetetlenül
beleeszed magad.

Mit, mennyiért, kinek...

*„Mindig mint dolgot gondoltam magam
mint a valamire alkalmas valamit”
(Petri György: Közben)*

A kofa, aki nem mondja meg
mit árul: áll hóban, fagyban és árul
lehetne pofa is: mókus, fickó, figura
s helytáll: nem mondja meg; ki-
mondja (ki mondja?) és áll

A csapos, aki nem írja ki
mennyiért méri: áll éjjel, nappal és mér
lehetne Lajos is: Gézu(kám), Laci, Elemér
s helyreáll: nem írja ki; be-
írja (kibe írja?) és áll

A vasutas, aki nem tudja meg
kinek int: áll télen, nyáron és int
lehetne utas is: masiniszt', kalauz, bakter
s helyére áll: nem tudja meg; le-
tudja (beletudja!) és áll

Ismerős egyenlet

„...nem
találom csak
megállok
csontodban riadtan
elég volt
kergetnem a sovány
ködök mögött kerengő illatod”
(Zalán Tibor: Létismeretlenes egyenletek)

Feledni a gyökereket?
(Elnézem hogy Attilának
még a dinnyehéj úszott el
persze József meg a testvérek
és a múltnak kútja seggnélküli
[a Sárközi-fordításban feneketlen]
nem úgy a kiút mely nem
a jövőbe: Másba vezet
s inkább csimbókos mint rögös
ott megér – felgyülemlik én
meg hozzájárulok majd
együtt örülünk.)
Szarás lesz nem verselés
de így is vég-eredmény.

CHARLES BUKOWSKI

A költőóriás

Elmentem, hogy lássam őt. A hatalmas poétát. A legnagyobb narratív költőt Jeffers óta, aki még a hetvenen innen járt, s világszerte hírnévnek örvendett. A két legismertebb kötete talán a *Szomorúságom nagyobb, mint a te bánatod, ah! meg a Halott rágógumi lankadtságban volt*. Több egyetemen tanított, minden jutalmat elnyert, beleértve a Nobel-díjat is. A Bernard Stachman.

Megmásztam a lépcsősort a Keresztyén Ifjak Egyesületénél. Mr. Stachman a 223-as szobában lakott. Kopogtam. „A FENÉBE, GYERE MÁR BE!” üvöltötte valaki bentről. Kinyitottam az ajtót, beléptem. Bernard Stachman ágyban hevert. Hányás, bor, vizelet, ürülék és rothadt étel büze terjengett a levegőben. Öklendezni kezdtem. Berohantam a fürdőszobába, kidobtam a taccsot, majd előszédelegtem.

„Mr. Stachman,” mondtam, „miért nem nyit ki egy ablakot?”

„Remek ötlet. És ne gyere nekem többet ezzel a ‘Mr. Stachman’ baromsággal, Barney vagyok.”

Mozgásképtelen volt, s óriási erőfeszítés árán sikerült kikászálódnia az ágyból, hogy átkerülhessen a fekhelye mellett álló székbe. „Hát akkor jöjjön egy jó beszélgetés,” mondta. „Erre vártam.”

Könyökénél az asztalon egy kancsónyi digó vörösbor tele cigarettahamuval és döglött bogarakkal. Elfordultam, kisvártatva visszanéztem, ő ajkához emelte a kancsót, de a bor legnagyobb része rögvest visszafolyt, ráömlött az ingére, lecsorgott a nadrágjára. Bernard Stachman visszatette a kancsót. „Éppen ez az, amire szükségem van.”

„Üveget kellene használni,” mondtam. „Azzal könnyebb ám.”

„Igen, azt hiszem igazad van.” Körülnézett. Mocskos üvegek heverték szanaszét, kíváncsi lettem, vajon melyiket fogja választani. A legközelebbiért nyúlt, amelynek alján sárgás trutymó éktelenkedett. Csirke meg nokedli maradékának tűnt. Beletöltötte a bort. Felemelte és kiürítette. „Igen, így sokkal jobb. Látom hoztad a fényképezőgépedet. Azért jöttél, hogy lefotózz engem?”

„Igen,” válaszoltam. Felálltam, kinyitottam az ablakot, s beszívtam a friss levegőt. Napok óta esett, így tiszta és üde volt odakint.

„Figyelj,” mondta, „órák óta pisálnom kell. Hozz egy üres palackot.” Hányódott ott üres palack bőven elég. Átnyújtottam neki egyet. Nem zipzáros, hanem gombolós slicce volt, egyetlenegy gombbal alul összefogva a meglehetősen puffadtság miatt. Benyúlt, elővette a péniszét, a végét pedig odaigazította a palack pereméhez. A hugyozás pillanatában farka megmerevedett és fickándozni kezdett, mindenfelé szétfröcskölve a vizeletet – az ingére, a nadrágjára, az arcára, s hihetetlen, de az utolsó spriccelés a bal fülébe sikeredett.

„Pokoli dolog nyomoréknak lenni,” mondta.

„Hogyan történt?” kérdeztem.

„Mi hogyan történt?”

„A fogyatékosvá válás.”

„A feleségem műve. Elgázolt az autójával.”

„Hogyhogy? Miért?”

„Azt mondta, ki nem állhat engem többé.”

Nem szóltam semmit. Készítettem néhány felvételt.

„Vannak fényképeim a feleségemről. Akarsz látni néhány fotót róla?”

„Rendben.”

„A fényképalbum ott van a hűtőszekrény tetején.”

Odamentem, levettem és helyet foglaltam. Mindössze magassarkú cipőkről, hölgykezek borotválta bokákról, harisnyakötős meg harisnyanadrágos lábokról készült felvételeket találtam benne. Valamelyik lapon húspiaci árcédulákat láttam: marhatarja sültve, 89 cent egy font. Összecsuktam az albumot. „Amikor elváltunk,” szólalt meg, „nekem adta ezeket.” Bernard benyúlt a párnája alá, és kihúzott egy pár körömcipőt hosszú tűsarkakkal. Bronzba öntette őket. Felállította a cipőket az éjjeliszekrényre. Majd újabb adagot töltött. „Ezekkel a cipellőkkel alszom,” mondta, „szeretkezem velük, utána kimosom őket.”

Készítettem még egypár fotót.

„Tessék, akarsz egy fényképet? Nesze a kitűnő fotó.” Kipattintotta az egyszem árválkodó gombot a nadrágján. Nem viselt semmilyen alsóneműt. Elkapta a lábbelit a sarkánál, és fellendítve maga mögé csavarintotta. „Na, ezt kapd le.” Megcsináltam a felvételt.

Nehezen tudta magát állva tartani, most azonban sikerült megkapaszkodnia az éjjeliszekrényben.

„Még mostanság is írsz, Barney?”

„A pokolba, egyfolytában írok.”

„A rajongóid nem szakítják meg a munkádat?”

„Ő a francokat, néhanapján rámtalálnak a nőcik, de nem maradnak sokáig.”

„Jól mennek a könyveid?”

„Kapom a szerzői jogdíjat.”

„Mit tanácsolnál a fiatal íróknak?”

„Igyanak, basszanak és rengeteg cigarettát szívjanak.”

„Mit tanácsolnál az idősebb íróknak?”

„Amennyiben elevenek, nincs szükségük semmilyen tanácsra.”

„Milyen sugallatra alkotsz verset?”

„Téged mi ihlet a szarásra?”

„Mit gondolsz Reagan-ról és a munkanélküliségről?”

„Nem izgat Reagan vagy a munkanélküliség. Untat mindegyik. Akár az ürrepülés meg a Super Bowl.”

„Hát akkor mi foglalkoztat?”

„A modern nők.”

„A modern nők?”

„Nem tudják, hogyan kell öltözködni. Réműletes cipőket viselnek.”

„Hogyan vélekedsz a Nőfelszabadításról?”

„Mihelyt a nők hajlandók autósosóban melózni, ekeszarv mögé állni, csatornát tisztíta-

ni, két fickót hajkurászni, akik épp kirabolták az italboltot, abban a pillanatban, amikor hagyják a csöcsüket szétdurrantani a seregben, én szíves-örömezt otthon maradok mosogatni, és készségesen halálra unom magamat a szőnyegről a szőszöket kapirgálva."

"De nem valami sok logika van a követeléseikben?"

"Nyilvánvaló."

Stachman újabb adagot töltött. Miközben meghúzta az üveget, a bor egy része lecsurgott az állán, és ráfolyt az ingére. Olyan ember testszaga áradt belőle, mint aki hónapok óta nem fürdött. "A feleségem," mondta, "még mindig szerelmes vagyok a feleségembe. Ideadnád a telefont?" Odanyújtottam a készüléket. Tárcsázta a számot. "Claire? Halló, Claire?" Visszahelyezte a kagylót.

"Mi történt?" kérdeztem.

"A szokásos. Letette. Figyelj, húzzunk el innen, menjünk el egy bárba. Túl régóta rohadsz ebben az átkozott szobában. Szükségem van a kimozdulásra."

"De esik. Hetek óta zuhog az eső. Az utcák tökéleg elárasztva."

"Nem érdekel. Ki akarok jutni. Talán éppen most kamatyl valamelyik fickójával. Valószínűleg a túsarkú cipők is rajta vannak. Én állandóan rávettem, hogy hagyja magán őket."

Segítettem Bernard Stachmannak belebújni egy öreg barna felöltőbe. Minden gomb eltünekezett a kabát elejéről. Kérgessé vált már a beleivódott szennyeződéstől. Nehéz és bumfordi holmi volt, nemigen tűnt igazi L. A. felsőkabátnak, Chicago vagy Denver környékéről származhatott a harmincas évekből.

Fogtuk a mankóit, nagy ügyel-bajjal lekászálódunk a Keresztyén Ifjak Egyesületének lépcsősorán. Bernard egyik zsebében negyed liter muskotály lapult. Eljutottunk a bejáratig, Bernard pedig biztosított, hogy képes átkelni a járdán, be tud szállni az autóba. Kis távolságra parkoltam le a járdaszegélytől.

Amint átfutottam a másik oldalra, hogy beüljek, kiáltást hallottam, amit egy placcsanás követett. Ömlött az eső, rendületlenül szakadt. Visszaszaladtam, Bernard elvágódva és beszorulva kínlódott a szegély meg a kocs közötti ereszcatornában. Körülkerítette a víz, felült, a csapadék beborította mindenütt, özönlött le a nadrágján, áztatta mindkét oldalát, mankóit lomhán lebegtetve kabátujjai mellett.

"Minden rendben," mondta, "csak hajts el és hagyd itt."

"A francokat Barney."

"Mondom. Indulás. Hagyd. A feleségem nem szeret engem."

"Ő nem a feleséged, Barney. Elváltatok."

"Meséld a nénikédnek."

"Gyere szépen Barney, segítek felállni."

"Nem, ne. Minden rendben. Biztosíthatlak. Csak menjél. Rúgjál be nélkülem."

Felnyaláboltam, s az ajtót kinyitva beemeltem az első ülésre. Csuumvizes volt, bőrig ázott. Vízpatakok folydogáltak az autószőnyegre. Átmentem a túloldalra és beszálltam. Barney lecsavarta a muskotályosüveg kupakját, kortyolt, majd átpasszolta a palackot. Én is meghúztam. Ezután beindítottam a kocsit, és a szélvédő mögül kikukucskálva az esőbe nekivágtam, keresvén egy bárt, ahová talán betérhetünk, s nem okádjuk el magunkat az első pillanatban a látványtól meg a hűgyszagtól.

900 font

Eric Knowles felébredt a motelszobában és körülnézett. Louie és Gloria összeölelkezve feküdt a hatalmas méretű ágy túlsó felén. Eric fogott egy meleg dobozos sört, kinyitotta, bevitte a fürdőszobába, majd iszogatni kezdte zuhanyozás közben. Átkozottul másnapos volt. A dörgést ismerőktől hallotta már a meleg sör teóriát. Nála nem vált be. Kilépve a tus alól behányt a vécébe. Utána visszament zuhanyozni. A szabad idő, a mértéktelen szabad idő – ez volt a bökkenő az íróléttel, ez volt a lényegi probléma. Ki kellett várnod a felépülést, hogy írhasd, de amíg vártál, becsavarodtál, begyógyás közben pedig vedeltél, s minél többet piáltál, annál inkább megőrültél. Semmi dicsőséges nem rejtezett az író vagy a szeszakáz életében. Eric megtörölközött, felvette az alsógatyáját és kislattyogott a másik szobába. Louie-t és Gloriát ébren találta.

„Ő a mindenségit,” mondta Louie, „istenem.”

Louie szintén íróféle volt. Lakbérét nem ebből fizette, miként Eric, Gloria intézte helyette. Az Eric által ismert Los Angeles-i és Hollywood-i írók háromnegyedét nők támogatták; ezek az írók sokkal tehetségesebbnek mutatkoztak a pártfogóik, mint az írógép előtt. A nőknek adták el magukat spirituálisan és fizikálisan.

Eric hallotta Louie-t rókázni a fürdőszobában, a neszek hatására pedig újra taccsolnia kellett. Találván egy üres papírcsokót, Louie minden öklendezésére Eric szintén öklendezett. Igazán szoros harmónia volt ez.

Gloria meglehetősen csinos volt. Éppen mostanában vették fel tanársegédnek az egyik észak-kaliforniai főiskolára. Kinyújtózott az ágyon, és így szólt, „Srácok, ti olyan másfélék vagytok. A hányós ikrek.”

Louie kilépett a fürdőszobából. „Hé, rajtam szórakoztok?”

„Nem jött be, csórikáim. Csak egy elég nehéz éjszakát tudtam le.”

„Mindannyiunknak kemény éjszakája volt.”

„Azt hiszem, újra kipróbálom a meleg sör kúrát,” mondta Eric. Lecsavarta a palack tetejét, hogy megint nekiveselkedjen.

„Nem semmi ám, ahogyan megfékezted őt,” mondta Louie.

„Miről beszélsz?”

„Arról, hogy amikor nyomult feléd a kávézóasztal tetején keresztül, te mindent nyugis mozdulatokkal csináltál. Egyáltalán nem jöttél izgalomba. Megragadtad őt az egyik, azután a másik karjánál, és leteperted a földre. Rávetted magad, majd így szóltál, »Mi a franc ütött beléd?«”

„Hatni kezdett ez a sör,” mondta Eric. „Ki kellene próbálnod.”

Louie kicsavarintotta az üveg tetejét, s leült az ágy szélére. Louie egy pici magazin, a *Patkányok Lázadása* szerkesztőjeként dolgozott. Mint afféle kicsinyke folyóirat, ez sem volt jobb vagy rosszabb a többi hasonlónál. A szegényes és ellentmondásos tehetség nagyon fárasztó megnyilvánulása mindegyik. Louie éppen a 15. vagy a 16. kiadásnál tartott.

„Az ő kéglije volt,” mondta Louie, az előző éjszakán morfondírozva.

„A csaj azt mondta, hogy az ő háza, s mindannyiunknak el kell takarodni onnan.”

„Eltérő szempontok és eszményképek. Állandóan bajt okoznak, s mindig eltérő nézőpontok meg ideálok jelentkeznek. Mellesleg, az az ő kérése volt,” tette hozzá Eric.

„Azt hiszem, ráhajtok egy sörre azok közül,” szólalt meg Gloria. Felkelt, belebújt a ruhájába és lecsapott a meleg sörre. Remek külsejű tanárnő, gondolta Eric.

Ott üldögéltek, próbálván magukba erőltetni a söröket.

„Tévézne valamelyikötök?” kérdezte Louie.

„Ne merészed,” mondta Gloria.

Hirtelen hatalmas robbanás rázta meg a falakat.

„Jézusom!” mondta Eric.

„Mi volt ez?” kérdezte Gloria.

Louie odasétált az erkélyajtóhoz, hogy kinyissa. A második emeleten laktak. A motelt és balkonjait az úszómedence köré építették. Louie lenézett. „Nem fogjátok elhinni, de egy ötszáz font súlyú fickó tanyázik lent a medencében. A detonáció, amit hallottatok, akkor történt, amikor belecsobbant a vízbe. Sohasem láttam ennyire drabális faszingert. Óriási méretű muksó. Valaki van még vele, súlya kábé négyszáz font. A fiának látszik. Most a csemete fog ugrani. Kapaszkodjatok!”

Újabb robbanás következett. A falak ismét megremegtek. Szökőárként csapott ki a víz a medencéből.

„Immár egymás mellett lubickolnak. Micsoda látvány!”

Eric és Gloria az ajtóhoz léptek, hogy kikukkantsanak.

„Veszélyes egy szituáció,” szólalt Eric.

„Mit akarsz ezzel mondani?”

„Úgy értem, hogy elnézve a dagadtakat, hajlamosak vagyunk odakiáltani nekik. Tudod, mindez nagyon gyerekes. De ilyen másnaposan bármi megtörténhet.”

„Ja, már látom is őket felrohanni és dörömbölni az ajtón,” válaszolta Louie. „Hogyan fogunk leküzdeni kilencszáz fontot?”

„Nem buli, még jó kondiban sem.”

„Rossz felépítéssel, esély egy szál se.”

„Bizony.”

„HÉ HÁJAS GYEREK!” kurjantott le Louie.

„Ó, ne,” mondta Eric, „ó ne, kérlek. Szarul vagyok . . .”

A kövér férfiak felnéztek az úszómedencéből. Mindketten világoskék fürdőnadrágot viseltek.

„Hé hájas gyerek!” ordította Louie. „Fogadok, ha finganál, a löket innentől a Bermudáig sodorná a tengeri hínárt.”

„Louie,” mondta Eric, „nincs ott lent tengeri hínár.”

„Nincs is ott lent tengeri hínár, hájas gyerek!” üvöltötte Louie. „Biztosan felszippanítottatok a valagatokkal!”

„Ó, istenem,” mondta Eric, „Én író vagyok, ezért gyáva vagyok, ráadásul a hirtelen és erőszakos halállal kell szembenéznem.”

A nagyobbik dagadék kimászott a medencéből, a kisebbik pedig követte. Hallották őket, amint caplattak fel a lépcsőkön, placcs, placcs, placcs. A falak rázkódtak.

Louie bezárta az ajtót, beakasztotta a láncot.

„Egyáltalán mi köze van ennek a decens és maradandó irodalomhoz?” kérdezte Eric.

„Semmi, azt hiszem,” válaszolta Louie.

„Te meg a fasza kis utánzó gépezeted,” mondta Eric.

„Begyulladtam,” mondta Gloria.

„Mindannyian félünk,” tette hozzá Louie.

Ekkorra az ajtóhoz értek. BAM, BAM, BAM, BAM!

„Igen?” válaszolt Louie. „Mi az?”

„Nyisd ki ezt a kibaszott ajtót!”

„Senki nincs idebenn,” szolt Eric.

„Megtanítalak benneteket szemetek!”

„Ó, kérlek taníts móresre, uram!” mondta Eric.

„Most meg miért kellett ezt mondanod?” kérdezte Gloria.

„A szentségit neki,” válaszolta Eric, „Hát csak próbálok egyetérteni vele.”

„Kinyitni vagy keresztülmegyek rajta!”

„Nahát, akkor megoldoztathatunk érte,” mondta Louie. „Lássuk, mire vagy képes.”

Hallották az ajtónak feszülő hús dübörgését. Látták, amint behajlik és engedelmeskedik a túlőrnek.

„Te meg az a kurva utánzó masinériád,” mondta Eric.

„Remek kis masina volt.”

„Segíts támasztani az ajtót,” mondta Eric.

Nekigyürkőztek, hogy ellenálljanak a masszív súlytöbbletnek. Az ajtó alig bírta. Ekkor újabb szereplőre lettek figyelmesek. „Hé, mi a frászkarika zajlik odafent?”

„Megleckéztetem ezeket a taplókat, az történi!” „Te betöröd az ajtót, én viszont kihívom a zsarukat!”

„Micsoda?”

Még egy töréspróba, azután csend lett. Kivéve a szópárbajt.

„Feltételes szabadlábon vagyok életveszélyes fenyegetésért és testi sértésért. Talán jobb, ha lehiggadok.”

„Helyes, csillapodj le, nem fogsz te bántani senkit.”

„De ők elrontották a fürdözésem.”

„A pancsikálásnál léteznek ám komolyabb dolgok, ember.”

„Ja, mint a zabálás,” mondta Louie az ajtó mögött.

BAM! BAM! BAM! BAM!

„Mit akarsz?” kérdezte Eric.

„Figyeljetek hapsikáim! Ha még egy pisszenést hallok tőletek, egy apróska pisszenést, én bemegegyek!”

Eric és Louie csendben lapultak. Figyelték, ahogy a két monstrum cammog le a lépcsőn.

„Szerintem bírtunk volna velük,” mondta Eric. „A dagadt fickók képtelenek mozogni. Könnyű prédák.”

„Igen,” mondta Louie, „Azt hiszem elintéztük volna őket. Persze, ha tényleg akartuk volna.”

„Kifogytunk a sörből,” mondta Gloria, „Biztos vagyok benne, hogy egy hideg sör nyerő lenne. Az idegeim teljesen felszórólva.”

„Oké Louie,” mondta Eric, „te leugrasz és hozol sört, én meg állom a számlát.”

„Nem,” mondta Louie, „te mész vásárolni. Fizetni én fogok.”

„Perkálok én,” mondta Eric, „és küldjük Gloriát.”

„Rendben” mondta Louie.

Eric pénzt adott Gloriának, ellátta szaktanácsokkal, majd kinyitották az ajtót, hogy indulhasson. Az úszómedence üresen árválkodott. Pompás kaliforniai reggel volt, ködös, áporodott és lelombozó.

„Te meg az elbaszott mímelő gépezeted,” mondta Eric.

„Egy kiváló folyóirat,” mondta Louie, „a legjobb, ami csak lehet.”

„Tegyük fel, hogy igazad van.”

Ezután álldogáltak és üldögéltek, üldögéltek és álldogáltak a hideg sörrel visszatérő Gloriát várva.

Pompás anyuka

Eddie édesanyjának lófogai voltak, akárcsak nekem, emlékszem, egy alkalommal a bolt felé menet kettesben baktattunk fel valamelyik emelkedőre, amikor azt mondta, „Henry, szabályozóra lenne szükségünk a fogaink miatt. Borzasztóan nézünk ki.” Büszkén feszítettem mellette, szűk, sárga nyomott mintás ruhát viselt, virágosat, körömcipőben illegett-billegett, túsarkai klik, klik, klik, kopácsoltak a burkolaton. Elmerengtem, együtt grasszálók Eddie mamájával, ő pedig velem sétálgat, közösen kaptatunk fel a dombra. Ez volt minden – beléptem a boltba, hogy vegyek egy vekni kenyeret a szüleimnek, s ő megvásárolta a maga dolgait. Ennyi volt csupán.

Szerettem Eddie-ék lakásába járogatni. Anyukája mindig a fotelban üldögélt itallal a kezében, jó magasan keresztbe rakva a lábait, látni lehetett, merre végződik a harisnyája, és hol kezdődik a húsa. Birtam Eddie mamáját, igazi hölgy volt. Mikor betértem, mosolyogva köszöntött, „Szia Henry!”, ám nem húzta lejjebb a szoknyáját. Eddie apja is hellózva üdvözölt. Hatalmas fickó, aki szintén itallal a kezében csücsült odabent. Nem volt könnyű munkát találni 1933-ban, azonkívül Eddie papája nem tudott dolgozni. Pilótaként szolgált az első világháborúban, de lelőtték. Karjait csontok helyett fémdrótok tartották össze, úgyhogy eltűnikéltek ott Eddie anyjával ücsörögve. Sötétség honolt iddógálásuk helyszínén, viszont Eddie mamája gyakran nevetett.

Eddie és én repülőgépmoelleket készítettünk, olcsó balzafa példányokat. Repülésre alkalmatlanok lévén, kezünkkel terelgettük őket a levegőben. Eddie egy Spadet, én egy Fokkert vezettem. Láttuk a „Pokol Angyalai”-t Jean Harlow-val. Egyáltalán nem találtam Jean Harlow-t szexisebbnek Eddie mamájánál. Persze, Eddie-nek említést sem tettem Eddie anyjáról. Ekkor észrevettem, hogy Eugene közeledik felénk. Eugene a másik Spades srác volt,

Kováts László: Nő Hermészszoborral (linómetszet)

akinek azonban dumálhattam Eddie anyukájáról. Amikor módunk nyílt rá. Számos remek közelharcot vívtunk – két Spad a Fokker ellen. Küzdöttem, ahogy csak bírtam, de rendszert lelőttek. Ahányszor csak vesztesre álltam, behúztam egy Immelmanba. Olvastuk a régi repülősmagazinokat, a *Repülő Ászok* volt a csúcs. Még küldtem is néhány levelet a szerkesztőnek, melyekre válaszolt, az Immelman, írta, szinte kivitelezhetetlen. Túlágosan erős a szárnyak igénybevétele. Néha azért kipróbáltam az Immelmant, különösen amikor hátulról vettem üldözőbe. Ez többnyire letépte a szárnyaimat, így ki kellett a gépből ugranom.

Ha alkalom adódott Eddie elől félrevonulnunk, Eddie mamáját emlegettük.

„Jézus, micsoda lábai vannak.”

„És sosem felejt el mutogatni őket.”

„Vigyázz, itt jön Eddie.”

Eddie-nek gőze sem volt arról, hogy éppen az ő édesanyjáról beszélgettünk így. Kissé szégyelltem magam emiatt, noha nem tudtam a helyzeten segíteni. Azt bizonyosan nem akartam, hogy hasonló módon gondoljon az én anyukámra. Természetesen az én mamám nyomába se érhetett az övének. Senki másé nem nézett úgy ki, mint az övé. Talán azokkal a lófogakkal kellett volna valamit csinálni. Úgy értem, láttad és nézted a lófogakat, amik picit sárgásak voltak, majd lefelé sandítottál, bámultad azokat a magasan keresztbe tett lábakat, egyiket közülük mindig hevesen lóbálta. Bizony, nekem szintén lófogaim voltak.

Szóval, Eugene meg én átmertünk légicsatázni, és produkáltam az Immelmanomat, a szárnyaim pedig leszakadtak. Amúgy volt másik játékunk is, amelyikben Eddie részt vett. Mürepülés és versenyzés. Kimentünk az utcára a nagy sansz reményében, de valahogy állandóan elszalasztottuk. Gyakran az előkertjeinkben landoltunk. Mindannyiunknak volt háza, felesége, s az asszonyaink vártak bennünket. Ecseteltük, miként öltöznének a feleségeink. Lengén öltöztek. Eugene kedvese viselte a legkevesebbet. Voltaképpen hordott ruhát, hatalmas vágott lyukkal az elején. Így várta Eugene-t az ajtóban. Az én feleségem kevésbé tűnt kihívónak, habár rajta se volt sok cucc. Folyton szeretkeztünk. Minduntalan szeretkeztünk a feleségeinkkel. Soha nem volt nekik elég. Míg elvontunk otthonról a légiparádéval és versengéssel életünket kockáztatva, ők ezekben a házakban repesve vártak ránk. És pont minket szerettek, senki más. Néha megpróbáltunk elfelejtkezni róluk, hogy a légi közelharcra törődhessünk. Ahogy Eddie mondta: mikor a nőkről dumálunk, csak a fűben heverésünk, nem csinálunk semmi más. A legtöbb, ami történt, hogy Eddie felkiáltott, „Hé, nekem már felállt!” Azután én is a hátamra fordultam, mutatván neki az enyémet, mire Eugene a magáét fitogtatta. Na, így szokott a legtöbb délutánunk elrepülni. Eddie anyukája és apukája ott iszogattak, majd olykor-olykor Eddie mamájának kacagását hallottuk.

Egyik nap Eugene meg én átmertünk, kurjantottunk Eddie-nek, de Eddie nem jött ki. „Hé Eddie, az isten szerelmére, gyere már ki!” Eddie nem bújt elő.

„Valami baj lehet odabent,” mondta Eugene, „tudom, valami gond van odabent.”

„Talán megöltek valakit.”

„Nem ártana, ha bekukkantanánk.”

„Úgy gondolod, kéne?”

„Jobban tennénk.”

A szűnyoghálós ajtót kihúzva beléptünk. Sötétség fogadott, mint általában. Egyetlen szót hallottunk:

„Francba!”

Eddie anyja részegen hevert a hálósobában. Lábai a magasban, ruhája felcsúszva. Eugene megragadta a karom. „Jézus, odasiuss!”

Jól nézett ki, istenem, csodásan nézett ki, de túlságosan berezeltem ahhoz, hogy értékelni tudjam. Elképzeltem, amint valaki leleplez bennünket kukkolás közben. Félrecsúszott ruhadarab, betéptázott nő, azok a combok meg közszemlére téve, szinte látni lehetett a bugyiját.

„Gyere Eugene, lépjünk le innen!”

„Ne, legeltesse a szemünket. Gusztálni akarom őt. Bámuld a teljes bemutatót.”

Ez arra az esetre emlékeztetett, amikor autóstoppal utaztam, és felszedett egy női. Szoknyáját a dereka magasságáig felhúzta, szóval, már-már a derekáig feltúrta. Elfordultam, lefelé sandítottam, s majréztam. Ő meg csak nyomta nekem a sódert, miközben bambultam kifelé a szélvédőn és válaszolgattam a kérdéseire, „Merrefelé tartasz?” „Szép napunk van, igaz?” Ám én rettegettem. Gőzöm sem volt, hogyan kéne csinálni, de féltem, ha megtenném, baj származna belőle, ő sikoltozna vagy hívná a zsarukat. Hát ezek után sunnyogva odapilogtam, azután elfordítottam a szemeimet. Végül utamra engedett.

Eddie anyjától szintúgy betojtam.

„Figyelj Eugene, én eltűzök.”

„Tiszta mák, még azt sem tudja, hogy itt vagyunk.”

„Itthagyt a személtáda,” hallatszott az ágyból. „Elment és magával vitte a gyereket, a kicsikémet...”

„Beszél,” mondtam.

„Ki van ütve,” mondta Eugene, „fogalma sincs, mi a frász történik.”

Elindult az ágy felé. „Ezt figyelj.”

Megfogta a szoknyáját és feljebb húzta. Eléggé magasán, hogy megpillantottuk a bugyiját. Rózsaszínű volt.

„Eugene, én elmegyek!”

„Gyáva!”

Eugene csak szobrozott ott, meresztgetve a szemét a combokra és a bugyira. Hosszú ideig állt. Majd elővette a farkát. Hallottam Eddie anyjának nyögését. Egy kissé arrébb csúszott az ágyon. Eugene közelebb húzódott. Azután megérintette a nő combjait a farka végével. Újabb nyögdecslés. Akkor Eugene elélezett. Rálövelte spermáját a combokra, bőséges mennyiségűnek tűnt. Láttuk, ahogy lecsordogált a lábain. Erre Eddie anyja megszólalt, „Fenébe!”, hirtelen felemelkedve az ágyon. Eugene elviharzott mellettem kifelé az ajtón, s én is megfordultam, hogy elpucoljak. Eugene a konyhában nekirohant a jégszekrénynek, visszapattant róla és kiugrott a szűnyoghálós ajtón. Követtem, együtt száguldottunk lefelé az utcán. A házunkig az egész utat végigfutottuk, lesiettünk a kocsifeljárón, berohantunk a garázsba, magunkra zártuk az ajtót.

„Gondolod meglátott bennünket?” kérdeztem.

„Fogalmam sincs. Telefrösköltem a rózsaszínű bugyiját.”

„Örült vagy. Miért csináltad?”

„Felizgultam. Képtelen voltam ellenállni. Nem tudtam fékezni magam.”

„Börtönbe kerülünk.”

„Te nem csináltál semmit. Én vertem rá a lábára.”

„Szemtanúja voltam.”

„Figyelj,” mondta Eugene, „azt hiszem, hazamegyek.”

„Rendben, menj csak.”

Néztem, amint fellépdelt a bejárón s áthalad az utcán a házuk irányába. Kijöttem a garázból. Keresztülsetáltam a hátsó verandán, besurrantam a szobámba, leültem és vártam. Senki sem volt otthon. A fürdőszobába mentem, bezárkoztam és Eddie mamájára gondoltam, amint ott fekszik az ágyon. Csupán elképzeltem, hogy lehúdom a rózsaszínű bugyiját s beteszem neki. Ő pedig odavan érte...

A délután hátralévő részét várakozással töltöttem, nyugtalankodtam a vacsora alatt, hát-ha történik valami, de semmi sem történt. Utána elvonultam a szobámba, ott ültem és méltam. Lassan elérkezett az alvás ideje, ledőltem az ágyra, várakoztam. Hallottam apám horkolását a másik szobából, de még mulattam az időt. Egyszer csak elaludtam.

Másnap, szombaton az előkertjükben megpillantottam Eugene-t egy puskával a kezében. Két hatalmas pálmafa állt a házuk előtt, ő meg a tetején élő verebek közül próbálta valamelyiket kinyiffantani. Már kettőt leszedett. Három macskájuk volt, s minden alkalommal, amikor egy veréb szárnyaszegetten lepottyant a föbe, valamelyik macska lecsapott és megkaparintotta magának.

„Semmi sem történt,” mondtam Eugene-nek.

„Ha mostanáig nem történt, ezután sem fog,” mondta. „Meg kellett volna öt dugnom. Bánom már, hogy nem basztam meg.”

Eltrafált még egy verebet, alá is hullott, erre a zöldessárga szemű, nagyon kövér szürke macska felkapta és elhurcolta a sövény mögé. Átszelve az utcát, viaszetáltam a saját területemre. Az öregem várt az elülső verandán. Dühösnek tűnt. „Figyelj, azt akarom, hogy buzgón nyírd a füvet! Azonnal!”

Odabattyogtam a garázshoz és kigördítettem a fűnyírót. Először a kocsibehajtót, majd a ház előtti pázsitot nyírtam le. A szerkentyű lepukkant és ósdi volt, nehezen boldogultam hát a melóval. Az öregem ott állt mérgesen, engem vizslatva, miközben ide-oda taszigáltam a nyírógépet a keszekerű gyepszőnyegen.

Virág Zoltán fordításai

ORCSIK ROLAND

Monkey Business

*„Ivóbögrétek emberi koponya!”
(Ba-Ronga, Délkelet-Afrika)*

A Gólya jobbra néz, majd balra,
azután csőréből kiejti a kis batyut.
Tarzan lett a gyerek neve,
melyet egy vallásos gorillától kapott.
Sokat harcolt ezzel-azzal,
főleg az 50-es években,
s szerette a *disznókat*,
meg a majmokat, leginkább
a radikálisan nemzeti Csitát.
Szoros barátságuk miatt
a bennszülöttek *Mirkónak* és *Slavkónak*
becézték őket, ha együtt akcióztak.
Később nőt is rajzoltak mellé,
de akkor már Rambónak
határozottabb tökei voltak a vásznon,
nő nélkül is.
E paradigmaváltással Tarzan
nyugdíjba vonult, de még sokáig volt
titokban
a NATO reklámgrafikusa.
Csontjait a majmok ma is
istenként tisztelik.

klÓnvers

„Ég és föld elmúlik, de az én
igéim el nem múlnak.”
(Márk)

„Jesus was an [...]”
(Ministry)

Lovunk nem volt,
(„Ott a TV!”)
csak szomszédunk, neki meg egy
– feleségénél is szebb –
fekete csikója.
S mivel a szomszéd a miénk,
közös a kanca is, fűztem
az indiánok agyát.
Persze ez se oda, se vissza
nem működött.
A ló meghal(t), marék por lesz:

A madarak viszont úgy-ahogy
még itt vannak:
az öreg szomszéd
ló helyett
szappanoperákat
néz
(testébe csak halni jár a lélek...),
ahogyan a költő szappanverseket
ír,
amitől könnyes lesz a nyál,
s a vers nyálkönnyű,
tisztára glancolja a memória
enyves csápjait,
Gigáit és Megáit:
ECCE HOMO.
Lóból (?) szótt vers:
klónozott *Evangélium*.

In Bardo⁰

Ha a barna azt mondja,
lila, s ezt néhányszor elismétli,
akkor a fosnak annyi,
mert belilul, mint a foltosodó hulla,
s az aurák finom rezgései
szarrá sűrűsödnek.
De ez „több mint túlzás”,
több mint tonnányi döglött hal.
Ez csak szimpla metafora.
Most akkor én lenni Tarzan,
GOSPODAR DŽUNGLE! TV-ből a Šurda!
Mert lilára dörzsöltem az aranyat,
cukormentes szaharrá, szardellává.
Ha ezt látná II. Rudolf, betojna biztos,
ez az, nyögne, ez Álkemi!
Tom és Jerry!
Jugókína és Kolumbusz Indiája!
S a vers így ollózott kollázs.
Majd tele lőn a Paradicsom barna ürülékkel,
nem lilával,
a pár percig tartó
REM-fázisban.

⁰ bardo – (t) bar-do; tibeti buddhista terminus; a szó magyarítva: a kettő között.

PATRICK McCABE

Reggeli a Plútón
(Regényrészlet)

A LEGNÉPSZERŰBB SRÁC

Időnként nehéz lehetett Charlie-nak, mert – ismerjük el, hogy azok miatt a hírhedt 'apróságok' és egyéb hasonló esetek miatt, amelyeket most nem részletezek – ahogy telt az idő, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy nem belőlem lesz a 'Legnépszerűbb Kamaszfiú' a városban! Nem mintha ez bántotta volna, á dehogy! „Ó, kit érdekel, Braden!” mondta a lány. „Minél hamarabb robbantják föl ezt a kócerájt, s végeznek vele, annál jobb!”

Van itt valami – most, hogy már kicsit idősebbek vagyunk és figyelünk ezekre a dolgokra –, ami egyáltalán nem úgy nézett ki, hogy ilyen sokáig fog tartani; valahányszor belenéztem az újságba, mindig lelőttek vagy egy életre megnyomorítottak valakit. Ennek persze semmi jelentősége sem volt számomra, mivel (ahogy Charlie-nak is mondtam) már nem igazán akartam a környéken szarakodni. „Kibaszottul igazad van – mondta, – s ahogy leteszem a vizsgáimat, én is lelépek!”

Charlie az Inter Certbe járt éppen, én pedig utolsó éves voltam a Szt. Faszán Nem-Jó-Semmire iskolában. Ez a lány meg Irwin voltak az egyetlenek, akikkel jól kijöttem. „Te nem vagy eszednél!” – mondta Irwin. – Üzletekbe betörni és kozmetikumokat lopni! Seggfej vagy, Braden!”

„Valóban – mondtam. – Semmi kétség, hogy a te Ideiglenes IRA barátaid mindjárt jönnek is helyretenni!”

„Ne izgulj miattuk! – mondta. – Az Ideiglenes IRA-nak kisebb dolga is nagyobb annál, minthogy efféle mérgezett egér-kinézetű fattyúkkal foglalkozzon, mint te, Braden!”

Patrick McCabe Írországbán, a Monaghan megyei Clonesban született 1955-ben. Eddig megjelent munkái: *The Adventures of Shay Mouse* (1985), *Music on Clinton Street* (1986), *Carn* (1989), *The Butcher Boy* (1992), *The Dead School* (1995). A *The Butcher Boy* című művével elnyerte az *Irish Times/Aer Lingus* irodalmi díját, s felkerült az 1992-es Booker Prize sikerlistájára. Ez utóbbi műve alapján írt drámáját, a *Frank Pig Says Hellot* először az 1992-es Dublini Fesztiválon mutatták be. Közreműködött Neil Jordan rendezésű filmjének, a *The Butcher Boy*-nak (1998) (magyarul a *Kis Véreskezű* címmel került videoforgalmazásra) megalkotásában a film forgatókönyvének társszerzőjeként. Jelenleg feleségével és két lányával Sligoban él. (A fordító, Sz. Sz. megjegyzése.)

EGY IGAZI KATONA ÉS EGY KÉZBESITETT MŰALKOTÁS

Hogy Irwinnek egészen pontosan hogyan sikerült meggyőznie magát arról, hogy ő egy *igazi* katona, azt valóban korunk legnagyobb rejtélyei közé kell sorolni, mert az a szerencsétlen idióta a légynek sem tudott volna ártani! Most azonban, 1971-ben semmi sem tántoríthatta vissza, mikor tényleg kitört a balhé Észak-Írországbán: szent feladatává vált s végre lehetősége nyílt arra, hogy *valódi* katonává váljék, felfegyverezze magát és: „Szétbaszni mindenkit, aki az utamba kerül!” Tényleg nevetséges volt, mikor beszállt!

Én, persze, sokkal jobban el voltam foglalva a személyes forradalmammal annál, mint-hogy ilyen trivialitások megzavarjanak. Ezt hamarosan legkedvesebb apám is konstataulta, mikor eldöntöttem, egyszer s mindenkorra lelécelek a drága Tyreelinből: elhatároztam, hogy bedobom a postaládájába az egyik nagy gonddal megalkotott (és kétségtelenül kissé rögeszmés) kompozícióm, mely épp akkoriban készült el!

A REGGELI TÁLALVA

„Ah, hála Istennek, te vagy az!” – jegyezte meg az öreg és kéjvágyó Bernard atya egy csodás, enyhe februári napon, ahogy kinyitotta az ajtót és meglátta a fiatal lányt, aki a veranda lépcsőjén állt és megdöbbenően hasonlított egy jól ismert filmsztárra. „Én bizony” – válaszolt a lány. Már amiatt is, hogy a helyi plébánosnak kezd el dolgozni, akiről tudta, hogy a dákója a legcsekélyebb bátorítást kapva lenne oly mohó, hogy kaverni kezdjen, rosszat forraljon és bajt okozzon, a lány minden tőle telhető óvintézkedést megtett, hogy álcázza magát – ennek eredményeképpen épp úgy nézett ki, mint a többi öreg, közönséges házvezetőnő a plébániákon, talán láttál már párat bevásárlókosaraikkal a járdán csoszogni, vagy éppen szalonnás tojást szervírozni a munkaadójuknak. De a legkevésbé *sem* egy Mitzi Gaynor-féle agyonparfümözött látomás, loknikba göndörített, pompás hajjal, akinek láttán minden férfinak feláll – *pang!* –, nézd el ezt egy szegény, nélkülöző papnak!

Tapasztalatlansága ellenére a plébános új alkalmazottja elégedett volt betöltött tisztével, helyzete kevésbé volt félelmetes, mint amilyen lehetett volna. Akkoriban ugyanis akár létezhetett is egy templomi gazdatiszt valahol, akihez egyenruháért lehetett jelentkezni; semmi nehézségbe nem ütközött megszerezni egy agyonmosott*, fakókék, zipzáros ott-honkát, egy pár rozsdabarna harisnyát, melynek színe nagyjából a húsz éve bögrében álló tea színével vetekedett, és egy régi hajhálót, ami alatt a haja pont úgy nézett ki, mint néhány maroknyi nyúlbugyó. Mindezen tárgyak azt a rendeltetésük szerinti célt szolgálták – hogy így szóljanak mindazok farkához, akiknek kötelességük volt a térdelés és a fekete se-

* Majdnem mint az enyém!

lyem viselése: „Ma nincs farkalás! Kotródj imádkozni, az ilyen lányoktól egyetlen lompos sem áll föl!” Bár durván hangzik, de berakni ezeknek a főzőcskéző hölgyeknek, nos – az egyszerűen nem jött össze. Képtelenség volt megtenni! „Befelél!” – kiabáltál döncire, de működött? – kérdem én.

Idézzük csak egy pillanatra emlékezetünkbe azt a melankolikus hangot, mely a rajzfilmek világában a döntő pillanatokban gyakran hallható: annyi munka és tengernyi izzadság után Tom, a búbánatos cica minden erőfeszítése kudarcba fulladt – de tényleg –, és ott áll, tetőtől talpig sebek borítják, lelke kétségek közt hányódik és mikor már eszébe se jut, hogy még több csapás érhetné, akkor fedezi fel a felette feltűnő hatalmas üllőt, mely egyre nagyobb sebességgel közeledik felé, hogy szétlapítsa szegény, elképedt fejét. Vajon melyik is ez a hang, ehhez a lehangoló, ócska pillanathoz illő, melyet annyira megszoktak a házvezetőnőt tartó klerikusok szerte az országban? Három nyöszörgő hang a gordonkán – *voang! voang! voang!* –, ahogy a bánatos, rozzant fasz lekonyul!

Vagy legalábbis remélhetőleg! De mi van, ha nem így áll a dolog, és abban a fekete nadrában épp forradalom készül kitörni? Nem! Ez egyszerűen nem lehet! A jankó aljas, a jankó hitvány, de az öreg sárgásszürke otthonkák, a csoszogós papucskok meg az állott tea-színű harisnyák gondoskodnak arról, hogy viselkedjen és a helyén maradjon.

Vagyis pontosan azt, amit hősünk is gondol. És tovább is gondolja ezt reggelizés közben, melyet jó étvágygal elfogyaszt, időnként meg-megállva, hogy nagylelkűen megjegyezze: „Istenem, de finomak ezek a virsli!” és „Még börtönbe is mennék még egy szelet pirítósért!”, mindegyre arra gondolva, milyen szerencsés is ő, hogy ilyen jó utánpótlást talált Mrs McGlynn helyett, aki nagyon rövid idő alatt alkalmatlannak bizonyult. „Ó, Mrs McGlynn! Az Isten áldja meg! Megcsúszott és átesett Pat McCruddenék kapuján!” – mondta Ben atya, miközben felemelt a villájával egy ropogósra sült szalonnadarabot, elégedetten mosolyogva magában.

Új házvezetőnője persze izgatott volt mindemiatt. De tényleg, miért is ne lett volna? Mindezek után – ezzel a plussz pénzzel megveheti nemcsak Perry Como legújabb albumát, hanem még talán – ha Mrs McGlynn még sokáig betegeskedik („Isten bocsássa meg nekem!” – suttogja halkan), a *South Pacific* teljes filmzenéjét! Nehezen tudnád elhinni, hogy egy közönséges, egyszerű plébániában, egy kis faluban Írországban, melyről még soha senki nem hallott, még a nap is felkel és éneklő angyalok hemzsegnek a levegőben, ha valaki csak efféle csekélységre is gondol, s ez ebben a pillanatban majdnem meg is történt: az első reggelen a konyha felé, Bernard McIvor tisztelendő úr új házvezetőnője, karjaival hadonászik, gondolataiban csapongva ugrándozik a homokon szalmakalapban, mikor Rosanno Brazzi így kiált utána: „Várj meg! Várj meg, te kis bolond!”

S hogy még mi történhetett volna, ha ő közben nem hajol le, hogy még több szalonnát rakjon Bernard atya tányérjára – de úgy, hogy ezáltal a pongyolája és a szoknyája felcsúszson kissé, nem sokat, de éppen eleget – ez már örök rejtély marad. Tudatában volt-e annak, hogy ez a kis figyelmetlenség okozta a gyorsan zajló eseményeket – a tűző napfényben felvillanó fém harisnyatartó –, hát persze, hogy tudatában volt! Ezért is jegyezte meg: „Hoppá! Felcsúszott a szoknyám meg a pongyolám! Na jobb, ha rögtön abba hagyom ezt a munkát, vagy a plébános úr felrobban és megtölti a levegőt a felgyülemlett szexuális ener-

giájával, amit a tudj'isten hány év önmegtartóztatásnak köszönhet!"

Hát igen – valóban ezt mondta! Úgy értem – mi mást vártál volna? Merthogy, akárcsak Bernard atyának, neki sem mentek ki a fejéből a farokverések és az arcon lecsurgó izzadságcseppek! Nos, bocsásson meg atyám, de ne legyen nevetséges – kérem kibaszottul ne nevettesse ki magát –, érti? Ő éppenséggel nem gondol ilyen dolgokra. Nem is beszél rólok. Nem, mert nem érdekli. Kurvára nem érdekli, tudja!

Hogy Rosanno azt mondja: „Kedvesem?” – és szájon csókolja őt? Az igen, hát persze! Hogy Frank Sinatra a nightclub-ban megbillenti a kalapját és csak neki énekel? Az is, igen! És milliószor is igen! De egy ilyen reszketeg, eres dákó, mely annyira agresszív és tolakodó? Hát nem hiszem, Atyám! Mocskosul nem hiszem!

De Dákó atyának – ahogyan ezek után már elhíresült – persze ezen eszmefuttatás mérhetetlenül elvontnak bizonyult. Ahogy erre Löcs Úr mostani dühében emlékeztette is. Tiktak, ketyeg az időzített bomba a társalgóban. „Ó!” – kiáltott fel (az öreg Gyorstüzelő) – „Nézz már oda! Hát nem sűrűn lát az ember ilyen hamvas lábakat itt, a plébániának hívott helyen, ugye Atyám? Persze nem paplak ez! Azt a mindenit! Ez aztán a meglepetés!”

És az is volt, ez nem tagadható. De ez semmi – abszolúte semmi – sem volt ahhoz képest, amit az otthonkás, jókedvűen dúdolgató bejárónő tapasztalt, amikor a levegőben, a szeme sarkából észrevett valamit, amit repülő embernek gondolt: *(Szenzáció! A pap szárnyakat növesztett! Itt a legújabb csoda!)* és kuncogni kezdett: „Azta! Hogy csinálta ezt Atyám?” Ám ekkor a szoknyája egyszerre rátekeredett és beburkolta, s úgy érezte magát, mint egy ejtőernyős, aki épp a repülés történetének legsikertelenebb ugrását hajtotta végre. Először száz százalékgig meg volt róla győződve, hogy ez csak tréfa (jóllehet tudvalevő volt, hogy azért ez kicsit vakmerőbb és merészebb húzás, mint amire bárki is számítana Ben atyától, aki általában megelégedett az olyan viccekkel, mint például 'Tökmag a gyónáskor' – amelyben a gyóntatóatya megkérdezi a bűnbánó fiút: „És te is hajigáltál tökmagot a vízbe?” – majd ezt a felettébb mulatságos választ kapja: „Nem, Atyám, én vagyok Tökmag!” (Ez egyike volt kedvenc történeteinek, s ritkán szalasztotta el az alkalmat, hogy elmesélje, amikor a kollégáival összeült egy kis eszmecsere és a többi.) De a lány még mindig tréfának fogta föl a dolgot! Ezért így folytatta: „Na de Atyám!” és „Hihi!” és „Jujj! Ez fáj!” mindaddig, míg hirtelen föl nem kiáltott: „Óh! Mindjárt kettészakadok!”, aztán annyi szétspriccelt lucsok volt rajta mindenütt, hogy arra gondolt, talán Ben atya szórakozik vele még mindig a Fairy Liquid mosószeres üveget cuppogtatva – a lány gyakran látta a kölyköket is ezzel játszani. Csak akkor zavarodott igazán össze, amikor az öreg keresztülhátrált a szobán egy Halloween-maszkkal az arcán. „De hisz' még nincs is Halloween!” – gondolta magában. Hogy mennyi időbe telt, míg végre rájött, hogy munkaadója igazi arcát bámulta – nem pedig egy halottsápadt egyiptomi papírmásé múmiát – azt lehetetlen lenne megmondani, de végül is sikerült, mint ahogy rájött arra is, hogy az a mosogatószer – az egyáltalán nem is mosogatószer volt! És az a dolog – az a szembeötlő, vörös dolog azzal a rosszindulatú szemével – az mi volt?

Tudod, azokban az időkben a lányoknak semmiféle tapasztalata nem volt a fiúkról és az ő kis elektromos furulyájukról! Őszintén szólva azt sem hiszem, hogy egyáltalán tudtak róla. Számukra, ami a fiúk lába közt fityegett, nem volt más, mint egy kis csigaszerű izé, ami a kisöccsüknek is van. Nem egy kielégíthetetlen, mértéktelen, ormánszerű valami, ami an-

nak a dalnak egy kifacsart változatára emlékeztethet, melyet oly sokszor hallhattál a rádióban ezzel az új szöveggel az eredeti helyett:

*Ott repült egy lila egyszemű, egyszarvú, icipici pöcs
Egy egyszemű, egyszarvú, icipici pöcs!*

És most már ki tarthatná vissza attól, hogy szét ne romboljon ragacsos döföléssel s még ráadásul ketté is szaggasson! Az egyetlen, amire még gondolni tudott, ahogy ott feküdt az asztalon s egy nedves térkép rajzolódott ki otthonkájának anyagán, az ez volt: „Rosanno nem tett volna ilyet!” és „Vic Damone se!” (Akibe szintén szerelmes volt.)

Mindezek miatt könnyekben tört ki – ami nem is csoda! Olyan volt ez, mintha egy ostromgép hajítókanalába került volna, ami minden távolságnál messzebb repítette.

Tudsz-e arról, drágalátos Papa, hogy a semmiből beugrott nekem az a (rejtélyes módon elfeledett!) dal, ami mindezekről szólt, visszhangozva a madárcsicsergéstől hangos napon, ahogy a szabad ég alatt még egyszer egymásba fonódtunk mi ketten: az a Charlie Kane nevezetű lány és én? „Menj bárhova – énekeltük, Apa –, bárhova, nem is kell elhagyni a széket / s gondolataidat is ereszd a szélnek / szövögesd álmaid, hogy köztük élhess / és még annyi minden vár / csillagokra látogatunk és utazunk a Marsra / és vár minket a reggeli a Plútón!”

Gyönyörű dal, nem igaz, Atyám? Mintha kis pitypang lennél, mely sodródik a világban, amikor egy ilyen dalt hallasz.

Gondolod, hogy az a lány is annak érezte magát, mikor végig nevetett teljesen egyedül, Apa? Egy kis pitypang egy vidám gyermekdalban?

Nem – igazad van, apa – nem úgy.

S mindez miattad! Mindez amiatt a gonosz Papa miatt, akinek soha nem lett volna szabad felkelnie *székéből* és elkövetnie ezt az ocsmányságot! Nem így van, Apa? Elhiszed, hogy ez így van, ha belegondolsz – az-Év-Atyja?

HÖLGYEIM ÉS URAIM – MR DUMMY TEATI*

Tudom, hogy ez nem túl kedves – vagy egészséges, talán egyik sem! – de nagyon szerettem volna látni Apa arcát, amikor kinyitotta mélyenszántó leveleimet (Igen! Több is volt! Elég termékeny író vált belőlem, Csip-csíp!), de nem jött össze. Hogy összezörrentek-e Szörikével vagy sem, azt nem tudom, de miután a postaládája állandóan tömve volt mindenféle hatásvadász „magazinnal” (‘Szexőrült pilóta!’, ‘A parázna’, ‘Perverz Benny atya kalandjai’, stb.), épp ideje volt már egyszer és mindenkorra elhagynom Patkányfogó Panziót.

* Nehezen lefordítható becenév, magyarul kb. Cucli Baba. (A ford. Sz. Sz. megjegyzése.)

Nos – hát el tudod képzelni! Aminthogy kimondtam 'Elmegyek', Caroline és Pajesz rögtön rámvetették magukat, a dzsekimet rángatva tiltakoztak: 'Nem! Nem mehetsz!', s mindent bedobva próbáltak rávenni, hogy még egyszer átgondoljam, holott éveken át ők fenyegettek engem, hogy kiraknak! „Kérlek, Paddy!” – ez volt minden, amit Caroline-től hallhattál, „Mit fogsz csinálni – hova fogsz menni?”, majd Szőrike kiabálása: „Hadd menjen! Menjen csak a pokolba! Mit érdekel az minket! Legalább megszabadulunk tőle!”, de aztán meggondolta magát és próbált kedves lenni hozzám – sőt, még pénzt is adott! (Ami egyébként kezdettől fogva járt nekem, tekintettel arra az összegre, amit a kormány és, mint ahogy kiszivárgott, a csendes, öreg Dákó atya adott neki.) És valószínűleg ez volt az egyetlen ok, amiért azt akarta, hogy maradjak.

Végül is, most már, a világon semmi jelentősége nincs, hogy elindultam a kis táskámmal, a kabátot átdobva a vállamon, és vándoroltam a szűnyogjárta országúton Scotsfield, a legközelebbi város felé, hüvelykemmel a levegőt bökdösve, bár átkozottul nem érdekelt, hogy most áll meg egy kocsi, vagy tíz nap múlva. Szabad voltam! 'Ég madarai – szabad, akárcsak ti!' Csiviteltem és rázendítettem egy Gilbert Sullivan-nótára. Hogy miért? Ne kérdezd! Egyszer csak – *iiiiiiii!* – alig hittem a szememnek, egy Merci húzott mellém és amint az ajtó kitérült, ki más ült benne, mint az egyetlen, hölgyeim és uraim – Őfelsége, Mr Dummy Teat! Az én kedves, Házas Politikus Barátom!

Azt persze nem tudtam, hogy mihelyt kitettem a lábam a házból, Pajesz elment és utánam küldte a zsarukat, akik, ha megtaláltak volna és látják, mit csinálok – szerelmes pillantásokat vetek a jó öreg Dummy-ra kocsijának anyósüléséről –, tudtak volna miről mesélni! Nem mintha ez érdekelt volna, mivel végre úton voltam, és mondhatom, Dummy, ahogy éhesen harapdálja alsó ajkát, ami azt illeti, nem panaszkodhatott.

Az volt a jó az öreg Dummy-ban, hogy vele aztán sose tudhattad, mire számíthatsz. Bármilyen bizonyossággal csak annyit tudtál mondani, hogy a hancúrléc a nadrágjában éjjelnappal készen állt a bevetésre. „Ó, drága barátom, már megint rájött!” – mondta, és neked erre azt kellett válaszolnod, hogy „Emeld ki a nyomorából!” Nem sokat tétozáztam, az érettségi bizonyítvány után az 1971-es, bombarobbanásokkal fűszerezett évében. Sokkal inkább megelégedtem azzal, hogy rendes útítársa legyek az új jötevőmnek illatosított Mercije finom, meleg kényelmében. Olyan tiszta volt! Be kell vallanom, ez volt a legelső dolog, amit nagyon megszerettem Dumsban. Izzadság? Állott hűgyszag? Kizárva! A megtestesült higiénia és jómodor! Persze tudom, hogy sokan bemocskolták a jóhírért – fegyverszállítás az IRA-nak és még tömördek más régi ostobaság! – de tény, hogy ez engem most és akkor sem érdekelt, s egyszer sem kellett ócsárolnom, spicdiskednem. A vele, mint szerető férjjel, vagy nevezd, aminek akarod, eltöltött idő alatt egyszer sem éreztem öreg, savanyú izzadságszagot vagy láttam koszt a lábujjai között. Hát, a Patkányfogó Panzió, a világ Búzbarlangja után biztos meghaltam és a mennybe mentem, gondoltam mindig reggelente felébredve! S mind ezért hála az én kedves Dumsomnak, az ezer párlat szerelmes férfiújának. Hogy hányféle arcszeszt *használt*? Kétszámjegyű lenne a végeredmény.

„Milyen illatom van?” – kérdezi, én meg válaszolnék: „Finom!”, rengetegszer a legkisebb figyelmet sem fordítva rá természetesen; már egy pár cipőtől megkötyagosodtam, amit ő vett nekem (jobban szólva – én vettem az ő pénzéből – miután neki lövése sincs az efféle

női dolgokról!), vagy némi Chanel No. 5, amit magamra szórhattam. (Látod, nem érdeklte! „Amit csak akarsz!” – mondogatta. „Szard le a rohadt árát!”) Ő volt az én álomhajóm, jó öreg Dummy Teat!

De az a lengőszivar, amivel kefélt – mindenképpen problémát jelentett. „Most már tényleg békén kell hagynod, tudod. Egyszerűen kimerültem!” – próbáltam neki elmagyarázni tölem telhetően. Sajnos, mindig eredménytelenül. „Adj még egy kis puszi-nyuszt!” – mondta erre, vagy „Még egy kis dallamocska Dummy-nak?” Aztán leereszkedek – le a térdeimre, és dúdolgatok –, de nem csak szórakozásból, a vicc kedvéért! Ó, nem! Néha az én Dummy-m nagyon komoly is tudott lenni. „Én édes-kedves gyönyörűségem! Mennyit adjak, hogy örökre az enyém légy?”

Nyilvánvaló, hogy nem lehettem az örökkévalóságig a csaja, de eléggé rákészültem arra, hogy ha továbbra is eláraszt bókokkal és pénzzel, vele maradjak – még ki tudja, meddig –, és ezt is tettem volna, ha meg nem hal. Gyakran gondolok rá, ahogyan felrobbant, szegény kis döncije lassításban közeledik a föld felé, mint egy rózsaszín és összetört virág, ami az összes halott túlvilágról küldött jelképe lehetne. Vannak, akik azt mondják, az IRA volt, mások szerint az UDA, néhányan meg a kettőt együtt gondolják. Nekem gőzöm sem volt, szartam is az egészre. Annyit tudtam, hogy az én drága, öreg Dummy-m elment! Szegény, öreg Dummy! Miért ártottad bele magad a kétszínűség vészjósló világába? Te és én, akár a mai napig is együtt lehetnénk!

Azt tudtam, hogy ideges volt valami miatt. Éjszakánként az örömvirslijét kézbe fogva kértem: „Kérlek, mondd el, kicsim. Mondj el mindent a titkos gondjaidról.” Sosem mondta el. Csak könnyezett és sóhajtozott, majd megsimogatott, s ezt mondta: „Nem! Akkor csak érted is eljőnnének!”

Valami zűr volt a fegyverekkel és a pénzzel, amibe a megvásárlásuk került. Ahányszor csak erre gondoltam, ahogy összelapátolják, mintha egy drót szorult volna össze a mellkasomban. Szerettem azt a kis házat, ahol elszállásolt. Az anyjái volt. „Annyira hiányzik az anyám” – mondogatta. „Egy nap sem múlik el anélkül, hogy ne gondolnék arra az imádnivaló asszonyra.”

Ezért kezdtem el Dummy-nak szólítani. Ez persze nem az igazi neve volt! Hallottál már olyan politikusról, akit így hívnak? *‘Nos, hölgyeim és uraim! Ennyi elég is ma estére belőlem! És most, engedelmeikkel, átadom Önöket a nap emberének – Mr Dummy Teat-nek!’*

Tényleg nagyon valószínű. Nem, az igazi neve sokkal hétköznapiabb volt, semhogy elmondanám neked, van jobb dolgom is annál, minthogy újra lebasszanak, kősi szépen – mindegy, ennek nincs semmi jelentősége. Azt elmondhatom azért, a Dummy név honnan jött. Mert én voltam az, aki ráragasztotta ezt a legesleghülyébb nevet!

„Ó, Mami!” mondogatta, amikor olyan hangulatban volt, nekem meg eszembe jutott, mi lenne, ha heccből a szájába nyomnám a hüvelykujjamat. Elég spontán gesztus volt a részemről – de haver, mennyire szerette! „Ó, Mami! Mami!” – nyöszörögte tovább szopva az ujjamat, mint az örült. Nem tudom *elmondani* neked, milyen állapotba került, amikor én a szempilláimat rezgetve kimondtam – gyakorlatilag nemcsak kimondtam, hanem el is játszottam – a szót: „Dummy”.

Sose tudta megunni! Egyszer annyira beindult tőle, hogy utána kezembe nyomott há-

romszáz fontot és azt mondta: „Nesze – menj csak! Vegyél magadnak, amit csak akarsz, te incselkedő kis fuvolás, te!”

EGY DUBLINI KÖZJÁTÉK

Egy pillanat, Dummy, bocs, de itt igazán meg kell, hogy állítsalak, mert nagyon jól tudod, hogy mennyire nem szeretem, ha lekurváznak – ‘Punci’, ‘Incsi-Fincsi’, sőt ‘Kis Kanos’ – az igen! De ‘fuvolás’ – ez egyszerűen elfogadhatatlan! Szóval mi is vagyok, kedvesem? Egy dublini halaskofa, aki rongyos harisnyájában támasztja a kapufélfát, egy csikkel a szájában?

Édes Dummy – én egyáltalán nem így gondolom! De azért könnyíték rajtad három ropogós százassal, ahogy elhúzok a városba, az oldalamon Charlie Kane-Pacsulival (‘Hogy tudsz ilyet felvenni, Drágaságom!’), ő egy viharvert medvebőr kabátban meg egy hasított bőr trapézban lila berakásokkal, amit a Dandelionon vett.

Ezen a dublini piacon eregettük szombatjainkat a szélnek. Egy vászon indián öv és egy pár mokaszin – kétségbeesésemben egyszerűen föladtam. („Mit csinálsz, Charlie? Teljesen elment az eszed! Ne pazarold a pénzed ilyen rettenetes, ronda cuccokra!”) Abban az időben a Dummy Teat Pénzügyi Intézet jóvoltából felszereltem magam Max Factor kozmetikumokkal, Johnson’s Babaolajjal, Blinkers szemfestékekkel, Oil of Ulay krémmel, Silvikrin Alpesi Gyógynövény Samponnal, parfümökkel, testápolókkal, tusfürdőkkel, arctisztító tejjel, St Laurent szem- és ajak make-upokkal, Noxene bőrápoló krémmel és Cover Girl Professional Mascara szempillaspirállal. A ruhákat még nem is említettem! Fehér, lila, levendula, ríkító narancs színű kötött felsők, selyem-csíkos bársonynadrágok, garbónyakú, szűk pólók, fodros szoknyák, bordázott, sztreccs nejlonharisnyák. „Még mindig nem elég, az isten faszát?” kérdezte Charlie, de én még csak most jöttem bele! Csoda, hogy ez a lány sohasem zúgott belém?

„Légyszi, puszild meg!” – óh, hányszor könnyörögtem neki. „Az én kis lila, egyszemű, egyszarvú, döfölő Dákeszom,” de ő csak nevetett és azt mondta: „Ugyan már! Miért is tenném! Amikor te úgys a lehetetlent akarod – egy egészen saját puncit!” És mit is mondhattam volna erre – hiszen igaz volt.

•

Dublin St Stephen’s Green nevű városrészében van egy üzlet, amit Limlomnak hívnak, talán már nincs is meg. De 1972 januárjában még megvolt. „Ó, Limlom! Imádunk!” – csicse-regtük mindketten egyszerre! És miért ne kellett volna szeretnünk, ajnároznunk, amikor egy finom szilvaszínű öves kiskabátot, ami ment a ríkító gyűrűbársony nadrágodhoz, olyan

olcsón megszerezhetél? Eltekintve attól, hogy alkalmi vétel vagy sem, mindenképpen megvettük volna! „Jaj, de odáig vagyok érted, Dummy Teat!” – kiáltottam fel, de Charlie óva intett: „Csitt már!” Azt mondta, pletykálnak rólam. „Csak nem gondolod, hogy tudnak Dummy-ról?” – kérdeztem. „Hát persze, hogy tudnak!” felelte a drágaságom. „Az egész ország tudja – északon és délen is!” Mit is mondhattam erre: „Istenkém! Az nem lehet!” – de ennek a lánynak esze ágában sem volt elhagyni őt! „Már tényleg vennünk kéne neked egy saját parókát!” – mondta Charlie – és álomszépén néztem ki abban a Schiaparelliben (‘Csinos, mosható-szárítható és hőálló is’ – és egy vagyonba került!) Nem számít, ahogy kedves Dummy mondaná, azok a hatalmas, *Tried and True* hajszínezőtől kőrisbarnán ragyogó-fényes loknik – az Ír Szövetségi Bank összes pénzét megérték! „Szeretsz engem, Dummy?” – tetszelegtem, mire kis cincogás volt a válasz: „Igen! Utánozd Audrey-t megint!” – mondta (Egy-szer elmentünk megnézni egy dupla helyáras előadást a Castleblayney-ben – a *Reggeli Tiffany's-nál* meg a *Római vakáció* volt műsoron!), erre én „Óó, Gregory!” – mondtam, fehér-kesztyűs kezem legijedősebb rebbenéseivel. „Pfü!” – mondta, miután befejeztük. „Mondok neked valamit – jó időbe beletelne, mire a feleségem eljászaná őt!” Audrey-ra gondolt, természetesen!

A következő héten a Grafton Streeten nem mással futottunk össze, mint Irwinnel. Egyre ritkábban találkoztunk – ugyanis már Scotsfieldben laktam, őt meg nagyon lekötötték a gyűlések s a republikánus lapok eladása. „Szóval – hová-hová, Kerr?” – kérdeztük. „Egy, a bebörtönzések elleni tüntetésre” – válaszolta. „Mire? És ez az?” – kérdeztem. „Hát – *micso-da* tömeg!” – ezt azért nem kellett volna mondanom, mert az ilyenek mindig az agyára mentek! „Kevesebb, mint száz kibaszott arc!” – sziszegte –, mintha személyesen mi lennénk érte a felelősök. „A déliek rá sem kúrnak!” „Jaj, hagyd már!” – mondta Charlie. „Gyere velünk és igyál a bánatodra!”

És így is lett! Elmerült a legnagyobb kólás koktéltban a Captain America's-ban, még mindig a jó öreg Grafton Streeten. Tetszik, így visszatekintve arra a napra, amikor találkoztunk Irwinnel, hogy mocskosszájúbbsan beszélünk, mint általában. „Az egyetlen szétcseszett zenekar, amelyik megéri a pénzét manapság, a King Crimson, Charlie!” – mondta buborékokat fújva. „Az egész glam rock – egy nagy rakás feka!” Ezzel én nem feltétlenül értettem egyet – de nem annyira a zene, mint inkább a ruhák miatt. „Úgy érted, nem szereted Ziggy-t?” – kérdezte Charlie és lebiggyesztette a száját. „Te nem vagy a köcsög eszednél!”

Én némi idő után beleuntam a csevejbe: elábrándoztam. Épp egy kellemes dal ment a wurlitzerben. A ‘Rocket Man’ Elton Johntól. Nem is kicsit volt ironikus helyzet, ha arra az életre gondolsz, ami Irwinre várt: abból, ahogy beszélt, láthattad, mennyire mélyen benne van a politikában. A feléről le is maradtam, hogy miről fecsegett Charlienak. Annyit hallottam: „Ezúttal be is fejezzük!” vagy „Megszívjuk az egész buzi bandát! Értesz?” – én legszívesebben azt mondtam volna: „Az Isten szerelmére, Irwin! Vedd már észre magad! Előbb éljünk egy kicsit és hagyjuk a rakétákat azoknak a srácoknak, akik élvezik is!”

S – titokban – ezt gondoltam: „Más szóval azoknak, akik sohasem fogják megismerni egy frizura elkészítéséből vagy egy szem kisminkeléséből fakadó gyönyört!”

Aminek mindenképpen egyre nagyobb szakértője lettem, glam rock selyemdzsekiben meg egyszerű, durva vásznú (ugh!) farmerban szórakozva, de még így is magamra vonva a

figyelmet. Minden megerőltetés nélkül gyűjtöttem a bókákat: „Nézd azt a srácot! Női ruhát visel!”, „Jeszusom! Figyeld már!”, és egyéb válogatott baromságok! „Te egyre fosabb lesz!” – mondta Irwin, amikor felé pördültem és megkérdeztem, „Na – a rózsaszín vagy a kék tetszik?” – egy másik selyemdzsekire gondolva.

A Captain America's után megigazíthattam a frizurámat és Irwin azt mondta, hogy kiköpött David Cassidy vagyok. Meg kell vallanom, ez nagyon hízelgett! Ekkor már újra az utcán voltunk, dobozos Harp sörrel a kezünkben, Irwin abban az idétlen pólóban, melyen egy hatalmas nagy ököl széttör egy láncot: *‘Zúzd szét a fogságot!’*

Hogy hogyan is történt, félek, a mai napig nem tudnám megmondani – annyit tudok, hogy kicsit becsíptem, mázskáltunk, (attól tartok, a sör miatt) álmosan babráltam a fodrász készítette cigányos tincseimmel, egyáltalán nem is figyelve rájuk –, teljesen megdöbbenem, amikor felnéztem és megpillantottam őket összeölelkezve – Irwin, ahogy a nyelvét szinte ledugja Charlie torkán! Számomra akkor homályos rejtélynek tűnt: Hogyan lehet hirtelen beleszeretni valakibe, akit már évek óta ismersz? Hát, lehet, attól tartok.

„Nocsak! Hogy elvörösödött az arcod, katonal!” kiáltottam, mikor az elvtárs újra felegyenesedett. „Vajon a te kis selyemfiúd tud-e így csókolni, te nyamvadt kis bolond buzeráns?” – kérdezte s jó erősen oldalba vágott. „Légyszi!” – mondtam, majd felvettem: „Menjünk, vegyünk még sört!”

Mire hazaértünk – még tíz Harp a buszon –, annyira berúgtam, hogy a nevem is alig jutott az eszembe. „Dhága Ír Cicusom!” – elhatároztam, hogy mindenkinek ezt mondom, aki éppen az utamba kerül. „Szolgálatodha, dhága! Miben lehetek a segítségédhe, csödhöm?” Nemcsak hogy elhatároztam, hanem meg is tettem!

És éppen egy angol katonának, annyi ember közül! „A nevét, kérem!” – „*Minek, dhága Ír Cicusom!*”

Nem volt túl jó ötlet! Főleg, hogy miután hazamentünk, hallottuk, tizenhárom embert lőttek le az desszántos osztag Derry-ben. Én már teljesen eláztam, és semmit sem éreztem, mondhatom!

Képzelheted, hogy épp az ellenkező hatást váltotta ki a hír Irwinből. „Nyugi! Higgadj már le, Irwin, az isten rakja bele!” – ez volt minden, amit Charlietől hallottam, ahogy ott ültem a sötét szobában, szégyenkezve, hogy a halott áldozatok s hozzátartozóik helyett csak azon jár az eszem, hogy melyik kis buja cuccomat próbáljam fel először!

FÁRASZTÓ VICCEK ÉS LÁTOGATÓKAT FOGADOK EGY ÉGSZÍNKÉK NEGLIZSÉBEN!

Amíg Dummy dolgozott, magazinokat olvastam – *Szerelem, Igaz vallomások* (‘Szobacica voltam! A férjemet rajtakapták egy kurvával!’) – azon gondolkodva, hogyan is szerezhetnék magamnak egy vaginát, egyetlen dologban voltam biztos: nem érdekelt, kivel, de legalább tízfős családot akartam. Ismerek néhány nőt, akik mostanság azt mondanák: „Pussy Braden! Neked elment az eszed! Az a maradék kis kibaszott eszed is elment! Hát belegondoltál, csak

egy másodpercre is belegondoltál te abba, milyen lehet ellátni annyi embert?” Ezeknek csak annyit mondhatok, hogy igen, bele s az igazat megvallva lehet, hogy sokkal jobban tudom, mint a feministák vagy bárki más, aki ezt a nézetet vallja. Képzeld csak el, ahogy a halálos ágyadon fekszel, a rák vagy mifene szó szerint keresztülrágja magát rajtad, és a világ minden tájáról repülőkön, hajókon, messziről jött vonatokon, az összes gyerek, akikért tűzön-vízen át feláldoztad magad, most együtt dacolnak az elemekkel, a tartalékokat is felélve és elkeseredetten vitatkozva munkaadóikkal, egyszerűen csak azért, hogy melletted legyenek. És te ott fekszel, elvékonyult és megfáradt hajaddal, s talán már csak néhány rossz foggal, de a tekintetében van valami, amit ismernek, ami mindig velük van, ami ebben az életben fenntartja őket, amit mi mindannyian szeretetnek hívunk. „Mindig azt szoktad nekünk mondani, Anya” – mondanák –, „mint a fog és a köröm, szüntelenül marakodnak, de kívülről mégis összetartoznak! Emlékszel erre, Anya?” Hogy emlékszem-e!

A szemhéjaim lecsukódnak a felismerés gesztusában – halvány mosoly játszik ajkaimon. Annyian vannak, mind a társával, és mindegyikük büszke az anyjára. *‘Ki fogja szeretni őket?’* – egyszer már fölmerült bennem ez a kérdés, amikor arról álmodtam, hogy idejekorán elhagyom ezt a világot. Mindenki szeretni fogja gyerekeimet, mert ők maguk is ismerik és másokkal is megosztják a szeretetet. Szomorú lenne, hát persze, hogy az. De a boldogság is ott lenne, talán közel az extázishoz. S most, hogy csak miattam gyűltek össze, hallom lágy suttogásukat: „Emlékszel arra a kis képre, ami ott lógott a kandalló fölött? Arra a virágoktól körülfont, aranyosra, rajta a felirat, hogy *‘Chez Nous’*?”

És akkor még egyszer utoljára elmosolyodnék. Mosolyognék, s azt suttognám, ha még bírnám: „Hát persze, édesem. Hát persze, gyönyörűséges, kedves drágáim!” - mindegyikük az én nehéz vajúdásom szeretnivaló magzata.

És ki venné a bátorságot, hogy meghazudtoljon? Hogy azt mondja: „Nem is az övéi! Hisz nincs is vaginája!”

Senki sem. És ahogy szemeim lassan lezárulnak, az első könnycseppek kipurcálódnak a napvilágra. Megszorítanám mindegyikük kezét és elbúcsúznék, mindegyiküktől búcsút vennék abban a biztos tudatban, hogy mind a tíz gyermekemnek egész életében megadtam, és végig érezték a legfontosabbat, a szeretetet.

Lehet ez valaha így? A drága Dummy-mal? Úgy vélem, nem! Az az óriási nagy, lobogó tűz és én, ahogy átkarolom a térdemet, és fejemet a combján pihentetem, mindez elhomályosul, csodálkozom: „Dummy, mit gondolsz, hol leszünk mi húsz év múlva?” ő meg végigsimítja a hajamon: „Hogy?”

Szegény, öreg Dummy! Azért nem volt olyan nyomorult élete velem, ugye? Egyik percben ott vagyok olyan sötét hangulatban és gyerekre vágyva, amennyire csak egy nő vágyhat gyerek után, elhúzódva tőle: „Ne nyúl hozzám! Sohasem fogod megérteni!”, a másikban meg teljesen megrészegülök, mintha az idők végezetéig sem hagynám el ezt a drága embert. Ami még igaz is lehetett – őszintén nem tudnám megmondani – mert ki tudja, a ‘szerelem’ nem lehet-e egy nap ‘szerelem’, valami különlegessé válva az évek során? Kedvelni feltétlenül kedveltem. Szeretnivaló társaság volt, mindegy, hogy milyen hazugságokat mondanak róla az újságokban! És elmondok neked még valamit róla – nem lényeg, hogy min mentek ők ketten keresztül, vagy milyen szörnyű dolgokat mondott az asszony rólam

meg a kettőnk viszonyáról, én sohasem hallottam tőle semmi rosszat a feleségéről. Az igazat szólva nem mintha én nem örültem volna akár egy 'vén tehén'-nek vagy egy 'féltékeny banyá'-nak, de akár tetszett, akár nem, ez nem következett be. „Olyan áldott jó szíve van, de tényleg” –mondta róla, és én csodáltam ezét.

Bár meg kell mondjam, nem sok erre utaló jelet láttam, mikor aztán eljött a fél világ elé gyalázkodni. Ne felejtse, nem mintha én ezt nem értettem volna! Ha én lettem volna házas valakivel, aki lelépett egy másikkal, én nemcsak néhány sértést üvöltöztem volna. Tönkretettem volna az életüket, ha éppen tudni akarod! Akárhova mennek, engem találtak volna ott – de nem ám a kedves, ápolt, lágyszavú éneket! Hanem az ártani vágyó, gonoszul sziszegő másikat, sokkal inkább a banyák banyáját, akinek semmi gondja azzal, hogy széttépje a ruháidat vagy összemarja az arcodat lakkozott körmeinek néhány jól-irányzott karmolásával! Nem gondoltad, hogy ez lakozik bennem? Hát, attól félek, nem ismeresz engem, vagy legalábbis a szerelmes éneket! Meg tudok örülni pusztán a *gondolattól* is, hogy valaki elveszi tőlem azt, akit szeretek.

Ez az egyik oka, amiért nem is gondoltam arra, hogy elmenjek a temetésére. Soha nem lehet tudni, mi történt volna, ha annyi stressz, erőfeszítés meg minden után, Mrs Faircroft – Jaj, ne! Elszóltam magam, elárultam a nevét! Na, mindegy! – kiszúrt volna magának, s elveszti az önuralmát, ami gyakran megesis közeli hozzátartozó elhunytá után, hogy felhalmozódik az emberben minden indulat, és valami szegény, szerencsétlenül csattan majd, egy rokonon, akivel egyszer nézeteltérése volt vagy bármi. Egyszerűen nem lettem volna képes elviselni azt, hogy mindenki engem bámul: „Látod azt a... *fiút...*”, meg az összes ilyen mocskot, sutyorogva, ahogy szokták.

És, ahogy mondom, mindig ez volt, ha rólam meg Eamonról volt szó. (Na! Most már biztosan tudod!) Az igazat megvallva nem hiszem, hogy valaha is képesek lettek volna megérteni minket valójában, bizonyos értelemben, ha érted, mire gondolok – szinte kizártnak tartom, hogy el tudták fogadni, ez egyáltalán *megtörténhetett!*

Szóval végül is arra jutottam, hogy a legjobb megoldás, ha nem megyek el. Küldtem egy részvétlívát – mert a lelke mélyén nagyon vallásos ember volt, nem érdekes, mit beszéltek a korrupcióról, gyilkosságokról s más hasonlókról. De azt gondoltam, jobb, ha nem írom alá a nevem. Csak annyit írtam: *'Egy barát'*.

Pár nappal később egy éjszaka azt mondták nekem a Mulvey's-ben: „Tudod, hol találták meg a barátodat? Az egyik felét a tyreelin-i plébánián, a másikat meg a clonboyne-iban!” Ennek kellett volna az évszázad viccének lennie, természetesen. Egy másik éjjel épp a WC-re mentem, amikor az egyikük megszorította a karom: „Honnan tudták, hogy Eamon Faircroft korpás volt?” Megrántottam a vállam – nem mintha bármit is számított volna, hogy érdeke vagy sem, mindenképpen megkaptam a hisztérikus választ: „Mert a head and shoulders-t a folyóban találták meg!”

Bocsássatok meg drágáim, ha közben elerednek a könnyeim.

Nem sokkal ezután meglátogatott az IRA, és rajtakaptak *in flagrante delicto*, ahogy a tükör előtt állva sminkelek. „Most aztán benne vagyok!” – gondoltam magamban. Szóval – próbálj meg úgy beszélni katonai dzsekit meg símaszkat viselő emberekhez, hogy csak egy hajhálóban és egy égszínké neglizséban vagy! Amint bejöttek, nekivettem magam a fal-

nak s felkiáltottam: „Gyerünk – tegyék meg! Öljétek meg! De kérlek – *kérlek*, legyetek gyorsak!”

„Fogd már be, Punci!” – mondta egyikük, és én azon nyomban felismertem McGarveyt Tyreelin Cross-ból. Próbáltam bosszút állni rajta – sohasem hagyta abba a fütyörészést, amikor látott engem végigmenni az utcán – kitalálva mindenféle hazugságot, mikor elkezdett kérdéseket feltenni. Mire befejeztem, szegény, öreg Dummy már dolgozott a Maffiának, a CIA-nak és az Interpolnak egy időben. „Nem rajtunk kell kipróbálnod a tündérmeséidet, Punci!” mondta valaki közülük, s mind nevettek. Az igazat megvallva majdnem én is elnevettem magam, annyira abszurd volt – ahogy ott álltam a Doris Day-szerelésében és mindenféle nemzetközi összeesküvést találok ki a jó öreg Dumsról. Csak az idejüket vesztegették, mondogattam is nekik, hogy nem találnak semmit, és végül csak ennyit mondtak: „Á, baszd meg!” – majd eltűntek. Azért a végén még belecsíptek a hátsómba, ahogy leléptek, plussz – meglepetés, meglepetés! – a *‘See you later, honky tonk!’* harsány kórusa, ami a legújabb duma volt a városban – hála Dick Emerynek és az ő ostoba tévéshow-jának!

Ha a dolgok csak egy kicsit is jobban alakultak volna, talán meggondoltam volna, hogy maradjak-e Tyreelinben még egy darabig, de ha megnézed 1972 első hat hónapját, te is rákérdeznél: „Ki az a józan eszű ember, aki, ha lenne választása, akár *öt percig* is ottmaradna abban a rohadt kócerájban?”

Főleg, ha éppen nemrég vesztették csak el a szeretőjüket és nagyon valószínű, hogy hamarosan kirakják őket házukból, otthonukból? Azt hiszem, az tette föl az i-re a pontot, amikor elhatározták, hogy megkoronázzák az ifjú Laurence Feely-t. Ezek után leléptem – biztos, ami biztos –, és még vadlovak sem tudtak volna visszavonszolni.

CELEBRITY SQUARES

Laurence, aki Down-kóros volt, nem tudta jól kiejteni a szavakat – ezért csak Lebrity Laurence-nek hívtam. Akárhogy is próbálta, nem tudta helyesen kimondani a nevét kedvenc tévéműsorának – *Celebrity Squares*. Régebben mindennap találkoztunk, s olyankor mindig megkérdeztem: „Gondolom, ma este is megnézed, ugye, Laurence?” – ő meg tapsikolni kezdett, föl-le ugrálni. Hogy mit váltott ki abból a két vadidegen emberből, akik a nappaliban álltak, míg ő nézte Bob Monkhouse-t, ahogy olvas a kis jegyzeteiből, csak az Isten tudja. Semmit, gondolom. Túlságosan lekötötte a tapsikolás és a kántálás: „Lebrity Kwares! Lebrity Kwares!!”

Amikor elkezdték faggatni, valószínűleg azt gondolta, hogy ez az ő saját *Celebrity Squares*-játéka. És valószínűleg izgatottan rohant fel az emeletre a rózsafüzéréért, amikor közel hajolva hozzá, mosolyogva megkérdezték: „Milyen vallású vagy?”

Amit boldogan el is fogadtak válasznak, s miután megerősakolták az anyját, a füzért nyaka köré tekerték, mint egy girlandot és azt mondták: „Tapsold meg a *Celebrity Squares*-t!”, amit meg is tett, ugyanolyan örömmel, mint mindig.

Azt hiszem, ő volt az első Down-kóros, akit lelőttek az észak-írországi háborúban. Akárhogy is, Tyreelinben az első.

EGY LÁNY, AKI TUDJA, HOGY SZERETIK!

Hogy mennyire hízelgőnek találtam bizonyos úriemberek érdeklődését, azt nem tudom elégszer hangsúlyozni, és, bár a legújabb halálesetek nem érintettek meg annyira mélyen, meghatározó tényezők lehettek abban a döntésemben, amire már célozhattam – hogy elhagyom Tyreelin városát.

Egyszer a kis házamban kaptam egy névtelen, púderrel meghintett levelet, amelyben rejtve, elegáns kézírással, ez állt: 'Szeretlek – ismeresz engem.'

Hát persze, hogy ismertem – mert tud-e Jojo Finn névtelen maradni, hogy mentse az irháját? Á, dehogy, az a nagy marha csak császkál ide-oda a bomberdzsekijében, a szeme sarkából bámulva – teljesen megrészegevedve, félek, hogy még feltűnik valakinek! Hála az égnek, Eamon nem vette észre a leveleit! Az aztán nagy gáz lett volna!

Nem azt mondom, hogy engem hidegen hagyott a vággyal teli udvarlóm bátoralan közeledése. Egyáltalán nem! Főleg, hogy ennek volt köszönhető a jelenléte a Sportközpont tánctermeiben azon a végzetes éjszakán Cavanban. Mikor Puncinak elmázolódott a sminkje!

Történt ugyanis, hogy a pillanat hevében elhatároztuk, elruccanunk Cavanba megnézni a Plattermen-t – Irwin meg volt értük örülve. „Majd meghallod az ő változatukat a 'With a Little Help from my Friends'-re – Joe Cocker hozzá se tud szagolni!” – mondta, ahogy dönggettünk a motorjával Cavanba. Később az utcán grasszáva ezt ordította a szemeteskonténereknél: „A Szabad Állam, velünk vagy ellenünk! Aki másképp gondolja – kotródjon a kibaszott útból!” Charlie felállt a bíróság lépcsőjére, hátradobta batikolt sálját, és közölte a megrémült polgárokkal, hogy 'Festeni akar kétezer keresztre feszített döglött madarat az éjszakát használva hátterül', majd visszagyömöszölte A *Mersey sound* című könyvét a zsebébe, hogy elmenjünk a kávézóba, ahol összetalálkoztunk – sejtelmesen a sarokba húzódva, selyemsálban és skót kockás dzsekiben, a dohányát pöfékelve – Jojo Finnel, a drága szeretővel!

Amíg a kávémat kortyolgattam, végig Jojo felől titkos pillantások villantak felém. Hagyd abba, Jojo! Még zavarba hozol! De – engedtesse meg egy őszinte kérdés! Gátolt ez engem a kacérkodásban? Semmi esetre sem! Egyre csak ezen járt az eszem: „Hogy ki van öltözve ma este – vajon miattam? És mit szól hozzám a szűk felsőmben és színes trapéznadrágomban?” Nem is említve a pompás, sárgaréz fülkarikáimat! Amik láttán egész Cavan felhőrdült: „Az a fiú női fülbevalót visel!” „Úgy van, édes kisszívem!” – feleltem erre.

Charlie – nem túl diszkréten kortyolgatva a vodkásüvegből – most az asztal tetején bukant fel egy Yes dalt énekelve teljes hangerőből. 'If the summer change to winter, yours is no disgrace! Yours is no disgrace!' – nyivákolta a mikrofon-üvegbe hátsóját riszálva, medvebőr kabátját suhogtatva. Elővillantak a farmerjén található smiley-k és a filctollfirkák: Black

Kováts László: Az álmotündér és a varázsló (linómetszet)

Sabbath, Peace and Love – Clapton az Isten.

Az elérzékenyült Irwin egy maroknyi chipset evett béke-jelet mutogatva felém. „Várj csak, amíg meghallod a basszust. Én mondom neked, a Rob Strong kurva nagy zseni, haver!” Az egész város hallotta, ahogy a Plattermen erre egy dübörgő afro-kubai számmal válaszolt. Amint Irwin csatlakozott Charliehoz az asztalon, együtt tartva az üveg-mikrofont Santana 'Oye Como Va' számához, tíz egész másodperc erejéig, mielőtt az olasz tulaj rikácsolva beharagolt volna – Jojo pillantása utoljára találkozott az enyémmel és arca eltűnt – *huss!*

*

Hogy a tánctermei verekedés hogyan kezdődött, nyíltan bevallom, halvány sejtelmem sincs! Mintha emlékeznék valakire, amint a ruhámat ráncigálja, s a nemem után tudakozódik. Ezután már csak a fékcsikorgásra emlékszem, az eszüket vesztett nőkre és a motorosokra, akik meg akartak rugdosni. El tudod képzelni a jelenetet – bőrdzsekik, nehéz bakancsok és „Nyírjuk ki azt a kis buzikirálynőt!” S akkor a semmiből előtűnik egy látomás, Jojo! Nem hiszek a szememnek! Az én nem-is-olyan-titkos rajongóm most ökölbe szorított kézzel, alkoholtól fűtve kész arra, hogy egyenként megküzdjön velük!

„Hagyjátok őt békén! Kurvára hagyjátok békén! A srác Tyreelinből jött!”

Legyőzte mindet? Hát – nem egészen! De mindenképpen sikerült elijesztenie őket! Aztán mit csinál? Szemérmesen eloldalog – mintha hirtelenjében már csak egy idegen lenne!

De nekem aztán nem, távolról sem – nem! Az öreg Pussy nem felejt csak úgy el egy szíveséget!

„Gyere vissza!” – kiáltottam utána. „Jojo!” – és suttogva még hozzátettem: „Drágám.”

„Mi történt?” – nyikkant meg Irwin előbukkanva – micsoda katona! (Jojo! kellett volna az IRA-nak beszerveznie, nem őt!)

Bebarangoltam az utcákat kisszívémet keresve – Édes Jojo, kis csajának megmentője! Égre-földre üldöztem őt a New Pin Cleaners melletti síkátorokban, a szívem csak úgy zakaolt, könnyek szöktek a szemembe, de tényleg, ahogy megfogtam a kezét, egy szót sem szoltunk, amint megérintettem – annyira hideg és nedves – fél? –, gyengéden a fülcimpáját harapdáltam. „Nagyon szépen köszönöm” – mormogtam, és kifestett szempilláim félig leereszkedtek. Hogy félhet ennyire?

„Minden rendben van, Jojo. Nyugi, kicsikém!” – mondtam, mikor otthagytam, egy csókot dobva neki a most már csendes éjen át egy, némán elmondott, egyszerű szóval együtt: „Szeretlek.”

„Hol a picsában voltál? Már mindenhol kerestünk!” – üvöltötte Zúzd-az-Államot Irwin, amikor visszaértem. Charlie a *Mersey sound*-ot olvasta a távirószlopnál.

„Sehol, Irwin kedves!” – ragyogtam attól a pompás és nagyszerű, szédítő remegéstől teljesen elalélva, mint egy lány, aki tudja, hogy szeretik!

EGY OLYAN FEJ, MINT BARNEY GILLIS KAKASA

Szokásos, kora nyári hétköznap délután volt Tyreelin városában. Eamon Faircroft már néhány hónapja halott volt, és az idő jótékony hatásának jelei mutatkozni kezdtek Patrick Pussy lelkén. Nyilvánvalóan sohasem fogja elfelejteni a férfit, akivel rövid, de annál szebb időt töltött együtt, és néha-néha a nyugágyon fekvéskor érzi, hogy megvonaglik a szája, szeme megfényesedik, ahogy eszébe jutott néhány vicc, amit Eamon mondott neki, vagy egy jellemző történet, amit egymásnak meséltek az Enniskill felé vezető úton, ahol minden vasárnap vacsoráztak. De ennek már vége, ismerte fel, és nem maradt számára más, mint összekolcolni a holmiját egyszer s mindenkorra.

Főleg, mikor minden teketória nélkül kidobták addigi lakhelyéről, bagózó munkások deszkákat szögelték keresztbe az ajtón, miközben Pussy sírva intett búcsút.

„Sose tudod, mit cselekszel!” mondta. „Ez a hely élni fog az emlékeimben!”

„Kopj már le, Mrs. Braden!” – üvöltötte egyikük, s megkergette egy deszkával.

„Megint zűrben?” – nevetett Pat McGrane (régii osztálytárs), ahogy elhúzott az Angliájával, hogy meglátogassa a barátnőjét a határ túloldalán.

„Asszem!” – bájolgot a toprongyos Puss, ahogy Pat dudálva leelőzte.

Szerencsére a hátralevő kis időre a jószomszédok segítségére siettek: most ott ült Charlie őseivel a tévé előtt, David Bowie-t és a Spiders from the Mars-ot nézve, amint egyenszerkőjükban ugrándoznak.

„Az Isten szerelmére!” – mondta Mr Kane. „Láttál már ilyet?” Jézusom – hát téged kérdezlek!”

Mrs Kane kiment, hogy föltegye a teát és a konyhából kiáltott: „Ne tőlem kérdezd! Azt a kettőt kéne.”

Férje széthajtogatta az újságot, majd beletemetkezett, Bowie meg térdelve duzzogott.

„Faszszopó – ott ökörködik a tévémben olyan fejjel, mint Barney Gillis kakasa!”

Felmentünk az emeletre, ahol Charlie műsora, a *Salon* ment. Alice Cooper üvöltött a nyitott ablakon keresztül. „Emeld már fel a fejed, nem férek a nyakadhoz” – zsörtölődött a lány alapozót pa-pa-pamacsolva egy vattacsomóval.

„Fantasztikusan nézel ki!” – mondta, mikor elkészült. „Meg tudnálak zabálni!”

Aztán: „Hiányozni fogsz, tudod, Pat Puss! De nagyon!”

„Szeretlek, Charlie. Ígérem, minden nap írni fogok.”

„Csókolj meg! Még ha Irwinnel járok is és vele is maradok örökre, szeretném, ha megcsókolnál!”

Micsoda fincsi melék között vándorol a nyelv lefelé, a köldök tájékára! És más titkos helyekre!

Ennyi lucskot és verejtéket még nem látott a világ! Úristen! Miért nem adál édesb módot egyesülni s egygyé-olvadni? Chanelt lövellő farkacskákat, vagy a rózsavizet váladékozó bránert? Ó, ki lát bele valaha is terveidbe? De Charlie – vele szinte diadal volt, alig akart elmenni az ember!

Tartsátok a címlapot! Pussy meggondolta magát! Mégsem vándorol ki! Letelepszik gyermekko-

ri barátjával!

De nem így lett, s mikor eljött az idő, úgy éreztem magam, mint Ingrid Bergman. „Tudod, hogy talán már soha nem látjuk egymást, Charlie?” sírtam. „Fogd már be, Braden!” – csattant fel, s könnyes szemmel még egyszer megölelt. „Ne mondd ezt, hisz úgy szeretlek!” „Minden jót, Tökfej!” – mondta Irwin.

A jó öreg Irwint is sajnáltam otthagyni, ahogy ott állt vörös hajjal, szeplősen. Hóna alatt egy kupac újság, a *Republikánus Hírlap*.

„Nem tudom lebeszélni róla, Patrick” mondta Charlie. „Teljesen elment az a barom esze!”

A busz feldübörgött, és huss, már ott se voltunk!

Szakács Szilvia fordítása

DOMOKOS TAMÁS

Indul aludni

A kamionok minden aknafedélhez érve
megremegtetik a város beteges testét.
Teljesítik kulturális küldetésüket.

Nehezen ébredünk, igaz,
elaludni sem volt könnyű. Álmainkból leszűrődik
mindaz, ami a megtartó erő képében tetszeleg.
Az ágy még testmeleg.

Lépteink hatására kezdi visszanyerni eszméletét
az utca. Tennénk a dolgunk, de már minden olyan ügyetlen.
Már minden annyira merev.
Minden olyan elkínzott.

Már nem találom a közös hangot veled.
Átgyalogolunk a téren, kezemmel a galambok felé csapok.
Szétrebbennek, majd gyanakvó tekintettel a szobor talapzatához
visszaszállnak. Híján van a madarász a lépnek.

Lenézünk a folyópartra,
a lépcső alját még nem mossa a víz, az eget még nem díszíti égéstermék.
A túlpartot figyelem, közben angolosan távozol.

Magamra maradok,
mint Szíriában a drúzok. Mára ennyi, holnapra egy tűzok.
Hazafelé indulok. Cum deo. Vár a szűkebb pátria: újra szabad a gazda.
Föladom a kinti világot, mihelyst egy kicsit megszorultam, akár fában
a féreg. Megvárom, amíg a festő igazít modelljén, a tájon.
A fény jól derül az igazságon.

Megérkezik az éjszaka, s lefejeli az alkonyatot.
Elfelejtette, hogy előbb milyen dicstelenül távozott.
Amaz megpróbálja helyrerakni az orrát,
miközben könnyes szemmel eltámolyog.
Kulcsra zárom a bejáratí ajtót.

A napnak vége, esetlen, akár a kezdet, amit életben
tartott az inkubátor. Végül megmered a teste, le lehet
kapcsolni róla a gépet. Vacsorára megeszem az idő
előcsócsálta pépet. Nehezen alszunk el, habár ébredni
sem volt könnyű. Álmainkba beszűrődik mindaz,
ami valótlanul súlyos, ami a megváltó képében tetszeleg.
A gép még testmeleg.

Testtájak

itt az út
(nem Constable képein)
letérni jobbra
balra nem érdemes
így haladj az aszfalt
és az árok közti
keskeny térben
előre benned is
fészkelődik az
izoláltság-érzet
tárgyak buknak át
a látóhatár vonalán
mutatják a vadak a szelídek
a holdkórosok a háztetők
a félig élők a holtak helyét
s mikor a helyszínre érkezel
látod a jármű mellett a fejem
zeng az unkák dalától a közeli kanális
s egy kettő három máris
szemközt állok veled érzem
a gipsz alatt rothad a kezéd

itt az erdő
(nem Böcklin haláltanyája)
tizenöt éves ültetett nyárfák
katonás rendben
talán rigók macskabaglyok
elvadult kutyák lyukas
fazekak

figyelik lépteid
keresd az erdő közepét
orkánszerű szélben egy ágon
himbálódzik a kampós
végű láncra akasztott májam
ez a második fázis
s egy kettő három máris
szemközt állok veled érzem
a gipsz alatt rothad a lábad

itt a gyár
(nincs benne agitátor)
csúnyán fölgazlott
udvarán demonstráció
ints az úthengernek
menjen át a többezer
hamis gitáron
heves mozdulataid az
öntudatos vezetők vizslatják
a hangszerek alján ott
hever a szétroncsolt lábam
ez a harmadik stáció
s egy kettő három máris
szemközt állók veled érzem
a bőröd alatt rothad a májad

itt az állam
(nem Rousseau dzsungelén túl)
szétnyomott békák bőre
aszalódik az aszfalton
fordítsd a fejed jobbra balra
előre hátra
szavazz elnökre nyelvre
szoborra pártra
vegyél egy nagy levegőt
így nem jön derűre ború
elmarad a ma esti háború
az operában a ma esti faust
a rádióban szól a saturday night
holocaust majd a fiatal

női bemondó selymes hangja
miközben gipszbe rakja az
alkarom ez az utolsó alkalom
s egy kettő három máris
szemközt állok veled érzem
a szádban rothad a nyelved

Kutya labdával

lassan a nap átbukik a horizonton (akár csiga a borotvapenge élén): megszabadul a
táj a verőfénytől, hogy éjjel újrendezhesse sorait.

a kicsiny park másik végében óriás schnauzer élvezi gazdája társaságát, figyelem
könnyed, ruganyos mozdulatait.

piros labdát nyüstöl, amit reggel elhangzott kérdéseid megfelelőjének képzelek, a
labdát bámulom, s kavics, fű, padok, hinta körül fölgyülemlett nyárfapöhöly,
környező épületek ablakai, platánfák mind aláhullanak eközben: egészen Hádész
lábai elé.

előjönnek a denevérek így estefelé.

csitulnak a közterület fenntartásai, a zajok a tífuszos galambokkal egyetértésben
ülnek el, marad a szív meg az ideg: durva basszus Doppler-effektusa társul a sípoló
hanghoz.

hideg kúszik felém, de ormóttan végtagjai akadályozzák az egyenletes mozgásban.
ma sem ér ide.

fölálláskor a tárgyak próbálnak előbbi helyükre kuporodni.

de csak majdnem ugyanoda sikerül: Hermész elhagyta krétáját, sacra mutogat, ki
hova térjen.

visszazökkenéskor így tolódik minden kicsit el, s e megcsusszant pillanatban az
elmúlás süket fülekre lel, a szórend föllazul, ülepedik a por, gyengül az ironia éle.
nem állok sokáig itt a zöldben, az első lépés: afféle visszakérdezés.

el is hangozna mikor nekiindulok, de a fekete kutya gazdája elkéri hű társától a
piros labdát.

BALOGH TAMÁS

Radvánszky Gyula és a fej nélküli nő

A két alak már öt perce állt az ablakban, amikor az egyik megszólalt:

- Látod?
- Igen.
- És mit szólna hozzá?
- Öreg. És nincs feje.
- Mindenki volt fiatal...

És az apa elkezdett egy történetet mesélni a fiának. Abban az ablakban, abban a szobában, abban a lakásban, amely most már az övé volt: szép emlékeitől nem tudván és nem akarván megszabadulni, most megvette azt.

Gyula öt évvel ezelőtt állt itt utoljára. Akkor, negyvennégy évesen végre megtette azt, amire nagyon régen csak titokban, aztán harminc évig még ezt a titkot is felejtve, a tudatalattijában vágyott: átment az egykori albérletével szemközti házba.

Hajdani szállására ekkor volt főbérletjének örököse hívta: talált egy régi spirálfüzetet, s úgy gondolja, egykori albérletjükké, Gyuláé volt. Odaadta neki, kávéval kínálta, majd sürgős elintéznivalójára hivatkozva autóba vágódott s elhajtott. Előtte azonban felajánlotta Gyulának, ha akar, maradjon, tudja ő is, milyen jólesik az emlékezés kamaszkorunk legszebb éveire. Így hát Gyula ott maradt.

1963. november 22-én érkezett először a lakásba. Öt kirúgják a kollégiumból, John Fitzgerald Kennedyt pedig – az időeltolódás miatt pár órával később – lelövik Dallasban. A két esemény azonban nincs azonnal észrevehető kapcsolatban egymással.

Az amerikai elnököt azért lőtték le, amiért, Gyulát viszont azért távolították el a középiskola kollégiumából, mert megmentette egy ember életét. Itt van tehát az összefüggés a két eset között: a kozmikus rend nem billenhet, s ha Radvánszky Gyula Budapesten megmenti barátjának életét, akkor valakinek valahol meg is kell halnia.

Történt, hogy 1963. novemberének közepén Gyula egyik kollégiumi szobatársa – akivel már az első napon összebarátkozott – úgy döntött, öngyilkos lesz. A tizennégy éves srácnak akkora volt a szerelmi bánata, annyira fűtötte a düh és a kétségbeesés, hogy elhatározta: a Duna habjaival fogja lehűteni azokat. Sötétedés után el is indult a híd felé; csak egy rövid, lényegretörő levelet hagyott Gyula ágyán.

Amikor ő megtalálta, azonnal utánarohant barátjának. Ballonkabátja, mint Batmané lebegett utána. A híd lábához érve látta, még idejében érkezett: az öngyilkosjelölt már visszafelé jött.

„Na mi van?” – kérdezte Gyula.

„Nem mertem és kész.”

„Anyádat.”

Ezzel akár vége is lehetett volna az ügynek: a nőkben csalódott kiskamasz túlélte az esetet, indultak vissza a kollégiumba. Csakhogy ekkor már egészen sötét volt, s egy arra körö-

zõ járőrnek feltűnt a két alak: az egyikén ráadásul hosszú ballonkabát, mint az ellenséges kémeken. Odament. Láta, hogy csak iskolások, megkérdezte, mi járatban vannak. Ők azt felelték, beteg lett egyikük nagymamája, őt látogatták. Rendben, mondta a rendőr, és viccből megmotozta őket. Gyula kabátja alól egy rézcső került elő, ami ugye önmagában nem baj, elvégre elképzelhető, hogy valaki rézcsővel a hóna alatt szeret sétálni a városban, beteg nagyikat látogatni. Csakhogy a csőnek nyele volt. Olyanra esztorgálva, hogy jól belesimuljon a kézbe, ha szükség lenne rá. Hiába magyarázta Gyula, hogy tényleg csak önvédelemből van nála, használni még sohasem merte, inkább eltúrta azt az egy-két taslit, amit a nagyobbak adtak neki, és hogy ígéri, ezután sem fogja használni. Természetesen nem, mondta a rendőr, és elvette a nyeles csövet, az esetet pedig jelentette a kollégium igazgatójának. Gyulát egy hét múlva kirúgták, mehetett – tizennégy évesen – albérletet keresni.

Így került oda, ahová harminc év után megérkezett a spirálfüzetéért. Pár napig „normálisan” folyt az élet, délután megjött az iskolából, megcsinálta a leckét, tanult, aztán vacsorázott, olvasott, rádiót hallgatott, fürdött, fogat mosott, majd olvasott még egy ideig az ágyban, végül elaludt.

Azt, amikor megváltozott az élete, észre sem vette. Olyan hétköznapi oka volt. Szobájában a nagy ablak, ahonnan a tanuláshoz és az olvasáshoz kapta a fényt, az udvarra nyílt. Az utcára csak egy kisebb, de magasabban levő. Bűdöset érzett, felállt a székre, hogy kinyissa azt az ablakot.

Ekkor látta meg először a nőt. Illetve nem az egésztest.

Mert nemcsak hogy kicsi és magasan levő ablakon nézett ki, de ráadásul föntről lefelé. Emeleti szobájának ablakából a keskeny utca túloldalán álló földszintes ház ablakán nézett be. Egy női testet látott, szoknyában és szűk blúzban. A nőnek nagy mellei voltak és nagy feneke; az előbbi előny, utóbbi pedig nem hátrány. Nem volt sem magas, sem alacsony, sem kövér, sem sovány. Átlagosnak is nevezhető lett volna, ha lett volna feje. De nem volt.

Azazhoggy biztosan volt, csak a szintkülönbség miatt, az ablak felső szélétől nem látzott. Gyula akárhogy helyezkedett is, akármennyire behajlított a térdét, hogy a szeme egy szintbe kerüljön az ő ablakának alsó szélével, a nő arca és haja titok maradt számára. Nem volt mit tenni, egy fej nélküli asszonyt nézett tovább.

Aztán álmában megjelent egy nagy mellű nő, aki két fedetlen kebléhez vonja az ő arcát, úgy ringatja. Úgy érezte, ez jó neki. Aztán az asszony megfogta az ő farkát, és addig simogatta, amíg az teljesen meg nem meredevett. Ez is jó volt. Ekkor, ölelése közben mit sem engedve, magával vonta a fiút a hálószobába, hanyatt feküdt az ágyon, és finoman magába csúsztatta Gyulát, majd ringatni kezdte magán. Ez is jó volt. És egyszer csak megtörtént. Ez volt a legjobb.

Teltek a napok egymás után. Délután tanulás, este pedig egy kis nézelődés.

Napközben lehet, hogy százszor is elment a nő mellett a városban, anélkül, hogy tudott volna róla. Hiszen arcát nem ismerte, mellei és feneke méretéből következtetni pedig - bár nem lehetetlen - megbízhatatlan vállalkozás. És ha van is jelölt, mit ér vele: odamenjen hozzá, hogy néni, tessék mondani, önnek vannak olyan szép mellei? Munkába menni vagy onnan hazajönni még sohasem látta, mint ahogy a kapu előtt beszélgetni, az ablakon kihajolni sem. Volt egy nője, akit minden este látott, nappal viszont egyszer sem. Mintha akkor

nem is létezett volna.

Látta a nőt meztelenül is. Nem egyszer.

De csak az elsőre emlékszik: állt a félig tárt ablakban és várt. Már percek óta nem történt semmi. Talán unta már, talán elszibbadt a nyaka – valamiért oldalra fordult, s egy ideig saját ablakának üvegét nézte. És akkor meglátta benne a nőt... ruha nélkül.

Csodálatos teste volt. Két melle úgy gömbölyödött, mint két sárgadinnye, dereka már kissé vastagabb volt, mint amikor „megismerte”, ami viszont ez alatt volt, azzal most találkozott először: a két sima comb között tenyérszerű szőrpamacs, mozgó és kíváncsi usanka vagy belebújós kesztyű.

Aztán Gyula rájött, hogy tükörképet bámul. Hirtelen odafordult az igazi látványt remélve, de az akkor már nem volt sehol. A villanyt ezután lekapcsolták, ő pedig lemászott, egyenesen az ágyába.

Ezen az éjszakán alig aludt: gondolatainak kettőssége nem hagyta, gyötörte végig. A gyönyörűséges, titkos látvány, melyben része volt, állandó merevedésben tartotta nemzőszervét, tudatát azonban egy kérdés osztotta meg: látta-e egyáltalán, amit látott? Nem csak a fantáziája szülte-e – mintegy megkönnyülve rajta – a rég és hön áhított látványt? De látta. Igaz, hogy csak a saját ablakának üvegén, de az üveg tükörként működött, a tükör pedig nem mutat nem létező dolgokat. De az ő tükre egy ablak volt, ami mutatja a mögötte levő valóságot is, nemcsak amit tükröz. Két valóság van benne egyszerre, s ez a kettő helyenként és időnként összeolvad, összekeveredik, attól függően, hogy az ember hová fókuszál, melyik szemével néz, hunyorít-e vagy sem...

Amikor végre – valamikor hajnaltájt – el tudott aludni, arra gondolt, hogy mégiscsak látta, és az okra az okozat a legjobb bizonyíték: merev hímtagja még mindig ott ágaskodott két combja közt. Ismét a nőre gondolt, két mellére, vállaira, hasára, hónaljára, combjaira és azok közére, arra a csodálatos usankára. Képsor jelent meg benne: ott van a nőnél, a nő a konyhaasztalon fekszik, ő pedig tejszínhabbal kené be a testét. Jut mindenhová. Mivel pedig igen szereti a tejszínhabot, le is nyalogatja szépen. Nem habzsol, lassú nyelvmozdulatokkal szerzi be az édességet mindenhol. A hónaljából lefetyeli, szőrszál is marad a nyelvén, csiklandozza, a két mellről egyre kisebb sugarú körökben nyalja le, a köldökből kiszippantja. Egy apró kis zug sem marad ki. Az usankában még édesebb a hab, ott tovább időzik. Egészen reggelig, amikor az ébresztőóra agresszív csörgése űzi ki onnan. Lepedőjén jókora, nedves, ragadós sárga folt. Első magömlésének nyoma.

Szerencsére hallott már róla, hogy mi az. Különben miközben megkérte volna a házínét, hogy legyen szíves, mosná már ki a lepedőjét, mert valami sárga trutyi került rá, szóval eközben kérdezte volna meg, mi az, és akkor a házínéni biztosan nagyon szívesen és kedvesen magyarázta volna el neki, hogy bizony, öntudatlanul is megvolt az első szeretkezése, saját agyával vagy kezével, azt ő nem tudhatja. A házínéni biztosan szeretne ilyesmiről beszélni. Ezért aztán úgy döntött, hogy majd maga intézi el a foltot: mielőtt még elindult az iskolába, beáztatta a lepedőt, aztán amikor visszaért, addig dörgölte, amíg a folt el nem tűnt. Majdnem, mint Ágnes asszony. Csak ő abbahagyta, mikor kész lett.

Aznap este ért haza, és azonnal meglátta a falon a fényes betűt. Egy homályos körvonallú, nagy „G” betű volt az. Nem értette, hogy került oda. Azt sem, mi az. És hogy ezeket ki-

derítse, azonnal felmászott az ablakhoz. Kedvese félmeztelenül állt a szobában, és a haját igazgatta. Mintha csak neki kelletné magát. Gyula azonnal megragadta egyre keményebben ágaskodó farkát, és húzogatni kezdte. Amikor pedig ismét bekövetkezett az az érzés, amit tegnap ugyan csak álmában tapasztalt, de tudta, hogy nagyon jó, akkor jött rá, hogy nem árt mihamarabb letörölnie a falat. Mert hát spriccelt ő megint nagyon, és olyan jó volt, mert megint az usankában járt, és közben a kedves haját simogatta.

Amikor végzett a takarítással, fogta a füzetét, és – maga sem tudja, miért – fölírta a jobb alsó sarokba a nagy „G” betűt.

Másnap nagy „Y” betű. Harmadnap egy „E” betű, aztán egy „R”. És így tovább. Egy ideig. Aztán nem. El is felejtkezett róluk teljesen, mintha a világ legtermészetesebb dolga volna, hogy az ember albréleti szobájának falára a szemközti ház ablakából kisugárzó fény betűket rajzoljon. S bár magát a jelenséget, annak mikéntjét sohasem értette meg, de az üzenetet már igen: akkor, amikor újra kezében tartotta a barna fedelű spirálfüzetét.

Később nem tűnt fel neki, hogy a betűk eltűntek a jobb alsó sarkokból. Már nem emlékezett rájuk, így nem is hiányolta őket. Mintha soha nem is lettek volna. Betűk? Mik azok?

Érettségi után kiköltözött a lakásból. Ezután harminc évig nem látta a nőt.

Felvették egyetemre. 68-ban, családi okokra hivatkozva halasztást kért, és kiutazott Párizsba. Ott ismerkedett meg jövődöbeli feleségével, egy szöke hippilánnyal.

A kapcsolat viharos volt, gyors és rövid: megismerkedésük után kilenc hónappal megszületett Olivér, a legifjabb Radvánszky. Együtt repültek és zuhantak egy ideig a drogtól, aztán hazaköltöztek Magyarországra, s Olivér egyszerre tanulta apa- és anyanyelvét. És bár anyja két év múlva meghalt, Gyula továbbra is elmondott neki mindent franciául is. Aztán jöttek ismét a szorgos napok, hetek, évek, jött a tanítás, a munka, Olivér felnőtt, egyetemista lett, ivott rendesen és udvarolt egyfolytában. Aztán 1993 lett, amikor Gyula visszatért egykori albréletébe.

Negyvennégy évesen ismét ott állt egyedül az ablakban, és nézte a szemközti házat. Mintha mi sem történt volna, ugyanaz a hangulat, ugyanaz a testhelyzet; csak éppen most nem kell pipiskednie. Nem látott semmit. Lemászott, bele-beleolvasott a füzetbe. Aztán az elejére lapozott, és gyorsan átpörgette az egészet. Mint kiskorában a saját készítésű képregényeket. A lapok jobb alsó sarkában sorra megjelentek a betűk: a „G”, az „Y”, az „E” és így tovább. De olyan gyorsan pörgetett, hogy elolvasni nem tudta. Elölről kezdte hát, csak lassabban. És a szöveg megjelent előtte: GYERE ÁT.

A kapu előtt nem várakozott azon tanakodva, mit tegyen, visszaforduljon-e. A kilincset is azonnal lenyomta, belépett. A kaput becsukta maga mögött. Nem kiabált, haladt előre egyenesen. Egy idős férfi pakolgatott valamit a garázsban. Nem gondolkodott azon, ki lehet, tudta, hogy a férj az. Nem köszönt neki, hiszen nem ismerte. Bement a lakásba. Egy ősz hajú nő éppen a konyhában mosogatott. Volt feje. Öreg volt az is. Gyula azonban egy szó nélkül odament hozzá, átölelte derekát, aztán kezei felcsúsztak a nő melleire, melyek – csoda nincs, a nő jól tartotta magát, mintha őt várta volna – még csak kissé ereszkedtek meg, percekig simogatta őket, aztán beosont a ruha alá, meggyőződött róla, a két mellbimbó kemény, mint az éretlen pöszméte, aztán lekúszott a melegítőalsóba, ott is vizsgálódott, aztán közösen lehúzták a ruháikat, és ott álltak a konyhában egymással szemben, anyaszült

meztelenül. A férfi hagyta, hogy a nő vezesse be őt, és ismét ott járt az usankában, és jobb volt, mint álmában, mert ez az usanka valós volt és élt, mozgott, lélegzett és húzta, húzta őt egyre beljebb, és ő hagyta magát. Később az usankát felp próbálta hátulról is.

Mikor végeztek, csak annyit kérdezett:

– Milyen színű haja volt?

– Szőke.

Megköszönte az információt, felöltözött, és távozott a lakásból.

Most, öt évvel később pedig ott áll ugyanabban az ablakban, de immáron nem egyedül, hanem fiával, Olivérrel, és éppen most ér a mesélés végére. „Hát így történt”, fejezi be mondanóját, és távoztak a szobából.

ROBERT MLINAREC

TA-MA-RI-NA

– Rühellem azokat a napokat, melyek leköteleznek a szépségükkel – motyogott a leeresztett redőnyökön át kukkolva az utcát. Reggelek, villamos-zörejekkel, az ablak alatti járókelők hangos beszédfoszlányaival, gyűrött lepedőkkel, s a még mindig jelenlévő éj meleg lehetével.

– Mesélj, mondj valami ökörséget! – fújta ki a cigarettafüstöt, kedvtelenül csavargó tekintettel a szobában. A kandallón egy szerelmes pár undorító pszeudobarokk faragványa állt, a lakástulaj hagyatéka, lehetetlen volt nem percipiálni. Nagy kerek asztal tele poharakkal, félig írt papírokkal, tányérok, nyitott könyvekkel, ki nem ürített hamutartókkal, tegnapi ötletekkel... a falon az ágy mögött az első, amire rálátok, fölfele révedő pillantással ébredve, tizenhárom fotó piramis alakban rendezve; Man Ray a csúcson, Majakovszkij a bázis bal oldalán (hova is kerülhetne egy balos?), jobbról, Majakovszkij ellensúlyaként, Tamara önarcképe. Egy éjszaka Majakovszkij magára maradt, Tamara fotóját leszedtem bizonyos bormennyiség után. Az egyensúly többé nem állt vissza, csak a megsértett fehér szín sugallja, hogy itt valaha volt valami.

– Nincs több cigim – forgolódott a szobában –, kérsz kávét? Hé, mesélj már valamit!

– Mit? Dunsztom sincs miről kéne, hagyjál már. Úgyis azt mondtad, a fasznak se kellek a történeteim. Emellett még alszom is.

– Igen, azok, amelyeket írsz, szarok. Viszont szeretem, ha beszélgetünk, te nem?

Egy-két másodpercig csöndben voltam.

– Oké, leugrok valami kajáért, plusz neked a cigi, nekem a csoki, kell még valami? – kérdeztem, keresve a ruháimat az ágy körül. Mosdatlanul és fészületlenül lépek ki a hűvös dél-előtti utcára. Az új nap akkor tudatosul bennem, amikor a Francia Köztársaság Terén a gesztenyefát levizelő kutyákat észreveszem. Közben az idézet-regényemen morfondírozok, egyre többet idézem magamat benne és sehogy sem tudom befejezni, Tamara napi világlekonstrukciójairól gondolkodom, Izlandról, Zélandról, Grönlandról, s bizonyos éjjeli szonátákról, melyek szerzőit, idejét, helyét képtelen vagyok megjegyezni. Az emberek, mint mindig, rohannak valahova. Megpróbálom kiszámolni, mennyi pénz van a zsebemben, de az eredmény a reggelinél is melegebb szélfuvallat hatására mindig kicsúszik a kezemből. Hogy írják a G betűt cirillül? Legalább ezen a nyáron elolvasom Danilo Kiš valamelyik művét, esetleg eljutok Madridba? Hirtelen a saját arcomat pillantom meg a kirakatban. Megállok, föl-

Robert Mlinarec 1966. április 16-án született Zágrábban. Filozófiát, etnológiát, informatikát végzett szülővárosa bölcsészkarán. A Horvát Irodalmi Társaság, s a Horvát Művészek Egyesületének tagja. A horvát recepció a Quorum irodalmi lap második, 90-es évekbeli generációjához sorolja. Művei: *Georginine suze* (1997), *Film od pet sekunda* (versek, 1998), *Tkači snova* (1999). Novelláit eddig német, angol, szlovák nyelvre fordították. Magyarul most jelenik meg először. (O. R. a fordító megjegyzése)

emelem a kezem, az orromat piszkálom. Tényleg, ez volnék én. Meigazítom a hajam, vizsgálom háromhetes szakállamat, az első ősz szőrszálakat, melyeket már húszéves korom óta hordozok, megsimítom a pólómat. A körülöttem ténfergők pusmogásait hallom, „nézd a buziját”, úgy látszik túl sokáig nézegettem magam. Introspekcio? Először a saját értelmemet, vagy a világ értelmét kell megérteni, vagy egyik a másikat föltételezi, vagy...?

Nem értem az eladók metafizikáját a száraz vadászszalonnáról huzakodva. Ugyebár horvátul beszélnek, zágrábian, kaj nyelvjárásban? Teletöltöm, majd kiürítem a kosarat. Tamara lakása felé, az éjjeli tartózkodási helyem felé vezető úton semmi sem történik.

– Merde, Scheiße, shit – ismételve egyfolytában, lassan csemegézve a magam pazar idegennyelv-ismeretében, vigyázva, nehogy valóban belelépjek egyik-másik kutya ürülékébe. Miért emlegeti ő folyton a „Weltschmerz”-et? A német családneve miatt? Nekem semmi sem fáj többé ezen a világon.

Tamara megcsókol az ajtóban, meglepődve, mint mindig, amikor lát.

– Hát visszajöttél, nem tűntél el. Mit vettél?

– Baszod, már három hónapja ugyanazt a sajtot árulják. Tiszta kóma, de hoztam valamit. Hogy áll a dekonstrukciód? Megyeget? Mára elég? A reggelit én készítem el!

– Hát persze, te *butler*. Még mindig elviselsz?

– Mikor hogy.

Hallgatagon, aprólékosan pusztítottuk el a kaját a szoba félhomályában. Nappal a redőnyöket állandóan leeresztettük, hogy eltakarjanak minket a kíváncsi tekintetek elől, s óvjanak a napfénytől. Tamara rendszerint köpött az irodalmi próbálkozásaimra, állítólagos filmízlésteleenségemre, önmagukban is költői macedóniai mondataimra, amelyeket szenvedéllyel szerettek kimondani, mint egy idős professzor a latin idézeteket. Köpött ez magára és másokra egyaránt, a pszichiátereire, ezek róla készült diagnózisaira, mindenkire és mindenre köpött, Godard-t kivéve. A reggeli után ismét cigarettá.

– Tudod, hogy ezek a „füstölők” huszonöt éves korodig kikészítenek, akárcsak az állandó kávézásaid üres gyomorra.

– Á, okés az, kizárólag az alkohollal vannak gondjaim, nem tudok eleget piálni. Minden okádék körülöttünk, hát nem látod, úgy érzem magam, mint egy darab szar – választott halálkomolyan.

– Szeretlek, Grebner, ne húzd föl magad, alles ist in Ordnung! – mondtam neki, tudván, hogy semmi sincs rendben.

– El kell tűnnöm a városból, érzem ezt már évek óta, minél távolabb innen, Nyugat, de ott is fos, nem tudom, iskolába mennék, montázs, Amerika, ah, a kurva anyját... lapozta idegesen az újságot.

– Sartre azt mondta, hogy az európai meg a pacifikus sziget lakói nem ugyanahhoz a fajhoz tartoznak. Talán...

– Hé, ember, tönkrebasztak az öregek!

– Tudod, nincs pénzünk... esetleg mégis elmehetnénk...

– Itt minden közepszerű. Az átkozott akadémikus professzorok egyáltalán nem mennek moziba. De van olyan még valahol?

– Maja és Miró meghívtak a születésnapjukra. Babát várnak és...

– Jan, magaddal viszel? Mindenhová, biztos? Én suliba mennék.

A hűtőből előveszem az üdítőt. Ő a hamutárcát mosogatja el. Két pohárba öntöm az italt. A szituáció hasonlít egy öt évvel ezelőttihez. Akkor még nem voltunk Tamarával együtt, körülbelül tíz napja ismerem.

++++

++++

– Mindig is azt gondoltam, hogy annak a filozófiája ér valamit, akiét egyetlen egy mondatba tudod foglalni. Képzeld el a teljes filozófiatörténetet harminc oldalon. Igen, ez az, össze kell tömöríteni a tapasztalatot.

– Korábban kellett volna meghülyülnünk...

– Nézd, nem is volna rossz, ha valahova elmennék filmezni. Igazából csak ez érdekel. Nyomulni a környéken, dokumentumfilmeket csinálni...

– Despot azt mondja, hogy a kaj nyelv igen filozofikus...

– Utálom a kék filteres filmeket. Érted, az mindent szétcsesz. Te is egy elbaszott faszi vagy, egyáltalán nem is figyelsz rám!

– Minél inkább rendezem a gondolataimat, annál undorítóbbak.

– Következő héten megyek Budapestre, látogatás, érted. Nem tudom mit egyek, gyűlölöm a forróságot, vettél valami piát? Csápoljunk be!

– Indiában úgy tűnik az érinthetetleneké a legszerencsésebb kaszt...

– Miért nem mesélsz valamit, azt hiszed buta vagyok, s nem értem meg?

– Az idézet-regényt úgy képzelem el, mint egy nagyobb művet, ismert és kevésbé ismert idézetekkel, ezek azonos színnel lennének nyomtatva, az idézetközi teret pedig egyszerű mondatok tölténék ki más színnel. Természetesen a következő idézet-regényben fönntartom a jogot, hogy a korábbi regény egyszerű mondatai az új idézeteim legyenek. Már úgyis mindent elmondtak, a probléma a származás és a választás, a lista és a szabályok mélyén lappang. Ha mindezt a kompjúterbe tenném, s kitalálnék egy jó algoritmust... Azt hiszem tehetséges vagyok a baromkodásban.

– Szükségünk van egy autóra. Kölcsönzők egyet!

– Szeretted a szalonnát meg a hagymát? S a töpörtyűt?

– Már megint mit írsz? Újra valami rövid történet. Nem kötelező a többieknek túrni a szófosásaidat, egyébként is, olvas még valaki egyáltalán? A normális embereknek tévéjük, videójuk, kábelizésük van ám, érted, hullámokkal kommunikálnak, baszki, magas és ultramagas frekvenciákon. Fószerkém, szard már le az írást!

Kinyitottam az ajtót és kimentem a délutáni napra...

1979. 05. 17.

Argentínában, az elaggott baszk Patxi Zuloaga, familiájának utolsó sarja, szűk családi körben búcsúzott az élettől. Felesége, Bianca, lányával Usoaval együtt gubbasztott lesütött szemmel az ágya mellett, tudván, hogy az öregnek lejárt a földi ideje. Minden szó, amelyet szeretett családtagjuknak mondtak volna, fölöslegessé vált. A jelenet sokáig tartott, kettő vagy három óráig. Bianca Zuloaga hölgy gondolataiban a múlt eseményei peregtek, abból az időből, mikor még először látta jövődöbeli férjét a buenos airesi nyomornegyedben. A középkorú Zuloaga, ez a méltóságteljes tartású férfi épphogy megérkezett az öreg kontinensre, ahol kirobbanni készült a világháború. Pénz nélkül jött, ruhával és emlékekkel teli bőrönddel. Első munkáját az „ígéret földjén”, a taljánoknál szerezte; olyan munkát, mely bizonyára képességein aluli volt, de munka volt, fizettek is érte. Bútorokat készített a szegények számára, akik mindenhol beszivárogtak, abban a reményben, hogy a nagyvárosban ők is szerencsével járnak. Itt ismerte meg a maga hűséges társát, Biancát.

A hazájabeli múltjáról, s egyáltalán Európáról Patxi nem szeretett beszélni.

– Elvesztettük a háborút, a történelmet meg a... – magyarázta volna a hallgatását Patxi – de különben is, Argentína az új hazám.

Mesterien rejtette el az érzelmeit. Ki tudja mi jelent meg előtte haldoklása közben a harmincnyolc évnyi európai tartózkodásából? Bianca csak annyit tudott, hogy egy régi kereskedőcsaládból származik, amely teljesen tönkrement a republikánusok vesztével a spanyol polgárháborúban, utána több hónapot töltött dél-franciaországi rokonainál, majd egy évet Máltán. A száműzetéstől félve sokáig nem mert visszatérni hazájába (mindig a *patria* szót használta rá, soha az *España*-t), mint rajta kívül sokan, akik *Caudilla* és rezsimje ellen harcoltak, a háború viszont a kontinensen elkerülhetetlen volt, úgy döntött, Argentínába emigrál.

Második hazájában lassan haladt előre. Tizenegy év kellett neki, hogy maga mögött hagyja a bútorkészítést, s a termékbemutatói állásán keresztül az öregek otthonának igazgatóságáig kapaszkodjon Buenos Aires gazdag negyedében. Szorgalmával és munkájával pazar otthont épített ki a családjának, és mindig kész volt a szerencsétleneknek segíteni. Alacsony volt, széles vállú, és jó modorával a kedvelt személyiségek közé tartozott a társaságban.

Most egy egész élet tapasztalatának kioltódása előtt állt. Végso perceit élte. Patxi lecsukta szemét. A legutolsó szavai, melyeket meg tudtak fejteni, a következők voltak: – Askatasuna, askatasuna...*

Jurij számára az élet elviselhetetlenné vált. Nem volt pénze bolti vodkára, a grúzok nem adtak kábszert kemény valuta nélkül, még a saját vásznaira sem tudott költeni egy fityinget sem a művészellátóban. Saját műteremszobájának falát bámulta.

– A Névába fojtsam magam, vagy mi? Az ördögbe is az állammal, a kommunizmussal, Le-

* Baszk: 'szabadság, szabadság...'

Kiss Attila Etele munkája

ninnel, Leningráddal, a...

A történetbe egy csinos bábuska ugrik át a szomszédságból!

– Üdvözlég Jurij! Ne haragudj. Nem valami okos dolog ám kiabálni, tudod, egy rosszululatú ember még...

– Igazad van, bábuska.

– Hoztam neked egy kis kaját meg két almát.

– Köszönöm, köszönöm. Mivel fizessek?

– Majd az Isten megfizet, fiacskám.

Jurij elhallgatott egy időre, szardíniákat, hagymát és kenyeret rágcsált. Minden reggel újra átkozta a gyűlöletes államot, viszont nem bírt élni e föld nélkül, ahol született. Igazából persze tudna.

Délelőttönként általában sétált a Néva-parton (mennyire élvezte a késő tavaszt!), találkozott s vitatkozott a kollégákkal. Témáik sosem változtak: művészet, nők és politika.

Kis körükben Jurij azt vallotta, hogy az orosz kultúra egy napon nem fogja többé szolgálni a rendszert, amely belőlük, akadémikus művészekből címerfestőket és politikusok arc-képfestőit csinált.

– Jurij, ne légy naiv. Hát a spanyol és az olasz festők? Mindegyiküket az állam támogatja. Akiket nem, kimaradtak a krónikákból. Jusson csak eszedbe Velázquez – figyelmeztette Tatjana.

– Lehet, hogy igazad van. De ők legalább utazhattak, szabadok lehettek...

– Minél nehezebb a művésznak, annál jobb a művészetnek.

– Eljön majd a mi időnk is.

Jurij azon a délutánon hazajövet a bejárati ajtón egy üzenetet talált szigorú, hivatalos hangnemben megírva:

Jurij Ivanovics Geraszimov elvtárs 1979.05.16-án, 9 órakor jelentkezzen a Népi Galériában, Leningrádban.

Eltvársi üdvözléssel,

A.B. Levinszki elvtárs

– Hát ez holnap van! – villant át Jurij agyán – Milyen ruhában jelenjek meg? Föl kéne hívnom Pjotr-t, hogy visszaadja a fehér ingemet. Ezen az éjszakán Jurij Ivanovics Geraszimov korán feküdt le. Álom nem jött a szemére. Holnap nem szabad elkésnie, korán reggel még kölcsön kell kérni valamennyi rubelt reggelire, meg vissza is kell jönnie a galériáig.

– Jó reggelt, én vagyok...

– Tudom, Jurij Ivanovics Geraszimov elvtárs. Üljön le. Levinszki vagyok. Szóval, látja, én már három-négy éve figyelem a Maga munkáját, tehát öt közös és két önálló kiállítás, s úgy vélem nemsokára a mi galériánk szintén meg fogja venni egy-két munkáját, hacsak nem kívánja őket nekünk ajándékozni. Néhány olajfestményről és egy szoborról lenne szó, úgy hiszem mind-mind egyedülálló... Ezen kívül pedig a galériánk Rómában is hamarosan vendégeskedni fog, majd utána Torinóban és Velencében, két művészünk is helyet kap a hattagú

delegációban.

Jurijnek ekkor átfut a gondolatain: láthatnám Olaszországot!

– Tudja, Levinszki elvtárs, kész volnék lemondani néhány művemről a Népi Galéria javára. Esetleg csak annyit kérek, legyen némi pénzem a művészi kellékekre. Vásznak, olaj, terpentín, valamennyi festék s talán még ív a grafikához – motyogott Jurij.

– Persze, persze. Tessék, itt egy bevásárlási karton, írja föl, mire van szüksége. Mindent ideszállítunk a galériába. Továbbá fizetni fogunk háromszáz rubelt a számlájára előleg gyanánt, legyen miből fönntartania magát a következő hat hónapban.

– Nem hallucinálok véletlenül? – gondolta Jurij, majd ceruzát fogott, hogy kitöltse a kartont. Ezalatt Levinszki megírta a bizonylatot, hogy készpénzben fizessenek Jurijnek háromszáz rubelt a várható költségeire, előlegként. Majd a galéria igazgatóelvtársa fölhívta a könyvelőket és szóban is megerősítette, hogy kiadta a kifizetési számlát.

– Örültem a találkozásnak, Geraszimov elvtárs – kísérté Levinszki Jurijt a kijáratig –, s remélem, a mi művészetünk elfoglalja méltó helyét a világban.

– Kit érdekel – gondolta Jurij –, kaptam pénzt és új anyagot. S talán, Olaszország...

Ég veled nyomor!

Jurij először a háza közelében lévő boltba sietett. Noha a választék nem volt túl nagy, mindent belezsúfolt a kosarába, amit csak ért. Az árakat meg sem nézte, csak pakolt. A bolt előtt hívott egy taxit, hogy mindent haza bírjon vinni.

Bekopogott a szemközti bábuskához, az előszobájában otthagytott egy kellékekkel teli dobozt, s megkérte takarítsa ki a műtermét.

– Na, Jurij, mi történt?

– Mamukám, híres festő lettem. A Népi Galéria több munkámat ki fogja állítani, de az is lehet, utazni fogok.

– Ezek aztán jó hírek! S mindezt úgy teheted meg, hogy nem vagy a párt tagja?

– Világos, én művész vagyok. M-Ű-V-É-SZ. Nekünk nincs szükségünk pártra!

Elővett húsz rubelt, s az idős asszonynak adta.

– Vegyél magadnak valami szépet Olja Petrovna.

– Én Jurijom, soha nem tudtál vigyázni a pénzre.

– Ezért vagy te nekem, bábuka.

Azon az estén kisebb társaság gyűlt össze a művész Geraszimovnál. Senki sem hitt volna szavainak, ami a reggeli eseményeket illeti a Népi Galériában, ha nem mutatta volna meg az elhasznált elismervényt, Levinszki aláírásával.

Beindultak a koccintások. Vodkát ittak, grúziai konyakot, valamilyen olcsó ukrainai bort, azután újra vodkát. A hangulat a tetőfokára hágott: részeg volt és füstös. A művészi irigység nyomban fellángolt, helyet adott az általános dolgokról szóló dumáknak, mint pl. a kifejezés szabadsága, művészi testvériség, Istennek mint teremtetőnek a fogalma és az isteni ihlet.

Hangosan beszéltek, időnként kiabáltak, az alkohol eluralkodott a gondolatokon, meg a cimborakör fizikumán. Valaki Vladimir Viszockij költeményeit szavalta. Egyszer csak észrevették, hogy Jurij eltűnt.

– Hol vagy, főnök? Merre bujdosol? Gyere már...

Elindult a nyomozás. A fürdőszobában Mása és Igor bukkant elő, intim pózban, a balkonn két ismeretlen fiatalembert láttak pohárral a kezükben. Kimentek a folyosóra, és bekopogtak a szomszédokhoz.

– Nem, itt nincs. Nem szégyellik magukat, hogy ilyen későn háborgatják a becsületes, dolgozó embert? – tájékozott a kövér, krumpli alakú törpe.

Még a bábuskája sem látta Jurijt. Elindultak a lépcsőn egy emelettel lejjebb.

– Itt van Jurij, emberek segítség! – sikoltozott Tatjana.

Jurij hanyatt feküdt, egy kissé kék színű arccal kinyúlva. Mozdulatlanul.

– Mentők, hívják a mentőket!

A társaság összecsozdult az emeleten. Mereven bámulták Jurij testét, és várták az elsősegélyt. Igor lement az épület elé, hogy minél előbb tájolni tudja az ápolókat. Tíz perc múlva Jurij Ivanovics Geraszimovot elszállította a mentő, mely vijjogva tépte fel a tavaszi leningrádi éjszakát.

Mielőtt Dr. Henry Hooker kilépett volna házából, a nyakkendőjét igazgatta és utoljára pillantott az előtéri tükörbe. Ez az est fontos volt az életében. Meghívott vendégként szerepelt az aucklandi orvosi kongresszuson.

Mivel pedáns természetű volt, tudta, hogy a Victoria Központig pontosan huszonöt perc van kocsival, beleszámítva a szokványos délutáni közlekedési dugót. Beült az új autójába, s elindult célja felé. Dr. Hookernek a kongresszuson egy hosszabb előadást kellett tartania arról a projektről, amelyen az utóbbi két évben dolgozott kollégáival. Ő volt Új Zéland egyik legígéretesebb szemorvosa, sűrűn utazott az USA-ba és Japánba.

A Victoria Központ bejáratánál már várta egyik teambeli kollégája, rossz hírekkel.

– Henry, most értesítettek, hogy Norának közlekedési balesete volt. Nem veszélyes, de hiányoznak a laboratóriumi kutatásainak adatai.

– Most mit csináljunk? – kérdezte dr. Hooker.

– El tudjuk halasztani az előadásunkat egy órára, illetve megtarthatnánk a szünet után. Így lenne időnk megkeresni Nora mappáit – tanácsolta dr. Biggs.

– Frank, úgy gondolom ez esetben az volna a legjobb, ha a szünetben hazaugranék az eredmények másolatáért – mondta Hooker.

– Rendben, most pedig menjünk a terembe. A németek már majdnem elkezdték az előadásukat.

Beléptek a zsúfolt terembe. Henry mosolyogva üdvözölte kollégáit, de valójában azon tépelődött, lesz-e elég ideje arra, hogy visszaérjen a legutóbbi laboratóriumi eredmények másolataival. A németek után az ausztrálok kerültek sorra, utánuk pedig a lengyelek. Dr. Hooker elhagyta a termet még az előadás befejezte előtt, s a parkoló felé indult.

Sokkal gyorsabban vezetett, mint általában. Sajnálta, hogy kihagyja a kongresszus legfontosabb elemét – azt a kötetlen részt, koktéllal és kóstolóval. Node, mégis adósnak érezte magát, hogy a csapat első embereként nem mutatta be a szemgolyó vizsgálatával kapcsolatos kétéves munkát.

– Miért nem vittem azonnal magammal az egész dokumentációt? De, ki tudta volna, hogy Nora egy órával a konferencia előtt szenved balesetet? – gondolkodott Henry.

Bekapcsolta a rádiót, hogy meghallgassa a híreket.

... Várhatóan javulni fog az idő. A hidegfront elkerüli az Északi szigetet, viszont a Déli szigeten jelentős hőmérséklet-csökkenés lesz. Mérsékelt erejű, délkeleti irányú szél várható. Ezek voltak a hírek. A következő fél órában műsorunkban maori dalokat hallg...

Kikapcsolta a rádiót. Idegesen nézett az órájára.

– Jól van – gondolta – van még időm. A mappákat az iratokkal a számítógép mellett hagytam a dolgozósobában.

Ahogy közeledett a lakónegyedéhez, a forgalom egyre csökkent. Az útról jól látta a habzó óceánt, az ólomszürke eget. A távolban a világítótornyok fényei pislákoltak.

Megérkezett. Autójával az út szélénél parkolt le, s átfutott a fűvön a háza felé. Kezében tartotta a kulcsot. Hirtelen nyitott ajtót, fölkapcsolta a villanyt, s elindult az emeletre. A dolgozósoba ajtaja nyitva állt.

– Nem csuktam be? – csodálkozott.

Meglökte az ajtót, s megdöbbent. A dolgozósobája teljesen föl volt dülva.

– Kiraboltak! – villant át rajta.

Kifutott a folyósóra a telefonhoz, de elébe ugrott két ismeretlen alak. Az alacsonyabbik lopott ékszereket tartott a kezében, míg a nagyobbik egy fémcsövet szorongatott. Dr. Henry Hooker kinyitotta a száját, ám mielőtt még kiálthatott volna, erőteljes ütés csapódott a homlokára.

Patxi Zuloaga, Jurij Ivanovics Geraszimov és Dr. Henry Hooker 1979. 05.17-én haltak meg.

Eső

(puzzle-történet)

Esett. Először alig észrevehetően, gyengéden és nyugodtan, ahogyan a harmat remeg a fényben, majd egyre erősebben, erősebben és erősebben, egészen addig, míg a víz ide-oda nem mosta az őszi szelek tépázta leveleket. Igen, ezen a reggelen esett Zágráb fölött. Nagyon kellemes volt az új napot egy meleg teával a kézben nézni a szobaablakon keresztül. Csak az utazók, az alvilágiak és némely prostituált – átfagyva a kéjelgéstől, vagy egy észak-sljemeneitől, mindegy – jöttek ilyen korán a Főpályaudvar felől. Nyáron az utcáseprők még a napkelte előtt megnedvesítették az aszfaltot, amit ősszel és télen csak az eső tesz meg. Gondolatai hálójában vergődő Davor tekintete hol az utcára, hol föl, a cinkszínű égre tévedt. A pohár melege átmelegítette az ujjakat.

Hány éjszakát fogok még átvirrasztani?

Az utóbbi években álmatlanság gyötörte. Illetve nem az volt a legnehezebb, hogy elaludjon, hanem az, hogy álmodjon. Amióta nem látta Sonját (s ennek már hét éve) jóformán semmit nem álmodott. Közben több nővel járt, de mindezek az ún. kapcsolatok gyorsan befejeződtek. Általában valamilyen vacsoráig, telefonbeszélgetésig, szexig tartottak, de volt olyan is, hogy még csak az éjszakát sem töltötték együtt. Egyfolytában arra törekszik, hogy úrrá legyen a magányon, de tudatában van annak, hogy ez nem sikerülhet. Nem sajnálkozott a múltan, de sűrűn gondolt Sonjára. Most a kapcsolatuk sokkal ésszerűbbnek tűnt, mint amikor együtt voltak, akkor a maga idejét akarta birtokolni, s csak egyedül kívánt uralkodni.

Éjfél után két órákor lelassul az idő múlása...

Elindult a nagy könyvespolc felé, s valahonnan a mélyből előbányászta Nikola J. kézzel bekötött „A halál krónikájá”-t. Mi hajtotta arra, hogy éppen most, éj és nappal találkozáskor elővegye ezt a könyvet, melyet a szerző nyomtatott ki az írógépén, s melyből mindössze csak öt van a világon? A rosszul nyomtatott kis betű a rossz gépnek köszönhető, melyen Nikola pötyögött, a ritkán nyugodt, de visszafogott

Emile Ajar, francia regényíró, 1980-ban végzett magával.

Alekszandar Alekszandrovics Aljehin (1892-1946), több éven keresztül sakk-bajnok volt. A jog doktora, tíz nyelven beszélt és 100 cigarettát szívott el naponta. Lizsabanban lett öngyilkos. (54 év)

Leonyid Nyikolajevics Andrejev (1871-1919), orosz író, kizárólag este dolgozott, az alkohol hatása alatt túlkapásai voltak, pesszimista, öngyilkos. (48 év)

Thomas Lovell Beddoes (1803-1849), angol költő, skizoid homoszexuális pszichopata, kuraréval megmérgezte magát. (50 év)

Ludwig Boltzmann (1844-1906), bécsi fizikus. 1906. szeptember 5-én vetett végett életének Duinóban, Trieszt közelében. A hatvanadik születésnapján bankettje után depresszióba esett. Félt a kreativitás elvesztésétől. Néhány évvel öngyilkossága előtt a következőt állította: „Csak az az ember végezhet életével, aki magán kívül van”. (62 év)

Georges Ernest Jean Marie Boulanger (1837-1891), francia tábornok. A boulangista nacionalista párt alapítója, árulásért és pénzkobzásért elítélik, külföldre menekül 1889-ben. Magaráhagyatottságában és elkeseredettségében Brüsszelben agyonlövi magát 1891. 09. 30-án. (54 év)

Walter Calé (1881-1904), német író. (23 év)

Hermann Conradi (1862-1890), német író. (28 év)

Thomas Chatterton (1752-1770), angol költő, arzénrel mérgezte meg magát. (28 év)

Lord Robert Clive (1725-1774), angol államfő. Ifjúkorában kétszer is megkísérelte az öngyilkosságot. Idős korában ópiumélvező, depresszióba zuhanva ölte meg magát. (49 év)

Marina Ivanovna Cvetajeva (1892-1941), orosz lírikusnő, emigrációban fölakasztotta magát aggodva fiáért, aki a Szovjetunióban maradt. (49 év)

dalmát. Az egyetemi évek alatt Davor legjobb barátja volt és intenzív tanulmányozója a híres személyiségek életrajzának, akiknek élete öngyilkossággal végződött. Egy kicsit szokatlan megszállottság, vagy hobbi ez egy építészettel foglalkozó diák számára. „A halál krónikája” teljes öt év alatt keletkezett. Davor, aki be volt avatva ennek minden részletébe és különlegességébe, úgy élte meg mindezt, mint minden beszélgetés, jegyzetelés, archivum-kutatás, párhuzamos egyetemi tanulmányozás csúcsát, melynek Nikola az egyedüli diákja és professzora volt. Sok szó maradt a levegőben közöttük, azzal közelséggel együtt, amelyet mindahányszor érzett, ahányszor a könyv borítóját érintette.

Mit csinálhatott este Nikola?

Lapozta a könyvet, lassan simogatva az érdes papírt. Odakint a szélfújta eső kopogása egyre erősebb volt. A harmadik oldalon zöld tintás ajánlás állt:

Davornak, az értelem vidám keresőjének.

Nikola

1979. április 11., Zágráb

Elmúlt volna már tizennyolc év?

A kissé elfelejtett ajánlás egy csomó emléket elindított. Szépnek tűnt most Davor előtt a múlt bizonyossága. Egyetemista élet, pénteki és szombati kimenők, lányok Sljemenben, vagy Samoborban, csatangelések a városban, közös késülés a vizsgákra, sielés Szlovéniában, nyaralás Nikoláék házában, Mljetben, lerészegedések Ivannal az alberleti pinceszobájában, „gurulás” Citroënnel Franciaországon és Itálián át...

Tekintete a könyvről az üvegszekrényre siklott. Az a *la brancusi* szerelmes pár szobra, a sorozatból az első, amelyet Ivannak sikerült önteni, miután befejezte az Akadémiát. Davor ott állt a félsötétben, tán azért, hogy ne nyugtalanítsa az ölelkező bronz-szerelmeseket. De ki is mozdította volna el a helyéről, ha csak Davor élt a lakásban édesanyjának második házassága óta? Sokáig nem is foglalkozott a szoborral, de még kevésbé emlékezett arra, hogy nézett ki Iván valójában. Néha látta őt – akárcsak a megboldogult öregapját, aki még kiskorában vigyázott rá, s akire gyengén emlékszik, mert már régóta halott – ahogyan Zrinjevcén sétál, a

Branko Čopić (1915-1984) Belgrádban *leugrott* egy hídról. (69 év)

Demoszthenész (Kr.e. 384-322), az antik idők leghírhedtebb szónoka, *megmérgezte magát*, hogy ne kerüljön a makedóniak kezébe. (62 év)

Ulderiko Donadini (1894-1923), horvát írodalmár, egocentrikus. 1921-ben kerül az Élimebetegek Királyi Világi Intézetébe, Stenjevecban. A kórházban rettenetesen hangos és agresszív. Emiatt sokszor magánzárkába kerül. 1923-ban házi ápolásra engedik. Május 10-én *átvágta a saját torkát*. (29 év)

Alekszandr Alekszandrovics Fagyjev (1901-1956), alkoholista, depressziós, a szocialista realizmus affirmatív alkotója, pisztollyal *agyonlőtte magát*. (55 év)

Charles Filinger (1863-1928), akadémikus stílusú festő, betegségében áttér a szürrealizmusra. Alkoholista és homoszexuális, üldözési mániától szenvedett. *Öngyilkossággal végezte*. (65 év)

Richard Gerstl, bécsi festő, expresszionista, 1908 áprilisában ölte meg magát, mert a bécsiek nem foglalkoztak a tehetségével.

Vincent Van Gogh (1853-1890) A borzalom pánikszerű előérzete pillanatában revolverrel *végzett magát*, ama fa mellett, amelyet egy mezőn festett. (37 év)

Antoine Gros (1771-1835), olasz festő Napóleón és a Bourbonok idejéből. Történelmi csatákat, lovakat és mitológikus témákat fest. A mitológikus témákkal nincs nagy sikere, ezért a kritikusok támadják. Nem tudta elviselni a sikertelenséget, így *vízbe fojtotta magát*. (64 év)

Ludwig Gumplowitz, a lengyel irodalom kutatója, 1897-ben börtönben *lőtte le magát*, ahová a Ferenc József öméltsége megsértése miatt került. Gyöttrődött, mert nem tudta a világot megváltani.

Hannibal (Kr.e. 247-183) pun hadvezér, a rómaiak elől menekülve *megmérgezte magát*. (64 év)

Ernest Hemingway (1898-1961) alkotói válságában saját *puskájával* vetett véget életének. (63 év)

Georg Heym (1887-1912), német író, pesszimista drámákat és novellákat írt, egy Berlin közeli tóba *fojtotta magát*. (25 év)

Alfred Hibner, moravicai származású költő, 1885-ben *elmetszette a torkát* Breganzban, mert nem tudta

Cvjetni téren, vagy ahogy Vinodolban a ki tudja hányadik fröccsöt issza meg. Node, ilyenkor mindig magához tért, majd rájött, ezek mégis valahogy új, más emberek, akik csak átvették az általunk ismert elhunytak szerepét. Mert a világ mindig is így funkcionált. Egyesek távoznak, mások jönnek. Pont azon a napon, néhány évvel ezelőtt, amikor Iván meghalt, Davort egy munka miatt megkereste Mária, Iván nagy szerelme és szerencsétlensége, az egyetemista évek közös ismerőse.

– Tudod, Davor, előbányásztam a számodat, nem volt könnyű rádtalálni, továbbépítenék a mlini házunkat, volna idő elkészíteni a tervet? Természetesen jól megfizetnénk, készpénzben. Meg nem is kell azonnal, ugysem fogunk építkezni nyár előtt, minekünk a tenger, a mesetereknek pedig a ház építése jut. Csak tudjam, számíthatunk-e rád, vagy... Elfogadta.

Mikor is láttam utoljára?

Izgatta az, hogy hogyan néz ki most Mária, s fognak-e találni más témát is az építkezésen kívül.

Iván Párizsban halt meg, meg nem értett művészként és úgy tűnik, tökrészen. Mindaddig senki sem tudta a zágrábi haverjai közül, hogy halott, míg a hír egy évnyi késés után meg nem érkezett Nikolán keresztül, aki Splitben találkozott Iván nővérével. Davor mélyen megrendült. Olymódon rekonstruálta az események szinkronizációját, hogy összehasonlította a dátumokat a naptárában, melybe naponta följegyzí a munkaügyi kapcsolatait a naplóban találhatók, melyet ritkán nyitott föl, hogy valami intim dologról írjon. Barátjának halála és ex-szeretője első jelentkezése ugyanazon a naptárszerinti kedden történt, október vége felé, délelőtt. De leginkább azok az események kínozták, amelyek akkor játszódtak le, amikor még senki sem tudta, hogy a barátjuk halott.

Életünk úgy folyik el a kezünkben, mint a homok...

Davor simán elfogadta a terv adaptációját és a mlini ház továbbépítését. Szerette volna újra látni az egyetemista barátnőjét, s meg akarta ismerni férjét, az alacsony, mindig mosolygó, kövér emberkét, a valamikori kereskedelmi képviselőt, aki valószínűleg egyben jugoszláviai kém Kelet-Berlinben.

Egész télen játszottuk a játékot. Nekem ez lenne a legkedvebb munka, mind építészeti, mind szerelmi téren, ha Ivánnal nem

elviselni azt a vádat, hogy plagizátor.

Paul Dzsibraelovics Jasulij (1895-1937), grúziai költő, *lelőtte magát* még elfogatása előtt. (42 év)

Szergej Alekszandrovics Jeszenyin (1895-1925) orosz költő, alkoholista, egy amerikai táncosnőt vett feleségül, Isadora Duncant, aki nála 17 évvel idősebb volt. Erőszakkal teli házasságuk válással végződött. (30 év)

József Attila (1905-1937), magyar költő, skizofréniában szenvedett, *vonat alá vetette magát*. (32 év)

Juhász Gyula (1883-1937), magyar lírikus, melankolikus rohamai voltak; a sikeres öngyilkossága előtt több sikertelen kísérlete volt. (54 év)

Vjekoslav Karas (1821-1858), Karlovácban született. Munkaviszonya megszűnt, Türk Irénbe lett szerelmes, de a nagy szociális különbségek miatt nem lehettek egymáséi. Depresszióba esett, s a *Koraniba ölte magát*. (37 év)

Heinrich von Kleist (1777-1811), „A potsdami úton feksznék, holtan” az utolsó levél, amelyben a saját és a szeretőjének haláláról írt. Ö végzett Henriettével, majd *főbelőtte magát* az úton (mint egy csavargó). Költő, drámaíró, író. (30 év)

Kleopátra (i.e. 68-30), egyiptomi királynő, az Octavianustól elszenvetett háborús vereség miatt *mérges kígyóval* végzett magával. (38 év)

Arthur Köstler (1905-1983), regényíró és esszéista, a feleségével együtt lett *öngyilkos*. (78 év)

Jack London (1876-1916), angol író, az alkoholizmusból keletkezett depresszióban, dicsősege csúcsán vetett véget életének. (40 év)

Lucretius (Kr. e. 96-55), római filozófus és költő, pszichózis volt, *öngyilkos* lett. (41 év)

Vlagyimir Majakovszkij (1893-1930), a forradalom költője, depresszív krízisében ölte meg magát. (37 év)

Klaus Mann (1906-1949), német író, Thomas Mann fia. (43 év)

Eduard von der Nüll (1812-1868), az új bécsi opera létrahozója, *főlakasztotta magát* Ferenc József egy apró megjegyzése miatt, hogy a lépcső túl alacsony. (56 év)

Gérard de Nerval (1808-1855), költő, csavargó, álmodozó. Kairóban vásárolta meg a feleségét. Homárral sétált, amelyet kék poráron ve-

történik meg az, ami történt. Most már biztos vagyok abban, hogy önként vetette magát a metró kerekei alá. Tán ezzel akart betörni, s egyéni lenni a művészi körökben. Nikola is azt mondta, kétli, hogy Iván öngyilkos lett volna.

Elhallgattam neki a tényt, hogy Iván elküldte „A halál krónikájá”-t Máriának.

Az újdonsült gazdag polgárságnak, akármit is mond erről a hivatalos vélekedés, tökéletesen megegyeznek az igényei, az előtte lévő elit körökével. Mária az épület elkészült részébe tágas új nappali szobát kívánt a Medvednicára s a nagy kertre való kilátással, egy szobát a társas játékoknak, szalont, a földszinten pedig szaunát és téli kertet.

Elég ambíciózus ez a kissé nagy, emeletes épület egy gyermektelen pár számára.

Máriával való első újra-találkozásuk óta ugyanúgy érezte a nő nyitottságát és vonzódását, mintha már több napja együtt lennének. A találkozásukkor gyengéden arcon puszilta, s bemutatva a férjének. Épp azt érezte, amitől a leginkább tartott: hogy majd megkívánja. Azokat a gondolatokat, amelyeket korábban megtagadott magától Ivánnal való barátsága miatt, most nyugodtan szabadon engedhette. Iván már évek óta Párizsban él, művészettel foglalkozik, és már biztosan el is felejtette a zágrábi hajnal illatát. Mária pedig, gyengéden s természetesen vágygyl telve, könnyen elcsábította Davort a jól ismert meleg és bozontos helyre, ahol a combok találkoznak. Ugyanarra vágytak.

Mindent sanda szemekkel mondott el a férfinak. Hány év múlt el azóta, hogy egyszer félrészegen, tréfa közben megsúgta neki, hogy előbb-utóbb az övé lesz?

+ + +

zetett. Sűrűn került elmeegógyintézetbe. 1885. január 26-án fölakasztotta magát egy konyhai kötény pántjával az ablak vas vázára, azt gondolván, hogy a madzag XIV. Lajos szeretőjének tulajdona. (47 év)

Jules Pascin (1885-1930), spanyol származású párizsi festő. Bohém, imádott utazni. Kiváló gyermek-akrobatákat rajzolt, de javarészt morbid erotikus témákat festett. Saját műhelyében szakított az étellel, először főlvágt a ereit a kezén, majd utána a festőállványára fölakasztotta magát. (45 év)

Cesare Pavese (1908-1950), 1950. augusztus 27-én a „Róma” hotel szobájában, Torinóban az irodalmi karrierjének csúcán vetett végett életének. Hagyott egy üzenetet: „Mindenkinek megbocsátok, s mindenkit kérek bocsásson meg nekem. Rendben? Ne kavarjanak nagy port e körül.” (42 év)

Péterfy Jenő (1850-1899), magyar irodalomkritikus, Platon, Arisztotelész és Dante kiváló szakértője perfekcionizmustól szenvedve ölte meg magát. (49 év)

Josip Pičman (1904-1936), horvát építész. Leugrott az ötödik emeletéről, Illicában. Néhány órával később jött a hír, hogy megkapta az első díjat a rijekai építészeti pályázaton. (32 év)

Josip Račić (1885-1908), festő. Zágrábban született, Münchenben tanult, végül Párizsba ment. Hallgató és szentimentális. Hotelszobájában ölte meg magát, revolvérrel. (23 év)

Alekszander Nyikolajevics Radiszcsjev (1749-1802), irodalmár, II. Katalin cárnő udvarának egyik nemese, az „Út Pétervártól Moszkváig” című munka szerzője, kiállt a jobbágyság megszüntetése, és a nyomtatás szabadsága mellett. Halálra ítélték, majd kegyelmet kapott, végül Szibériába száműzték. Miután ötödször is megkegyelmezték neki, 1802-ben megmérgezte magát. (53 év)

Ferdinand Raimund (1790-1836), osztrák drámaíró és költő. Pisztolylövéssel végzett magával, miután megharapta egy kutya, mert azt hitte, hogy az állat veszett volt. Gyakran lehangolt állapotba került a saját sikertelen művei miatt. (46 év)

Anton Romako (1832-1889), osztrák portré-, tájkép- és csendéletfestő. A felesége elhagyta. Ezek után a fia lelkibeteg, két lánya pedig öngyilkos lett. Szegényen és betegen végzett magával. (57 év)

+ + +

Mikor áll már el ez az eső?

A munka jól haladt. A férj túlzottan is el volt foglalta a maga hivatalos utazásaival meg sikereivel, így az összes ház körüli és pénzügyi feladatot átvette Máriának. A nő telhetetlen volt, Davor pedig nem ellenkezett. Mindent megkapott Máriától. A többhetes utazások alatt Davor majdnem teljesen beköltözött S-ék családi házába. Nem hitte el, hogy a férje ennyire naiv, hogy ne tudja, mi történik a nászágában, míg ő távol van. Végül mindegyikük hallgatólagosan beleegyezett a játékba... Davor időnként úgy érezte magát, mintha dzsigoló lenne. Egy olyan nővel aludt, aki a munkájáért fizette, és példátlanul drága ajándékokat vásárolt neki. Ez az érzés gyengült, amikor a fiatalkori hülyülésekről, közös kirándulásokról, táncokról, valamikori ismerősökről, az első közös jointról beszéltek, amikor megpróbálták rekonstruálni a szituációkat. Ivánt rendszerint kihagyták. Davor tudta, hogy jobb meg sem említeni a múlt kapcsolatait, s ő biztos nem is szólt volna róla, ha azt Mária meg nem teszi.

Lehet, hogy láthatatlan szálak kötötték össze őket?

– Tudod, amióta szakítottam Ivánnal, nem hallottam semmit felőle, azt sem tudtam, hol van. Postán kaptam meg „A halál krónikája”-nak a szerzői darabját. Párizsból. Emlékszel erre a könyvre? Neked is megvan, ugye?

– Igen – válaszolta szárazon –, de miért küldte el azt a könyvet, ha már megvolt neked?

– Ezt kibővítette az életrajzával, amelyet sajátkezűleg írt meg, s amelyben a kettőnk kapcsolatáról is ír. De a többi művész biográfiájával ellentétben az övében nincs meg sem a motívuma, sem a módja az öngyilkosságnak. Nyolc éve nem is hallom a hangját, aztán valaki elküldi neked a...

– Biztos vagyok abban, hogy ez is csak egy a sok morbid poénja közül. Mindig is hajlott az excentrikusságra. Emlékszel a krki nyaralásra és a...?

Hogy tudhatott Iván a Máriával való kapcsolatáról, ha az még meg sem történt?

Hirtelen témát váltottak, folytatták a poharazgatást, Davornak mindezek a képek majd csak akkor tértek vissza, amikor pár hónappal később fölívta Nikola, és bejelentette Iván halálát. Akkor már több hónapja nem látta, nem hallotta Máriát. Mindenféle magyarázat s elköszönés nélkül váratlanul elutazott férjével, akit előléptettek főtanácsadónak

Franz Karl Joseph Rudolf (1858-1889), az Osztrák-Magyar Monarchia trónörökösé, I. Ferenc József fia. Mayerlingi kastélyában, 1889. februárjában önkéntesen vetett véget életének (először a szeretőjével Vecsera Máriával, utána saját magával végzett). (31 év)

Ferdinand von Sarr, gyógyíthatatlan bélbetegségben szenvedett. Iszonyodott a kortárs irodalom új tendenciáitól. 1906. július 24-én, Bécsben *létte le magát*. Huszonkét évvel ezelőtt, majdnem hasonló módon fejezte be életét felesége is.

Herbert Silberer (1882-1923), *felkötötte magát* bécsi szobájának ablakára, kétségbeesve attól, hogy Freud nem fogadta el mitológiai illetve a szimbolizmusról szóló tanulmányait. (41 év)

Somló Bódog (1873-1920), ügyvéd, Klausenburgban ölte meg magát (mai Románia), családodtan, mivel hogy az egyeteme a román állam fenntartása alá került. (47 év)

Oswald Spengler (1880-1936), német író. (56 év)

Karl Stauffer-Bern (1857-1891), svájci festő, grafikus és költő. Sikerkassza miatt börtönbe került, később egy elmebeteg nő megerőszkolása következtében Firenzében lecsukták. 1890-ben óvadék ellenében kiengedték a börtönből. Üldözési mániája lesz, végül a firenzei elmeosztályon végzi. 1890. június 3-án a berni botanikus kertben mellkasába lő, majd 1891. januárjában a *kloralhidrat túladagolása* következtében hal meg, elborult elmével. (34 év)

Max Steiner (1884-1910), prágai zsidó, kémikus, Berlinben *mérgezte meg magát*. (26 év)

Adalbert Stifter (1805-1868), osztrák irodalmár. 1868. 01.28-án halt meg, két nappal, miután *elvágtatta a saját torkát*, hogy így szabaduljon meg a májráktól. (63 év)

Széchenyi István (1791-1860), politikus, a Magyar Tudományos Akadémia alapítója. (69 év)

Viktor Tausk (1879-1919), a pszichoanalitikus mozgalom tagja. Írt néhány vitát a pszichózis mechanizmusáról. A válás után, Lou Andreas-Salomével volt kapcsolata. Katonaorvosként dolgozott. Kimerülve a háborútól, s meggyőződve arról, hogy kiégett, búcsúleveleket írt Freudnak, Lou Andreas-Saloménak, s a menyének, akit nyolc nap múlva vett volna feleségül. 1919. áprilisában lett öngyilkos. *Főlakasz*

valamelyik nagykövetségen. De vajon adós egyáltalán bármilyen magyarázattal?

Kapcsolatuk pontosan addig tartott, amíg a ház felújítása.

Odakinn nem szűnik az eső.

A szobában „A halál krónikájá”-n kívül minden a helyén van. Davor kinyitja, odalapoz az utolsó, az üres oldalra, s cecurát ragad. Beleír mindent, amit az idegenektől hallott lvánról.

Találkozok-e majd Sonjával, Nikolával, vagy Máriával? S Ivánnal?

Nincsenek jó hírek...

Davor ül és jegyzi a csöndet.

Szorongás. Az éjszaka mezsgyéje, vége az ősznek. Vége a szerelemnek, a század lejárt. Vége az évezrednek.

Most én vagyok soron?

Vajon elsodorja ez a kinti víz a borús gondolatokat?

Ki szól majd az én halálomról a könyvben?

Mindig marad valaki, aki tanúskodik a halálunkról.

totta magát és a halántékába lőtt (ún. dupla öngyilkosság). (40 év)

Moritz Thausing (1835-1884), a bécsi Albertina igazgatója. Írt egy monográfiát Dürerről. Rómában gyógyította az idegeit. A fáradtságtól és az ingerültségtől kimerülve a Vlatvába fojtotta magát. (49 év)

Georg Trakl (1887-1914), osztrák költő, skizofrén, narkomán, kokainnal ölte meg magát. (27 év)

Otto Weininger (1880-1903), szívenlőtte magát 1903. 04.10-én Beethoven házában, Bécsben. Húsz évesen megírja a „Nem és jellem” c. munkáját. Zsidó származású, filozófiát tanult, majd áttért a protestantizmusra. Könyvének megjelenése után gyakran depressziós volt, öngyilkossága előtt pedig arról beszélt, hogy gonosz lett, így jobb, ha magát öli meg, mint esetleg más valakit. (23 év)

Nathan Weiss (1851-1883), perspektivikus neurológus. 1883. szeptember 13-án kötötte föl magát egy bécsi nyilvános fürdőhelyen, miután a nászútjáról visszatért. (32 év)

Orcsik Roland fordításai

Reinkarnációból reinkarnációba – beszélgetés Robert Mlinareccal

„... ellenben szórakozni azért, hogy aztán
komolyan dolgozhassunk.”
Arisztotelész, Nikomakhoszi Etika, 1176b

Fosszília: Milyen kérdésekre számítasz?

Robert Mlinarec: Nyúlfarknyiakra.

F.: Kezdjük talán a korai hatásokkal, irodalmi próbálkozásokkal, az első csajokkal... avass be, kérlek írói karriered keletkezéstörténetébe!

R. M.: Hatások? Annak ellenére, hogy öt évesen írtam az első regényemet Alaszka meghódításáról, ahol egy bázis volt, amelyet együtt védtek a cowboyok, az indiánok, a vörös kabátosok és a trapperok a második világháborús németektől és japánoktól (sajnos, a saját illusztrációkkal gazdag teljes háromszáz oldalas kéziratom eltűnt szüleim számtalan költözködése közben). Nehezen szólhatok arról, hogy mi, ki és hogyan hatott rám. Nagybátyámnak óriási házi könyvtárak meg képregénygyűjteményük volt, így már elég korán „elmélyültem” a legkülönbözőbb könyvek olvasásában: vallások, szépirodalom, okkultizmus, science-fiction, filozófia, művészet, technikai kézikönyvek... Komolyabban tizennégy évesen kezdtem foglalkozni az írással, amikor a saját ízlésem szerint a sulis legszebb lányának írtam meg „a te szemed az én napom, a te hajad az én álmom” stílusú verset! Ez az első próbálkozás nem lett eredményes, az említett fiatal hölgy simán elutasított. Később jöttek más lányok, nők és asszonyok, de könnyebben fűztem meg őket nem irodalmi poénokkal. Az elején elég sok skandináv író olvastam, olyanokat, mint Hamsun, Martison, Laxness, Johansson, Ibsen (de jóformán a többieket is, akiket fordításokban találtam), majd szerb prózaírókat, Crnjanskít, Pekićet, Kišt, persze a horvátokat is bújtam, Krležát, Marinkovićot és Novakot, utána Rushdie-t, Márquez-t (s általában a dél-amerikaiakat), de tisztelem, fontosnak tartom Mirko Kovač és Jevrem Brković prózáját, ez utóbbinak leginkább a *Monigreni* című regényét szeretem. Elsőként ezek a nevek ugranak be, ám valószínűleg irodalmi hatástörténetem összes jövőbeli rekonstrukciója más és más volna.

F.: Első önálló könyved, a Georgina könnyei (Georginine suze) 1997-ben jelent meg, az utolsó, Álomszövők (Tkači snova) címmel 1999-ben, ami egyben a második novellás köteted, sőt időközben verses kötetet is megjelentettél. Fiatal írónak tekintenek, egyetértsz ezzel?

R. M.: Az első könyvig eljutni nehéz, utána már minden megy a maga útján. Évekig publikáltam különböző lapokban és újságokban, nem gondolkodtam önálló kötetről. Csak valamikor 1996 őszén (a Quorum főszerkesztőjének, Miroslav Mićanovićnak köszönhetően, aki fölbátorított, azt mondva, hogy: „Itt az ideje, hogy legyen saját köteted!”) jött az az ötletem, hogy bekeretezzem az írásaimat. A *Georgina könnyei* 1997 tavaszán jelent meg, s kiváló fogadtatásban részesült mind az olvasók, mind a kritikusok táborában. Horvátországban pillanatnyilag az a helyzet, hogy formálisan mindenki fiatal alkotónak számít harmincöt éves koráig (tehát csak egy évig leszek még fiatal!), utána középkorúnak tartanak hatvan éves korunkig, s csak ezt követően lehetünk érett írók. Akkor tudom elfogadni, hogy fiatal író vagyok, ha ezalatt azt értjük: a korai harmincas éveimben járok, tele tervekkel és két megjelent prózakötetrel.

F.: Szerinted milyen szerepet játszik a Quorum a horvát irodalmi életben, mit jelentenek „generációi” a hazai környezetben, s Te mennyire tartod magad quorumos-nak?

R. M.: A Quorum folyamatosan jelenlévő lap. Éveken át sikerült aktualitását, magas színvonalát megtartania, állandó jelleggel fedezi fel az új tehetségeket, grafikai arculatát a legjobb képzőművészek és dizájnerek adják meg, irigylésre méltó mennyiségű fordítást tartalmaz, nyitott és szublimatív koncepcióval rendelkezik... A generáció kérdése viszont problematikus. Minden kritika erőltet valamilyen generációs besorolást, azonban úgy gondolom, hogy ez meglehetősen irreleváns. Létezik olyan folyóiratokra alapozott felosztás, amely alapján kategorizálni igyekeznek a szerzőket. Engem a Quorum második nemzedékéhez soroltak. Ez a folyóirat eléggé nyitott, hogy a legkülönbözőbb poétikákat magába szívja, függetlenül az évektől, így a „generációktól”. Számomra már az is szokatlan, hogy egy adott nemzedékben sokan egyforma/hasonló poétikai eljárásokkal dolgoznak, vagy „generációsán” kívánnak írni (visszatérő kapcsolat: irodalom-kritika-irodalom). Ezt inkább a tudomány szférájához kötném, nem pedig a szabad, művészi kifejezés dimenziójához. Mint ha mindenki elfelejtette volna Mao Ce Tung szavait: „Virágozzék a kultúra ezer virága!”. (Ez a Mao Ce Tung nem az a Mao Ce Tung, ő Zágrábban él, a lakásomhoz közeli kínai étterem szakácsa, s miközben felszolgálja a bambuszos és gombás cumókat, szavalni és parafrázálni szokta sokkal híresebb névrokona összes sorát!) Tehát szerintem és Mao szerint, mindenkinek a maga útját kellene keresnie az irodalomban. A fiatalabb („generációs”) elbeszélők közül az enyémhez hasonlónak érzem Zoran Ferić, Miroslav Kiš és Boris Pekić prózáját, akikkel egyébként sikerült közös novellás kötetet megjelentetnem, a *Quattro stagioni*-t. Költők sorából különösen Damir Šodant meg Delimir Rešickit tiszteltem.

F.: Említetted a *Quattro stagioni* című közös kötetet. Hogyan jutottatok el a közös könyvkiadásig, kinek az ötlete volt az egész, ki választotta a szerzőket?

R. M.: Mind a négyen már ismertük egymást, mielőtt még publikáltunk volna, pontosabban a filozófia szak évei alatt ismerkedtünk meg, tíz évvel ezelőtt. Amikor intenzívebben belemerültünk az irodalomba, világos, hogy egymás munkáit is elolvastuk, haverkodtunk,

élveztük a többiek szövegeit (az elvárttól és a „normálistól” való különbözőségei közt). Úgy gondolom, hogy mindannyian új és másfajta elképzeléseket hoztunk a 90-es évek horvát irodalmába. A történetek összeválogatásán kívül a könyv létrehozása közben izgalmas volt még az együttléte, a szerzőkről írt közös ismertető pedig így hangozhatnék: a 60-as években születtek, hárman Zágrábban, egy Varaždinban, együtt összesen kilenc szakon diplomáztak (s még néhányon tanulgattak), ebből hárman filozófiát végeztek, hárman tíz könyvet jelentettek meg, a negyedik szerző most várja első kötetét. Az ötlet Ferić és köztem zajló beszélgetés folyamán született meg, később egyeztünk meg a szerzők összeválogatásáról. Kiš és Pekić készen várták az ötletet, úgyhogy mind a négyen részt vettünk a kötet elkészítésében.

F.: Azt mondtad, új és másfajta elképzeléseket hoztatok a 90-es évek horvát irodalmába. Akkor ez sem számíthat egyfajta generációs hangütésnek?

R. M.: Haha, én szívesebben megőrzöm a saját véleményemet, s azt válaszolom, ez hasonló poetológiai meggyőződés vagy hasonló alkotói szellemiség.

F.: Mit értesz hármótok hasonló művészi szellemiségén?

R. M.: A rokonítható poeticitás számomra elsősorban a világ közös érzékelését és megélését jelenti. Az írás technikája, a történet előadásának módja és szövése, akárcsak ennek formálása külsődleges manifesztációja a mélyebb rétegnek, ami miatt (most filozófiai fogalmat használok majd) hozzátapadunk egy poétikához, összeolvadunk vele, illetve a szöveggel általában. Az irodalmi alkotás szépségét az adja, hogy nem azonos az atlétikai versennyel. Nem az a vesenytípus, amelynél ki lehet jelteni, hogy az egzakt kritériumok alapján, mint amilyen pl. a stopperóra, itt az első, az a második, emez a harmadik. Az irodalomban mindenki a maga módján fut, fontos a stílus s az originalitás, nem pedig a mért idő. Ha hozzád közel áll az, ahogy valaki a szövegek szülésével foglalkozik (már megint Szókratész! maieutika), ami természetesen nem kell, hogy hasonlítson a te elképzeléseidhez, de hordoz valamiféle szellemi rokonságot, akkor mondjuk ez lenne az a bizonyos közös poétika.

F.: Mivel magyarázod azt, hogy a prózában a „szent” irodalmi témák „profán” kontextusban bukkannak elő, csak játékról lenne szó?

R. M.: Játék! Ez a kulcsszó! Anakarszisz mondja: „... szórakozni azért, hogy aztán komolyan dolgozhassunk”. Azt hiszem ma semmi sem lehet szent (kivéve az emberi életet) a régies, templomi, prédikáló értelemben, mely teljesen anakronisztikus, pláne ha valamilyen tiszteletet vár el a „szent” irodalmi témákkal kapcsolatban. Nézd csak meg a politikát, a morális autoritásokat (létezik ez egyáltalán?), a háborúkat, a saját utcádat. Entrópia uralja a világot. Miről is beszélünk? Az irodalmi játék az én világ-kritikám formája: megkérdőjelezni azt, amiről már sokan betokosodva gondolkodnak.

F.: A Tizenharmadik reinkarnáció (Trinaesta reinkarnacija) és a Nyugtalan álom krónikája (Kronika nemirnog sna) frásaidban az indiai bölcelet kérdései villannak föl „posztmodern köntösben”: történetben. Szerinted párhuzam vonható az említett kultúrák gondolatísága között, vagy a saját téridő koncepciód miatt utalsz ilyen kapcsolatformákra?

R. M.: A reinkarnáció annak az embernek a kellemetes szellemi extenziója, aki tud a maga téridő korlátozottságáról. A Tizenharmadik reinkarnációban eljátszadotam a szimbólumokkal, kezdve a címmel, mely jelzi, hogy tizenharmadik, azaz szerencsétlen reinkarnációról van szó, melynek története a következésképpen hangzik: „Robert Mlinarec vagyok, aki állítólag egy indiai koldus tizenharmadik reinkarnációja.” A reinkarnációból reinkarnációba történő testváltás folyamata valójában kiváló struktúra a prózai földolgozás szempontjából, mondhatnám jó tréfa-keret, amelyben rakosgatom a történet fragmentumait, segítségükkel mint elbeszélő minden percben mindenütt jelen lehetek.

F.: Fontos számodra a történet struktúrája? Összefügg mindez az elbeszélés szereplőinek karakterjegyeivel?

R. M.: Hiszek a jól strukturált történetben és az eközben kibontakoztatható, talán felszínes karakterizációban. Pillanatnyilag így írok, de ez nem jelenti azt, hogy ez mindig így lesz. Szóval úgy tartom, fontos a struktúra megléte. Nélküle nincs történet. A struktúrával tudunk játszani, kísérletezni, formáját átalakítani, kiforgatni... de, ha hiányzik, csak „egy rakás szar/vunk van”.

F.: A Bridzs parti (Partija bridža) és a Zágráb? Csak egy a városok közül... (Zagreb? Samo jedan od gradova...) novelláidban a kortárs írók szokványos irodalmi hősökként szerepelnek.

R. M.: A Zágráb? Csak egy a városok közül... és a Bridzs parti két olyan elbeszélés, amelyekben „élőkkel és holtakkal” játszadok, pontosabban élő és holt írókkal. A Bridzs parti-ban, mely határozatlan térben és időben játszódik, már régóta „megbékélt és megnyugodott” vagyok, annál az asztalnál kibicelek, ahol négy világhírű író kártyázik egymással: Hamsun, Kiš, Márquez és Rushdie. Nem nevezném a tisztelt társaságot sztereotipikusnak, inkább a saját projekcióim, olyanok, amilyeneknek irodalmi munkáik és életrajzaik alapján ismerem őket. A Zágráb? Csak egy a városok közül... már egy kicsit másként intonált szöveg, városi szlengben szól, önironikus utcai történet. Szerettem volna megörökíteni (vagy inkább: szöveggé alakítani) egy céltalan tavaszi nap élményét. A kortársak, akikről az elbeszélésben szó esik, az egészhez hozzáadják még a dokumentális dimenziót.

F.: Nem zavar, hogy Te is a recycling módszerével élsz, mint rajtad kívül sokan mások?

R. M.: A recycling divathullám lett. Fatalisztikusan hangzik, hogy már úgyis mindent láttak, leírtak, elolvastak... fölvetődik az a kérdés, minek megcsinálni ugyanannak a témának a százharmincnyedik variációját. Amíg írok, én másmilyen mondatokkal írom újra a tar-

talmat. Ezért gondolom, hogy az írásnak (még) van értelme, hasonlóan a jazz állandó improvizációihoz...

F.: Foglalkoztál a baszk költészet fordításával, mi vonzott ehhez a kultúrához?

R. M.: Formálisan befejeztem többek között etnológiai egyetemi tanulmányaimat is, úgy érzem érzékeny vagyok a különböző kultúrákra. Foglalkoztam azzal a gondolattal, hogy megcsináljam a doktori disszertációt a baszk identitás tematikájából. Ezért ötször-hatszor jártam a Pireneusi-félsziget ezen területein. Egy kicsit tanultam is a baszk nyelvet, de ez egy rendkívül szokatlan nyelv, amelyet a baszkföldi lakosságnak mindössze 25 %-a beszél, s ez a 300.000 lakos további tíz dialektust és egy hivatalos baszk nyelvet használ. Ugyanis, Franco Spanyolországban (a baszkok sorra republikánusok voltak a spanyol polgárháborúban) hivatalosan betiltotta ezt a nyelvet. Majd csak a hetvenes évek végétől, Franco halála után újra használhatják az iskolákban, az intézményekben, s a hivatalos életben. (Vannak olyan generációk, amelyek alig tudnak pár szót az anyanyelvükön). Kalandozásomat a baszk költészetben a posztmodern hozzáállás okozta, fordítani pedig a spanyol fordításból és a baszk eredetiből fordítottam, mert nem ismerem eléggé a baszk nyelvet. De megtanultam azt, hogy a többes számot ugyanúgy képzik, mint a magyar nyelvben, k-val a végén!

F.: Tudnál egy pár szót mondani arról, milyenek a baszk óvszerek?

R. M.: Nem élek velük, túl szorosak számomra. Egyedül azt tudom, hogy annak a tüzes andalúziai nőnek sem a haját, sem a szemét nem felejtettem el, s hogy nincs könnyebben megírt történetem a *Baszk napok, andalúziai éjszakáknál*. Egy lendületben született, mindenféle későbbi utójáték nélkül, egyszerűen.

F.: Az Álomszövők köteted alcíme: Régi és új történetek. Miben régiek a régi történetek, s miben újak az újak?

R. M.: Úgy hiszem egy lépést tettem előre ugyanabban a poétikai koncepcióban. Az „és” itt kötőszó, mely azonnal, még az olvasás előtt hangsúlyt tesz a régi meg az új egységére. Elsősorban a motivikus-tematikus összeállításra gondolok. Az én téridő utazásaim nem véletlenszerűek, hanem alapját képezik a világlátásomnak, s az érdeklődésemnek, mint belső kategóriáimnak, ami végül poétikát eredményez, s szöveggé realizálódik. A múlt témái ugyanúgy foglalkoztatnak, mint a jelenkoriak, vagy a jövőbeliek, a „rég” és az „új” pedig ugyanannak az egynek a keretét képezi.

F.: A borítón olvashatunk egy idézetet Jovan Nikolić Városi ima (Gradska molitva) című verséből: „Zene nélkül halott a város”. Létezik ideális város, ideális állam?

R. M.: Nincs ideális állam, nincs ideális város, mégis jó arról spekulálni, milyenek lehetnének. Még régen megértettem, hogy az összes utópia (Platontól Moruson és Campanellán

át egészen a szocialista/kommunista elképzelésekig) az ember közösségi karaktere miatt bukott meg. Ideális, jobban mondva idillikus, csak az mikrokörnyezet lehet, amelyben az emberek értik egymást: szerkesztőség, sportklub, vagy valami ilyesmi. Jovan Nikolić versidézete (mely eredetileg cigány nyelven íródott) régóta kísért: úgy gondolom, hogy ritmus és zene nélkül nincs élet, se a szó szerinti, se az átvitt értelemben.

F.: Ezzel összefüggésben milyen érzéseket táplálsz szülővárosod, Zágráb iránt?

R. M.: Zágráb az a város, ahol születtem. Korábban nem kedveltem, vagy maximum elmentmondásos érzésekkel fordultam felé. Ahogy öregszem, egyre többet jelent számomra.

F.: Írásaidban többször emlegeted Budapestet.

R. M.: Budapest lesz az a város, amelyben szeretnék néhány évet eltölteni: kulturált, megfelelően nagy, közép-európai és elég közel van Horvátországhoz (tehát jó arra az esetre is, ha legyűrne a honvágy!). A születő regényem, mely remélem friss, örült, posztmodern módon foglalkozik az Osztrák-Magyar Monarchiával, néhány eseményét Budára helyeztem. Ó, a magyar nők...

F.: Ideálok (Ideali) című versedben az ideálok egyenértékűek az ideológiákkal. Vajon a történelemben az utazás és az álom nem értelmezhető szintén ideálként, s így ideológiaként?

R. M.: Az ideál és az ideológia (persze, csak szoros teoretikus nézőpontból) nem lehetnek egyenértékűek. Az ideál kétségtelenül az, ami tisztán gondolati formában van, az, amire szellemileg vágyunk. Még a filozófia szakon kínozott az a probléma, hogy hol a határ az ideál és az ideológia között, illetve hol fejeződik be az egyik, s hol kezdődik a másik? A következő válasz fogalmazódott meg bennem: abban a pillanatban, amikor „élni” próbáljuk a saját ideáljainkat, ezek ideológiákká válnak. Pontos az észrevételed, hogy az ideálokat egyenértékűvé teszem az ideológiákkal ebben a versben.

Nem gondolkodtam még az utazásról és az álomról oly módon, mintha ideálok/ideológiák volnának, ezek pillanatnyilag inspiráló témáim. Minden esetre, izgalmas kérdés, amire majd egyszer válaszolni fogok.

F.: Érezhető még a horvát szellemi életben a háború előtti jugoszláv multikulturalizmus? E kérdésben milyen irányokban tájékozódik a fiatal horvát irodalom?

R. M.: Multikulturalizmus? Az első kérdés inkább az lehetne, volt-e egyáltalán valódi multikulturalizmus Jugoszláviában? Erre nem tudok objektíven válaszolni. Nekem úgy tűnik, nem volt, ellenkező esetben háború se lett volna. A multikulturalizmus azt jelentené, hogy a másikat szokásaival, anyanyelvével együtt elfogadjuk. Emlékszem néhány eseményre, amelyek az egykori jugoszláv katonaságban történtek a nyolcvanas évek közepén. A hivatalos nyelv szerbhorvát volt, ami nagyjából a szerb nyelvet jelentette, míg a hálótermekben

szabad volt albánul, magyarul és szlovénul beszélni, bár erre a tiszték soha sem néztek jó szemmel. Azért, mert ezeknek a félánalfabéta katonáknak a fejében létezett egy ősi félelem a Jugoszlávia elleni összesküvéstől, „az ellenség nem alszik” hangozott a jelmondat. Abban a pillanatban, amikor valaki más nyelvet használt az előírt helyett, gyanakodva néztek rá, „ha nem értem, akkor a másik biztos készül valamire ellenem”. Még a macedón nyelv sem volt kíváncsú (ez az egész történet naná, hogy Macedóniában játszódott) a kaszárnnyában. Ez a looser hadsereg számomra a beteg társadalom viszonyait tükrözte. Nem nevezhetem multikulturalizmusnak az egyének s az intellektuális elit kapcsolatait; maga a multikulturalizmus már a világban is inkább absztrakció, vágyott, s nem konkrét állapot (nézzük csak pl. Spanyolországot, Belgiumot, Észak-Írországot, Amerikát, Franciaországot, hogy ne is említsük a balkáni szomszédságot!). A kilencvenegyes háború előtt Jugoszláviában létezett egy kulturális csereprogram. Azok a generációk, amelyek ezidő alatt szocializálódtak, kapcsoltságba kerültek a könyvekkel, újságokkal, eszmékkel, de már ekkor is minden Zágrábban és Belgrádban, majd Szarajevóban és Újvidéken fejeződött be. (A „kisebbségi” nemzetek mindig is „másodrangúak” voltak, mivel nem ismerték el a nyelvüket s kultúrájuk nem volt fordítások segítségével hozzáférhető.) Figyelemmel kísérem valaha a szerb próza alakulását, mely akkor, véleményem szerint kiemelkedőnek tűnt Horvátországban. A háború megállította az eszmék szabad áramlását, keletről többnyire bombák és repülőgépek érkeztek, úgyhogy nem létezett se vágy, se akarat a „jugoszláv eszmék” és „kultúra” megismerése iránt. Az utolsó két-három évben a horvát magáncsatornákon keresztül megjelent valami a szerb könyvekből, az emberek ezeket elolvasták, majd a dolog ennyiben maradt. Tény, hogy a szerb próza súlyosan lealacsonyodott, ritka kivételekkel (Filip David, s valameddig Svetislav Basara), vagy nem ismerjük eléggé. Az egyedüli „kulturális” termék, amely mindig is jól szerepelt Horvátországban az a szerb film, de úgy gondolom ez még nem elég ahhoz, hogy éltessek a multikulturalizmus eszméjét. A horvát fiatal próza (ha ide a harminc év körülieket soroljuk) nagyrészt a saját témái felé fordult, az urbánus, a morbid, az underground felé, kiindulópontját pedig a hazai realitásba és bajokban/alkalmakban, valamint az új brit irányzatokban (pl. Hanif Kureishi) találta meg. Nem mondanám, hogy az írásokban érezhető lenne bármi is a jugó „multikulturalizmusból”, annak ellenére, hogy a generációk huszonvalahány éves koráig élt ebben az országban, s rendelkezik ennek megfelelően specifikus tapasztalatokkal. Minden tapasztalat pedig kincsnek számít, ha túlélő vagy!

F.: Műveidben nyoma sincs a balkáni, háborús diskurzusnak. Ez tudatos témaválasztás?

R. M.: Ha nem szeretted a háborút és menekülsz előle, akkor minek írni róla? Van egyéni tapasztalatom és nézetem a háborúval kapcsolatban. Nem akarok a sötétség írója lenni, minden ilyen történet iszonyú. Elég az, hogy míg tartott a pusztítás, elveszítettem barátaimat és elveszítettem éveimet fölösleges kérdéseken gyötrődve.

F.: Kapcsolatban állsz a Horvátországon kívüli délszláv alkotókkal, írókkal?

R. M.: Igen. Elsősorban Bosznia és Hercegovina területéről vannak kapcsolataim, ezek

pontosabban a mostari és szarajevói szálakat jelentik. Mostarban létezik egy irodalmi folyóirat az urbánus alvók számára, a Kolapsus, amelyet egy fiatal és perspektivikus csoport szerkeszt (Nedim Čisić, Mehmed Begić, Marko Tomaš) az akadémizmus terhe nélkül, jó irodalmi ötletekkel. A folyóiratuk számról-számra gazdagodik az érettséget és a tartalmat illetően. A közeljövőben biztos megkerülhetetlen lesz az ottani irodalmi orgánumok közt. Rajtuk kívül ismerem még Dragan Šimovićot, Miro Petrovićot, a jeles boszniai irodalmárokat, ők szintén mostari lakosok.

F.: Van-e közös pont Danilo Kiš „outsiderizmusa” s a Te álom/utazás koncepciód között?

R. M.: Szeretek utazni. Kontinensünk nagy részét vonattal jártam körül. A pályaudvarok, házak és garázsudvarok elkerülhetetlen részei az utazásnak. Prózám tematikájának egyik ciklusa éppen a pályaudvarok, állomások, utazók, járókelők, idegenek, tájleírások (anyagi s szellemi egyaránt) motívumaival foglalkozik.

Outsiderizmus? Minden írónak „kívül” és „fölülemelkedettnek” kellene lennie, „megfigyelőnek és kommentátornak” amennyiben irodalmat szeretne létrehozni. Már azzal, hogy valaki író, nominálisan a „túloldalon van”, ha máshogy nem, akkor legalábbis a szöveg túloldalán helyezkedik el. Azt hiszem, outsidernek lenni előny.

F.: Készülsz már az „első” regényedre?

R. M.: Épp most fejezem be az új novellás kötetemet, s dolgozom a *Halál Svédországban* (*Smrt u Švedskoj*) munkacímű regényemen. A regényírás másfajta diszciplínát és koncentrációt igényel, mint a novellaírás. A novellát nagyjából gyorsan és könnyen írom meg. Egy ideig gondolkodom róla, esetleg fölvázolok néhány jellemző helyet, vagy néhány inspiratív mondatot, fordulatot, s utána, amikor mindez megérik a fejemben, néhány órán át megírom a kéziratot, s máris kész a mű. A nagyvárosi élet vad tempót követel, regényt írni este, a napi megélhetés utáni rohanás végén pedig nem egyszerű. A regényhez kontinuitás szükségeltetik, napról-napra kell írni, nem megszakítva a szálakat... ellenkező esetben ez roppant lassan megy. A regényt egyelőre lendületekben írom, a csend ritka pillanataiban, míg a város alszik.

F.: Novelláidból már fordítottak más nyelvekre, mit jelent számodra az idegen nyelveken való publikálás?

R. M.: Rengeteget. Minden fordítás tesztelése a saját ötleteid univerzalitásának azon olvasók előtt, akik másmilyen kulturális, szociális, irodalmi, vagy bármilyen ismeretlen kontextusból jönnek. A fordítás igazából új könyv, a szerzőt izgatja (hacsak nem utálja a saját műveit!), hogy élük át azt, amit csinál az idegenek: németek, magyarok, angolok, amerikaiak, szlovákok... Arra törekszem, hogy történeteim legalább három vagy négy szinten funkcionáljanak, lehetőséget adjanak az olvasó előismeretétől és műveltségétől függően a különféle befogadások, értelmezések számára. Van a transzparens réteg, ami maga a történet,

az alapstruktúra, majd két vagy három réteg következik (amit az archeológusok úgy hívnának, hogy szuperstátusz), melyet az olvasó tudása alapján képes „megtalálni”. Ez roppant izgalmas, ha a történetet egy másik kontextusba helyezzük. Például a zágrábi történetek, amelyekben az atmoszféráért az is felel, hogy mit és hogyan említenek a dialógusokban (városi szórakozóhelyek, ismert alakok a valós életből) a horvát olvasók kondicionáltsága miatt. Ezek a fordításokban az alapszinten érdekes történetekként funkcionálnak, s az elvesztett horvát kontextus helyébe az „idegen/fordított” szövegbe a fordító Zágrábról való elvárásai és elképzelései kerülnek. Eddigi tapasztalataim alapján elégedett lehetek írásaim idegen nyelvű fogadtatásával...

F.: Szeretnél Nobel-díjas lenni?

R. M.: Micsoda? Vegyem el a pénzt attól az embertől, aki a dinamitot föltalálta? Na jó, már úgyis régóta álmodom egy kényelmes lakásról a budapesti Rózsadombon, természetesen a Dunára és a Parlamentre való kilátással. S tán maradna valami a nyaralásra is...

F.: Nincs még elegend ebből az interjúból?

R. M.: Dehogynem! Az öntudatom és az irodalom alapkérdései kisiskolás, hat-hét éves koromra nyúlnak vissza, amikor folyton azt kérdeztem magamtól: „Minek születünk, ha úgyis mindannyian meghalunk?!”

Az interjút készítette: Orcsik Roland

(R. M. ötévesen)

NAGY SÁNDOR

Etika és pesszimizmus Schopenhauer bölcseletében

„az okos ember csak a fájdalom nélküli állapotot keresi,
nem pedig a gyönyörűséget.”
Arisztotelész¹

I.

Bevezető Schopenhauer etikájához

1.

Arthur Schopenhauer sötét tónusú, az artisztikum jegyében fogant filozófiáját esztétizmus és mélységes pesszimizmus hatja át. Azt, hogy ez a metafizika par excellence művészetfilozófia, amely szélsőségesen szubjektív és antropomorfizáló struktúrák alapján szerveződik, már az életmű felszínes tanulmányozása alapján nyilvánvaló. De mit is jelent a schopenhaueri sejtelmes és nyomasztó pesszimizmus, és hogy ez a pesszimizmus milyen etikát indukál; egyáltalán: összefér-e ez az etika és pesszimizmus „immunreakció” nélkül egymással? Ezen kérdésekre igyekszem választ találni Schopenhauer fő művének, *A világ mint akarat és képzet*-nek tanulmányozása alapján.

Schopenhauer etikájában az emberi önmegvalósítás lehetőségét, a cselekvést és a moralitást veszi bonckés alá; hogy a filozófus formulájával éljünk: a megvalósult önismeret fényében vizsgálja az életakarat igenlését és tagadását. Az etikát akaratmetafizikája legjelentősebb részének tartja, mert az az ember cselekedeteinek vizsgálatára és megalapozására irányul; Schopenhauer gondolatrendszerében pedig az emberi cselekvésnek metafizikai, szinte az örökkévalóságot érintő jelentősége van.²

Schopenhauer bölcseletének eme területét nevezhetnénk – kantianus szellemének megfelelően – akár gyakorlati filozófiának is, de ő ezt elszántan elutasítja: „Mert ott, ahol valamely létezés értékéről vagy értéktelenségéről, üdvről vagy kárhozatról van szó, nem a filozófia halott fogalmai a mérvadóak, itt maga az ember legbenső lényege dönt, a démon, amely vezeti... – ahogy Platon mondja, intelligibilis karaktere, ahogy Kant fejezi ki magát.”³

Az erkölcs régi tartópillérei – ahogy Schopenhauer megítéli – elkorhadtak; elavultnak tartja a protestantizmus prakticista éthoszát, úgyszintén Spinoza, Hegel által ellaposított, a családi és állami életre előkészítő panteista etikáját. Különösen indulatos Leibniz optimista, prestabilizált harmóniát hirdető erkölcsi felfogásával szemben: „az optimizmus – írja – ... nem egyszerűen abszurd, de egy ízig elvetemült gondolkodási mód, mely mintha csúfot üzni merészelne az emberiség kimondhatatlan szenvedéseiből”.⁴

Az emberlét mélységes tragikuma Schopenhauer nyelvén úgy fogalmazható meg, hogy a jelenség- és lényegvilág küzdelmének logikája mindig ez utóbbi győzelméhez vezet, viadaluk az akarat javára dől el. Az akarat fátumszerűen mindig újabb formában jelenik meg: ezt nevezi Schopenhauer *principium individuationis*-nak.⁵ Az ÉN-ben elkülönülő akarat mindent magának követel és kozmikusán ráterpeszkedik alanyára. Egoizmus áll itt egoizmussal szemben. Igazságosak – erkölcsösek – csak negatív értelemben lehetünk: ha nem fokozzuk egymás fájdalmát, ha eljutunk metafizikai lényegazonosságunk tudatához; így cselekedeteinket a részvét és altruizmus fogja szabályozni. Nem követhetünk tehát érvényes imperatívuszokat, erkölcsi normákat és értékeket: a tettnek nincs pozitív lehetősége; az ember a jó és a rossz helyett az öröm és a bánat, a vágy és a kielégülés között járja nyaktörő kötél-táncát, míg végül eléri végzete. Nincsenek praktikus ideálok: csak a művészi zsenialitásnak van némi esélye pozitív szabadságra.

Schopenhauer értékekhez való viszonya tulajdonképpen mégis ambivalens; csak a felszínen minősíthető egyértelműen negatívnak. Álláspontja valójában annak a súlyos, katarzishoz nem vezető lelki tapasztalásnak az eredménye, melyet az emberi kultúra tanulmányozása sugallt számára. Mi is ez a lehangoló élmény, belső tapasztalás?

Miként az már a közhelyek szintjén is tudatosul bennünk, a kultúra közvetettséggel kapcsolatos; minél kifinomultabb az ember, annál indirektebb lény; áttételek kusza szövevényén keresztül elégíti ki szükségleteit; szükségletei és azok kielégítése közé áttételek sorát építi. Szükségletei céltételező cselekvések kaotikus sorát indítják el, mígnem tájékozódóképessége e kuszaságban elbizonytalanodik. Ebben az elbizonytalanodó, pillanatokra bomló, az összefüggések hálójából kihulló, esendő állapotában segítette tájékozódni hite, hitének Istene az európai embert. Az élet keresztényi értékek mentén szerveződő rendje a végcél, az *üdvözülés* perspektívájából nyert új értelmet számára. A kereszténység azonban a XVII. századtól fokról-fokra elveszti aktív rend- és rendszerteremtő energiáit, a tudomány bővületébe kerülő ember önhitt racionalizmusa pedig nem tudja átvenni a vallás örökségét, az emberlét értelmes megszervezését. Még századok múltán is nosztalgiával gondol majd magárahagyatottságában az e kultúra örökségét cipelő ember a kereszténység érték- és kultúrateremtő erejére, de hite már halott, s az – bár szeretné – nem támasztható fel.

Schopenhauer lelke és szelleme ebből az értékvesztett – értékek után sóvárgó, kaotikusan sokszínű romantikus érzésvilágból nő ki, ezen élményei jutnak el az eszmélet szintjére, juttatják el a megvilágosodáshoz: az ember magárahagyatottságának, kiszolgáltatottságának a tudatához.

Schopenhauer fő művében – szubjektív idealizmusa átfogó konzekvenciáinak megfelelően – szintetikus módon vizsgálja az erkölcs kérdéseit; az analitikus tárgyalást két etikai pályamunkájában végzi el.⁶ Miután e tanulmány elsősorban a fő mű alapján kísérli meg a schopenhaueri etika bemutatását, az analitikus megközelítéstől, Schopenhauer etikájának részletesebb felvázolásától jelen esetben eltekintünk.

2.

Schopenhauer morálfilozófiája az európai bölcseleti hagyományban a legszorosabban a hellenizmushoz kapcsolódik. A Platón és Arisztotelész utáni bölcselet közismerten etikai lényegű: a boldogságot lehetővé tevő erények vizsgálatával foglalkozik; képviselői céljaikat ebbe a földi világba helyezték, s ebben a világban szerették volna azokat elérni; bár többen kételkedtek abban, hogy földi adottságaik elegendőek ehhez.

A cinikusok a természetnek és nem az emberi véleményeknek megfelelően cselekedtek. Szegények voltak, de ezt az állapotot nem büntetésként, nem fájdalommal élték át. A szegénység számukra természetes és eredendő jellegű volt; jól tudták – amint azt Seneca később meg is fogalmazta –: kisebb fájdalommal jár valamit nélkülözni, mint elveszíteni azt. A fájdalom szülője a vágyakozás, a birtokolni akarás; ezért ezen vagy túltesszük magunkat, vagy magának az életnek kell búcsút mondanunk. Nem véletlenül mondja Antiszthenész: „Vagy eszünk legyen vagy kötelünk!”⁷ A cinikusoknak nem voltak céljaik: örök vidámság, tréfa, élcélődés, természetes életmód jellemezte őket.

A cinikus eszmeiségből nő ki a – Schopenhauert mélyen inspiráló – sztoa; itt a gyakorlatiasságot már alapos elméleti megfontolás váltja fel. Javainkat a természet véletlenének kezéből kapjuk, kívánságainkat ehhez kell igazítanunk – tanítják a sztoikusok. *Etikájuk – boldogságetika*; ez azonban nem hedonizmust, tobzódást jelent: a boldogság csak a lélek békéjéből, a kedély nyugalmaiból, rendíthetlenségéből (ἀταραξία) származhat, s csak az erény útján és által érhető el. A boldogtalanság és zűrzavar a megítélés és vélemény alapján születik; nem a tények zavarják meg az embereket, hanem a tényekről alkotott vélemények.⁸

A Zénonnal induló bölcseleti iskolából – Schopenhauer ítélete alapján – Epiktétosz emelkedik ki leginkább; ő a sztoicizmos egyik legjelentősebb képviselője. Biztos ösztönrel és intellektussal, ugyanakkor naív gyakorlatiassággal közelít a fájdalom, a szorongás, a szenvedés kérdéséhez: *fel kell mérnünk azt, mi az, ami tőlünk függ, és mi az, ami nem. Ez utóbbival azután nem is kell törődnünk, bár a tőlünk nem függő külvilág határozza meg a boldogságot és boldogtalanságot. Ami tőlünk függ: az csakis az akarat; belőle sarjad az önmagunkkal való elégedettség és elégedetlenség élménye.* Így jutunk el az erények birodalmába.⁹

Az eredeti zénoni koncepcióban a legfőbb jónak, a boldogságnak eléréséhez magunkkal összhangban kell élni; az erény a léleknek önmagával az egész életen át összhangban való érzülete. Zénon követői az összhangban való életet a természetre is kiterjesztik. Tiszteletreméltó etikai kísérletük az ész kultuszával párosul, s ezzel tulajdonképpen – Schopenhauer terminológiája szerint – a tiszta ész etikáját teremtik meg.¹⁰ Ez az etika – minden humánus szándéka ellenére – mégis ellentmond az ember természetének, az emberiség lényegének. A sztoikus bölcs így csak halovány, matt visszfénye az indiai bölcsességet képviselő világhagyóknak és önkéntes vezeklőknek vagy akár a kereszténység Üdvözítőjének.

Az apostoli hitvallásban a felebaráti szeretet, a jótékonyosság, a szelidség, a rossz zokszó nélküli eltűrése, az érzékiség csábításával szembeni ellenállás testesíti meg az erényeket. A vezeklők, anakoréták, önmegtagadók példászerű élete, élettörténete és tanítása többet mond az emberi jelenségről – fejt ki meggyőzően Schopenhauer –, mint Plutarkhosz vagy

Kovács László: Anyai üdvözlés (linómetszet)

Livius és minden történetíró!

Mély benyomást gyakorolt Schopenhauerre Szent Ágoston vívódása, s még jobban inspirálta a középkor misztikája. Az újkorból leginkább a pietizmus és kvietizmus érdekelt; magával ragadta a kultúra minden szubjektív iránya, mélyen érintette a művészetek, különösképpen a zene világa.

Az utolsó jelentős, az emberi cselekvést autentikus módon megalapozni szándékozó etikai kísérlet – Schopenhauer véleménye szerint – Kant alkotása. Kant szándéka azonban nem érte el célját. Egy gyakorlati filozófia – Schopenhauer alapvetően helyes megítélése szerint – nem lehet kötelességtan, erkölcsi alapelvek gyűjteménye vagy az erények megvalósításának univerzális receptje. Schopenhauer elveti Kant morális törvényeit, a feltétlen kötelességet, az abszolút Sollent: Kant ellenes kritikájának bázisa az a meggyőződése, hogy nincsenek a priori abszolút értékek, róluk csak negatív értelemben beszélhetünk. A jó mint értékfogalom csupán azt jelenti, hogy egy objektum megfelel az akarat valamely törekvésének, a rossz pedig azt, hogy nem.¹¹ Az abszolút jó emiatt ellentmondásos és tarthatatlan: a „legfőbb jó, *summum bonum*, ez ugyanazt jelenti, vagyis tulajdonképpen az akarat finális kielégítését, amely után semmi újabb akarás nem következne, végső motívumot jelentene ez, melynek elérése az akarat rombolhatatlan megelégedettségét vonná maga után”.¹² Az egyes ember ill. egy nép cselekedeteit befolyásolhatják ugyan értékek (dogmák, példák vagy a megszokás), de *a tettnek (opera operata) morális jelentést csak a hozzávezető érzület adhat.*

II.

Az erkölcs metafizikája és a részvéterkölc

1.

Az erkölcsi rendszert mindenekelőtt az alapjául szolgáló metafizikai-ontológiai konstrukció határozza meg; a schopenhaueri éthosz problémakörét ennek megfelelően – Thomas Mann megfogalmazásával – az élarakat-képzet képletben megtestesülő „romantikus-emocionális” dualizmussal jellemezhetjük.¹³

A schopenhaueri etika antropológiai alapját az a hobbesi – Rousseau és Kant által is elfogadott – tétele alkotja, hogy az ember embernek farkasa: *homo homini lupus est*; tetteit – cselekedeteit az egoizmus maximái vezérlik.¹⁴ Az egoizmus démoni ereje lankadatlan, végnélküli hajszává teszi az emberlétet. Eme pesszimista világnézet azon az axiómán nyugszik, hogy az egoizmus, a létezés lényegi ereje, *a világ mint magában való „dolog”* – akarat, cél- és végnélküli törekvés, hanyódás és vágyódás, amelyet végső megnyugvás sohasem koronáz.

Az anorganikus és vegetatív természetet csakúgy, mint az ember világát *a vak és démoni akarat* túlereje jellemzi, minden akarati aktus a test által „sugallt” szükségletek kielégítésére irányul, célja a lét- és fajfenntartás folytonosságának biztosítása. Az akarati aktus az em-

ber intellektusában létmotívumok által meghatározott képzetekben jelenik meg – általában anélkül, hogy tudatosodnék. Az *élet*, a *létezés* tehát az *ember számára is az öntudatlan és vak akarat jegyében valósul meg*, legyen annak pillanatnyi hajtóereje a nemiség, a kapzsiság, vagy akár az érvényesülési vágy.¹⁵ Az *akarat* az organizmus világában az élet akarásává (*Wille zum Leben*), *vitális principiummá* transzformálódik, amely fajfenntartás ösztönében fejeződik ki a legnyilvánvalóbban és a legcsillapíthatatlanabban. A természet íme itt is következetesnek bizonyul! Az *élet akarása*, hogy a *létet meghatározhatatlan időre folyonossá tegye*, a *nemiségben lendül az egoizmus által determinált egyéni egzisztencia horizontján, az individuum életén és halálán túlra*. Éppen ezért van az, hogy a *genitáliák* sokkal inkább, mint a test egyéb szervei az *akarat*, nem pedig a megismerő intellektus „*fennhatósága*” alá tartoznak: „Mindezek következtében a nemi szervek az akarat tulajdonképpeni gyűjtőpontjai, csakúgy mint az agynak, a megismerés reprezentánsának, vagyis a világ másik oldalát, a világot mint képzetet képviselő végpontnak az ellentétes pólusa[i].”¹⁶

Schopenhauer a *nemiség* jelentőségének felismerésével – annak minden túlzása és abszurditása ellenére – jelentősen hozzájárul az ember ösztönstruktúrájának feltáráshoz. Különös hangsúlyt kap e felismerés, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a nemiség problematikája pl. a klasszikus német filozófiában fel sem merül, s Európában a művészetek tematikájába is csak a romantika korában kerül be először. Nem véletlen, hogy Schopenhauer a nemiségről alkotott felfogását épp a romantikus irodalom, mindenek előtt Novalis és E. T. A. Hoffmann hatása alatt alkotja meg. A nemiség túlhangsúlyozása, az életfolyamatok nemiségre való redukálása, mint fontos motívum, végigkíséri az irracionális filozófiákat és a mélypszichológiát – Schopenhauertől Nietzsche és Klagesen keresztül egészen Sigmund Freudig.¹⁷

Az ember cselekedetei folytonosan a vágy és a kívánság, a beteljesülés és a cél elérése, azaz a szenvedés és a boldogság közötti lehetőségtérben kényszerpályán mozognak. E téren alig van megnyugvás; ha a nemiség például nyugvópontra jut, azonnal feltámad egy másik ösztön, amely nyugtalanítja médiumát; az életben emiatt nem a boldogság, hanem a szenvedés dominanciája érvényesül, márcsak azért is, mert a boldogság mindig negativitás, míg a szenvedés mindenkor körvonalaazható valóság. A *boldogság mindig valaminek a beteljesülését, valamilyen hiány, szükséglet megszűnését, egy ösztön kielégülését jelenti*; a kielégüléssel azonban vége az élvezetnek: a birtoklás elveszi a vonzalom varázsát, a beteljesülés jólakottá tesz, gyorsan csömört szül, és kiderül, hogy a cél csak látszólagos volt, s a szükséglet, a vágy más formában újra jelentkezik, amely újra csak kielégülésre tör. *Ha pedig átmenetileg nem lenne az akaratnak tárgya, a sivárság, az üresség, az unalom érzése keríti hatalmába az embert, s ha lehet, ez még rosszabb, mint minden más kín és szenvedés: az individuum önmaga számára válik elviselhetetlenné, mert a lét terhétől megszabadulva nem tud mit kezdeni az idővel, alig tudja „agyonütni” azt.*¹⁸ „Élete oly mód leng tehát ide-oda, mint az inga, a fájdalom és az unalom között, s ez a kettő valóban az élet végső alkotórésze. Ez szükségképpen sajátos módon abban is kifejeződött, hogy miután az ember minden szenvedést és kint a pokolba helyezett, az ég számára nem maradt más, mint épp e merő unalom.”¹⁹ Az *unalom*, amely Schopenhauer szerint még az okosabb állatokat is elfogja, *annak kifejeződése, hogy az életnek nincs valóságos értelme*, azt pusztán az illúzió és a szükséglet tartja mozgásban, s ha ezek be-

teljesülnek és kielégülnek, tehát megszűnik a veszélyeztetettség, megmutatkozik a lét egész üressége, sivársága.²⁰ Lukács György, aki pedig szélsőségesen és egyoldalúan elítéli Schopenhauer gondolkodásmódját, nagyra értékeli az unalom eme ontológiai leírását, mert Schopenhauer nem meghatározott embertípusok pusztán pszichológiai tulajdonságaként, hanem az ember partikuláris létének szükségszerű termékeként tárgyalja azt; elveti ugyanakkor a kérdésfelvetés során minden társadalmiságot megkerülő, kizárólag az individuumra koncentráló antropológiai egyoldalúságát.²¹

Az ember – az akarat legtökéletesebb objektivációja, emiatt azonban a legesendőbb is minden létező közül; szinte konkrét akarás és örökön epedő vágyódás. Szükségleteinek és vágyainak kielégítése, léte és faja fenntartásának gondjai gyötrik nap mint nap egész életén keresztül. Vágyai és szükségletei kielégítése közben ezer veszély fenyegeti: óvatos léptekkel, állandó éberséggel, szorongó körültekintéssel halad életútján. A legtöbb ember élete csupán ezen egzisztenciáért vívott szakadatlan harc – annak bizonyosságával, hogy végül is el fogja veszíteni azt.

Az ember és állat létszintjén tomboló élethalálharc víziója (amelyet a természet, mert számára csak a fajok fennmaradása fontos, közömbösen „néz”) az *egzisztenciáért való küzdelem* képletére redukálható, s ez már nyelvi alakjában is alig különbözik a darwini *létért való küzdelem* formulájától (németül: Kampf um die Existenz, ill. Kampf ums Dasein).²² Ugyancsak benne van e redukcióban – a más összefüggésben már említett – természet-, azaz farkastörvényű hobbesi, ill. malthusi társadalom- és emberfelfogás is. A schopenhaueri létért való küzdelem mindazonáltal – sok hasonlósága ellenére – jelentősen eltér a darwini felfogástól: Schopenhauer ugyanis – metafizikai értelemben – nem tételez minőségi különbséget az ember és az állatvilág között, s a *létért való küzdelem* nála – akaratmetafizikájából következően – a változatlanság, az azonos állapotban való maradás feltétele, míg Darwinnál az *evolúció, a fejlődés rugója, biztosítóka*.

Az egzisztenciáért, a létért való kilátástalan küzdelem *legjobb illusztrációja*, a pesszimizmus empirikus igazolója Schopenhauernél a *művészet*, különösképpen az epikai-drámai költészet: „Minden epikus vagy drámai mű ugyanis egyre csak a boldogságért folytatott küzdelmet, a törekvést és a harcokat ábrázolhatja, sosem a maradandó s bevezetett boldogságot magát. Hőseit ezer nehézségen és veszélyen át vezeti a célig: ám mihelyt ezt velük elérte, hamar leengedi a függőnyt. Mert nem marad más dolga, mint megmutatni, hogy az a tündöklő cél, melyben a hős a boldogságot vélte megjelenni, vele is csak ingerkedett, és elérése után sem jobb a helyzete, mint előtte volt. Mert igazi, maradandó boldogság nem lehetséges, nem lehet a művészet tárgya sem.”²³

A csalóka ábrándokból felocsúdó embernek, aki odafigyel maga és mások tapasztalására és elolvassa a nagy írók műveit, rá kell jönnie: az élet a véletlen és a tévedés birodalma, amelyben a gonoszság és ostobaság lengeti korbácsát, s minden, ami különb, csak ügyel-bajjal verekszi át magát. „Ami pedig az egyének egyedi életét illeti, minden élettörténet szenvedéstörténet... A Hamlet világhíres monológjának lényegi tartalma, ha összefoglaljuk, ez: állapotunk oly nyomorúságos, hogy a teljes merő nemlét sokkal előnyösebb volna akkor már. Ha tehát az öngyilkosság ezt valóban nyújthatná nekünk, úgy, hogy a „lenni vagy nem lenni” alternatívája a szó teljes értelmében adva volna, feltétlenül ezt kellene választanunk,

mint rendkívül kíváncsi beteljesülést. ... Csak épp valami van bennünk, ami azt mondja, hogy még sincs így; ezzel a dolog nem ér véget, a halál nem abszolút megsemmisülés.”²⁴ Ugyanez az üzenete Dante *Divina Commedia*-jának: „Hiszen honnan egyebünnét vette volna Dante a *Pokol* anyagát, ha nem e világból? S lám, mily derekas pokol az a Pokol. Ezzel szemben, amikor ama feladatához érkezett, hogy a mennyországot és örömeit mutassa be, leküzdhetetlen nehézség előtt állt, hiszen ez a világ ilyesmihez egyáltalán nem kínál anyagot.”²⁵

Schopenhauer pesszimizmusát nemcsak metafizikai és empirikus érvekkel igyekszik igazolni, de megvilágítja annak egyes társadalmi összefüggéseit is. Nagyon fontos ez például az egoizmus értelmezésénél. Az *egoizmus* ugyanis egyfelől *metafizikai lényeg*, másfelől az *ember alapvető „közösségi” érzülete*, amellyel élete – és másoké is – lehetetlenné válik. A „sem-mivé kicsinyült individuum”, a „csepp a tengerben” önmagát a világ középpontjává teszi; a többi létező számára csak fantom.²⁶ Ezzel adott az igazságtalanság képlete, a *bellum omnium contra omnes* állapota – centrumában Erisszel és az irigységgel. Az igazságtalansággal szemben fegyvert kovácsol magának az ember: a csel, a csalás, az erőszak, a fondorlat és gonoszság stb. tartoznak ezen arzenálba.²⁷ A félelem és agresszió közös nevezőjén majd ezek válnak a társadalom összetartó erejévé.

Az egoizmust az *erkölcs* pozitív, a *jog* negatív módon korlátozza: ez utóbbi intézményszerű formája – az embert elsősorban egymás ellen megvédő, az (akarat szolgálatára rendelt) ész elvére épülő – *állam*. Az egoizmust – az akaratot – azonban, Schopenhauer szerint, nem lehet, ahogyan azt Kant elképzei, hatékonyan korlátozni.²⁸ Az *állam* – az ész intézménye: lehetőségének körébe nem tartozhat az egoizmus megszüntetése, csupán a szenvedés és a jogtalanság fájdalomának egyenletes elosztása ill. csökkentése. „Az állam ... oly kevésbé van az egoizmus mint olyan ellen egyáltalán, hogy, épp fordítva, az egyetértésben lévő, módszeresen eljáró, az egyoldalúról az általános álláspontra áthelyezkedő, így egybegyülekezés révén közösségi egoizmusból, s ennek szolgálatára jött létre csupán, megléte ama helyes előfeltételezés jegyében alakult így, hogy tiszta erkölcsiség, vagyis morális okokból fakadó helyes cselekvés eleve nem várható; máskülönben az állam fölösleges is lenne.”²⁹ Az állam tehát az ésszel felruházott egoizmus olyan, önmagát elsősorban maga ellen megvédő és korlátozó eszköze, melynek segítségével mások javát mindenki úgy szolgálhatja, hogy abban bennefoglaltatik saját érdeke is.³⁰

2.

Amint azt az eddig elmondottak is elének tárták, az ember is az akarat objektivációja, cselekedeteit teljes szükségszerűséggel – a motívumokkal való korrelációja alapján – karaktere határozza meg. Az ember cselekvésének módjában közvetlenül *empirikus karaktere* nyilvánkozik meg, míg annak *lényegét az intelligibilis karakter*, tehát az önmagábanvaló akarat alkotja. Schopenhauer szavaival kifejezve: „... az ember valamennyi tette... csak mindig ismétlődő, forma szerint enyhén változtató megnyilvánulása az ember intelligibilis karakterének, és az ezek összegéből adódó indukció határozza meg az empirikus karaktert.”³¹

Az empirikus karakter az ember életében mint pusztán természeti momentum nyilvánul meg, önmagában tudattalan. Benne rejlenek az individuum erkölcsi adottságai (Anlagen), amelyek majd csak a tapasztalás során válnak ismertté számára. Csak a tapasztalat során derül fény saját erkölcsi adottságainkra, éppúgy mint másokéra, *csupán a posteriori tudjuk felfogni, hogy tulajdonképpen mit akarunk és mit tudunk megtenni*.³² Saját individuumunk többé-kevésbé tökéletes (tapasztalati) megismeréséből, az individuum testi és szellemi erőinek, azok mértékének, irányultságának felméréséből áll össze az ún. szerzett (erworbener) karakter.³³ A szerzett karakter nem annyira a tulajdonképpeni etika, mint inkább az ember világi individuális életének értelmezése számára lényeges s Schopenhauer csak azért tárgyalja részletesen, hogy világossá tegye: *az akarat mindenféle megjelenése a szükségszerűségnek van alávetve, és kizárólag a metafizikai értelemben vett akaratot lehet szabadnak és mindenhatónak tekinteni*.

Schopenhauer, amint azt talán eddig felvázolt gondolatok is sugallják, átveszi a kanti személyiség- és karakterstruktúra koncepcióját; mindenekelőtt természetesen a formát adoptálja, a tartalmat akaratmetafizikája posztulátumainak megfelelően átalakítja. Az *intelligibilis karakter* mindkettőjükénél *az emberi jellem metafizikai alapja*, s mint ilyen, minden természeti kötöttségektől függetlenül létező, az erkölcsi cselekvés mozgatója és meghatározója; az empirikus karakter ezzel szemben a végső szubsztancia objektívalódása alapján, a természet szükségszerűségeinek alávetett, az egoizmusa által vezérelt homo fenomenon nembeli lényege. A kanti intelligibilitás – a homo noumenon lehetősége a homo fenomenonnal szemben: a szabadság, a célok világának emberisége s tiszta szükségszerűség természeti világának emberével szemben.³⁴ A kanti intelligibilitás elvont, regulatív érték, az emberiség eszméje, célja az emberi nem létrejötte; Schopenhauernél pusztán az akarat manifesztációja, s mint ilyen elsősorban ontológiai, s csak korlátozott mértékben morális jelentőségű. Kant felfogásával szöges ellentétben a schopenhaueri moralitás alapja – amint arra majd később részletesen visszatérünk – nem az intelligibilitásra, a homo noumenon megvalósítására irányuló törekvés, hanem éppenséggel fordítva: az intelligibilis karakterben megtestesülő akarral való szembefordulás, az akarat teljes megtagadása lesz. Morális kérdésfelvetésük divergenciáját csak megerősíti individuum-interpretációjuk különbözősége: a schopenhaueri individuum morális szempontból is abszolút létező, míg Kantnál csak emberiség van, individualitás nincsen.³⁵

Az ember cselekvésének meghatározottságára, az (etikai) akaratszabadság kérdésére térve a következő alapképletből kell kiindulnunk: Schopenhauernél kizárólagosan *az akarat mint szubsztancia szabad, a cselekvés, a tett* ellenben – mert a képzetvilág akarati objektívációként létezik – *determinált: az ember legbenső lényében mindazonáltal* – miután az ÉN az akarat különleges tárgyasulása – benne rejlik a szabadság lehetősége is. A tett, a cselekedet (opera) így vitathatatlanul a szükségszerűség birodalma, míg a szabadság pusztán az ember létében (esse) valósulhat meg.³⁶

Determinált létünk oksági láncolatok sorozata, amely számunkra a sors álarcában oly módon jelenik meg, hogy „a sors keveri a kártyát, mi pedig játszunk”.³⁷ A „játék” – az emberi cselekvés alternatív lehetőségeinek és kényszereinek sorozata, ez azonban az ember cselekvésszférájának szabadságfokát nem emeli minőségileg az állatvilág fölé. Az embert és ál-

latot hasonló szükségszerűséggel a cselekvés motívumai határozzák meg, az embernek az állattal szemben mégis tökéletes választási lehetősége (Wahlentscheidung) van. Ezt tekintik gyakran akaratszabadságnak, jóllehet nem más ez, mint több motívum teljesen végigharcolt konfliktusának eredménye, melynek következtében az erősebb motívum szükségszerűen határozza meg az akaratot.³⁸

Mire képes mármost az emberi intellektus? Az nyilvánvaló, hogy – a magábanvalóval szembeni alárendeltsége, másodlagossága miatt – az akarat „döntéseiről” csak a posteriori „értésül”, az intelligibilis karakter motívumok hatására mozgásba jövő döntési mechanizmusai számára ismeretlenek. Az intellektus aktivitásának lehetőségtere a képzetvilág, az akarat számára elérhetetlen, sőt kifürkészhetetlen s éppen ezért meghatározhatatlan marad: a motívumok sokoldalú megvilágításán kívül nincsen más lehetősége! Schopenhauer eme felfogásában Cartesius és Spinoza antagonistája, akik szerint a morális nullakén világra jövő embert a megismerés teszi azzá, ami, s az akarat és a megismerés alárendeltségében értelmezhető. „Ama nézetek szerint az ember akarja, amit megismer; nálam megismeri, amit akar.”³⁹ Kant azon kísérlete is, mely szerint a tiszta észből vezetné le általános törvényalkotó akaratának maximáját, éppen az akarat–megismerés viszonyának tisztázatlansága miatt válik lehetetlenné: *Velle non discitur*.⁴⁰ Merő képtelenség az akaratot szabadnak nevezni, ugyanakkor törvényeket előírni számára; a *feltétlen legyen* (das unbedingte Sollen): *fából vaskarika!*⁴¹ Nem véletlen ugyanakkor, hogy pontosan e kérdésben, a harmadik antinomia feloldási kísérletének problematikájában kapcsolódik legkitapinthatóbban Schopenhauer Kant filozófiájához. Kant, aki az önmagábanvaló dologgal szemben általában tartózkodó, itt, a szabadság eszméjének tárgyalásánál, a szabadságeszme mint önmagábanvaló, a Ding an sich és az ember mint jelenség összefüggéseinek alaposabb vizsgálatánál, szükségszerűen ellentmondásos, és felemás eredményekhez jut: „Ez számunkra nagyon érthető – utal Schopenhauer a kanti következtetlenségekre – miután az önmagábanvaló dolgot, mint akaratot ismertük fel. Mindenekelőtt itt van az a pont, ahol Kant filozófiája az enyémhez vezet, avagy ahol ez abból, mint ősebből kinő ... Kant nem vitte végéig gondolatait, én csupán az ő dolgát fejeztem be.”⁴²

Az akarat megismeréssel szembeni primátusának tételezése, az akarat túlerejének felismerése Kanttal és Fichtével kerül be a bölcselettörténetbe, bár korántsem előzmény nélküli az európai gondolkodásban. Csírái – hogy csak néhány példát említsek – már Ágostonnál, Duns Scotusnál, Jacob Böhménél és – az újkori német filozófiában – Schellingnél és Fichténél is feismerhetőek. Csak Schopenhauer bölcseletében válik azonban teljesen átgondolt és klasszikusan megfogalmazott módon a rendszer koherens részévé.

Schopenhauer *akaratmetafizikáját*, miként azt a korábbi gondolatmenet sugallja, konok tagadása és ellenérzése ellenére, természetes rokon szálak fűzik össze Fichte *akaratfelfogásával*. Ennek oka mindenképp a közös „őstől” való származásban, a kanti filozófiában keresendő. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül természetesen azt sem, hogy Schopenhauer Berlinben hosszabb ideig hallgatta Fichte előadásait.

Fichte az akarat megismeréssel szembeni primátusát úgy deklarálja, hogy annak hordozójára, az ÉN-re koncentrál. A lét alapja a fichtei bölcseletben a tudat, a tudaté az öntudat, az öntudat pedig az ÉN produktuma, „cselekedete”. A fichtei gyakorlati ÉN lényege a cselekvés, az

ösztön, a végtelen törekvés – kapcsolatba hozható Schopenhauer ősakaratával. A képzetet mindkét filozófus akarattól függőnek, az intellektust szekunder jellegűnek gondolja. Akaratfelfogásuk különbözősége rendszerükben nyilatkozik meg. *Schopenhauer metafizikájában az akarat és intellektus abszolút módon áll egymással szemben; az akarat céltalan, kielégülést nem hozó, végtelenbe vivő, vak, azaz a megismerés képességével nem rendelkező törekvés; az élet hasztalan akarása. Fichte gyakorlati ÉN-jét az abszolút ÉN ideálja motiválja, a mozgás alapja az önmaga megvalósításában kielégülést találó akarat. A gyakorlati ÉN – erkölcsi akarat, reflektív öntudat, amely megalapozza az ember erkölcsi viselkedését, cselekvését. A lényeges különbség Schopenhauer és Fichte akaratmetafizikája között tehát az, hogy míg Fichte erkölcsi akarata a világ alkotó, tudatos principiuma, lehetővé teszi a világ morális berendezését, Schopenhauer megnyugvást nem ismerő, örökre kielégületlen maradó, tudattalan akarata erkölcsileg nem értelmezhető.*⁴³

Az ember akarati megnyilvánulásai a schopenhaueri metafizikában, az elmondottakból következően, éppúgy szükségszerűen meghatározottak, mint minden dolog a természetben. Az embert szükségletei, illetve érdekei irányítják. Ha akaratszabadság érvényesülne a világban, az események csodaszámba mennének s megmagyarázhatatlanok lennének. – *A magábanvaló (metafizikai) akarat determináltsága Schopenhauer fatális élménye!*

A filozófia történetében – Schopenhauerhez hasonlóan – sok rangos gondolkodó gyötördő dilemmája a szabadság és (vagy) determinizmus problematikája. A szabadságtudat – a pozitív etikai álláspont képviselői szerint – a filozófus teremtoerejének, szellemi hatásának és hitelének forrása. Nietzsche szerint az akaratszabadság tudata az ember büszkeségéből és hatalomérzéséből tör elő. Nem véletlen, hogy Fichte a szabadság filozófusának „prototípusa”! Úgy tűnik, hogy igaza van Diltheynek: az akaratszabadság tételezése a „szabadság idealizmusán” múlik.⁴⁴

3.

Schopenhauer erkölcsi koncepciója, miként maga megvilágítja, úgy viszonyul minden más európai etikához, mint az Újtestamentum vallási felfogása az Ótestamentuméhoz: „Az Ótestamentum ugyanis a törvény uralma alá helyezi az embert, ez azonban nem vezet megváltáshoz. Az Újtestamentum ellenben a törvényt elérhetetlennek minősíti, sőt kimondja attól való elszakadását ... Ellene prédikál a kegyelem birodalma, amelyet hittel, felebaráti szeretettel és önmaga teljes megtagadásával érhet el az ember: ez a bűnöktől és a világtól való megszabadulás útja.”⁴⁵ Az idézet tömör és szellemes rezüméje lehetne a schopenhaueri etikának; felsejlik belőle az egész rendszer belső struktúrája és bonyolult ellentmondásossága. S ezzel egyszerre máris a pesszimista filozófus etikájának centrumában vagyunk: *mivel a világ lényege az akarat, s minden képzet, azaz jelenség csupán látszat, pozitív, tehát aktív módon pusztán az egoizmust (az akarat igénylését) szolgálhatjuk; újratermelve a szenvedést, fájdalmat és boldogtalanságot. E pesszimista, egyszersmind azonban az eudémonizmus erőterében szerveződő metafizikai-etikai koncepció szükségképpen az akarat részleges (részvét: Mitleid), ill. totális megtagadásának (Verneinung des Willens zum Leben, Willensumkehr) tanához vezet, amelyben az akaratszabadság kizárólag negatívumként, a szükségszerűség tagadásaként értelmezhető.*

Mi az erkölcs mármost? Milyen lehetőségtere van az erkölcsiségnek, a morális cselekvésnek és a boldogságnak a schopenhaueri akaratmetafizikában? Schopenhauer az erkölcs alapjait empirikus módon, az ember természetében rejlő ösztönökben keresi, azt kutatja, hogy az embert milyen természetes hajtóerők motiválják erkölcsös cselekvésre. Ezek az ösztönök–hajtóerők lesznek metafizikájában a moralitás alapjának végső építőkövei és ezeknek ismerete lesz maga a morál alapja. Így válik Schopenhauernél a cselekvés a moralitás mértékévé.

Az ember cselekedeteinek – az akarat filozófusa szerint – három mozgatórugója van: az egoizmus, amely saját javát szolgálja; a gonoszság, amely mások fájdalmát akarja; és a részvét, amely viszont mások boldogságát igyekszik elősegíteni. Örömlenket megsokszorozni, fájdalomunkat csökkenteni éppúgy nem lehet morális, mint ahogy mások fájdalmát növelni, örömet lehetetlenné tenni immoralis attitűd. A (korlátozott) morális cselekvésnek, az életakarat részleges megtagadásának – Schopenhauer szerint – egyetlen lehetősége van: mások fájdalmának csökkentése! Ebben összegezhető a részvét, ill. a részvéterkölc lényege.

A részvét – Schopenhauer bölceletében „az etika nagy misztériuma”, abból a felismerésből sarjad, hogy minden jelenség lényege azonos.⁴⁶ Így Maja fátyla szétbomlik, az Én és a nem Én közötti válaszfal leomlik, a misztikus lényegazonosság felismerése alapján az Én a másokban és minden más jelenségben, miként a mondabeli hindu ifjú, saját magát fedezi fel: Tat twam asi! (Ez itt Te vagy!)⁴⁷ – ez a jelentése a pesszimista filozófus kedvelt szanszkrit formulájának. A schopenhaueri főműből kirajzolódó etikában minden igazi és tiszta szeretet (ἀγάπη, caritas) – részvét, és minden szeretet, amelyet nem részvét motivál – önzés (ἑρως)⁴⁸; csak később, etikai pályamunkáiban mondja ki expressis verbis azt a tételt, hogy kizárólag a részvét „az egyedüli igazán morális hajtóerő.”⁴⁹

A részvét az érzület jószágosságában, önzetlenségében, nemeslelkűségében nyilvánul meg és a főerények – az emberszeretet és igazságosság valóságos bázisa.⁵⁰ Az emberszeretet (caritas) pozitív érzület, az igazságosság szabályozó, korlátozó, mások érdekeinek megsértésétől visszatartó erkölcsi erő (Neminem laede!), s mint ilyen – végső fokon – magának a jognak is fő motiválója, ősforrása.⁵¹ A részvét – Kant felfogásával szemben – nem az absztrakt meg-, ill. felismerés parancsolata, nem a kötelesség fogalmából, a kategórikus imperatívusból vezethető le – mindazonáltal megismerés eredménye: a szavakban közvetlenül ki nem fejezhető, a cselekedetekben, tettekben megnyilvánuló, az ember életútjában megtestesülő, mindenkinben magában feltáruló intuitív közvetlen megvilágosodás eredménye.⁵² A pusztá fogalom, a reflexió vagy akár az idea és az érték éppúgy természetlen az igazi erény, mint az igazi művészet számára. Az elemi erővel feltörő, és közvetlenül az erkölcs kovászává váló megvilágosodás azonban kevesek kiváltsága: a nép, a maga esendőségében, korlátoztságában regulatív eszmeként mint pótszert – mítosz formájában – éli át ezt. Ebben az értelemben és emiatt beszélhetünk a részvéterkölcéről – Kant nyelvén szólva – mint a gyakorlati ész posztulátumáról.⁵³

A részvétből származó erények nem képesek az ember sorsproblémáinak végső megoldására, csupán közbenső fokozatot jelentenek ahhoz. Az erkölcsi erények az életakarat igitelésétől annak teljes megtagadásáig vezetnek: mint lámpás végigkísérik útján az embert – a keresztény mítosz allegóriájával kifejezve – a jó és rossz tudásának fájáról való gyü-

mölcsevéstől, az eredendő bűntől egészen a megváltásig.⁵⁴ Ez azonban már nem a részvét „műve”, hanem a hit adománya. Mindez látnoki erővel sugallja a schopenhaueri bizonyosságot: „Boldog élet nem lehetséges: a legtöbb, amit az ember elérhet, egy heroikus életút.”⁵⁵

III.

Schopenhauer megváltástana és vallásfilozófiája; bölcselete és a hinduizmus–buddhizmus

1.

Csak egyetlen velünkszületett tévedés létezik – írja rezignáltan Schopenhauer –, s ez pedig így hangzik: azért vagyunk itt a Földön, hogy boldogok legyünk. Velünkszületett, mert létünkkel egybeesik és egész lényünk csupán ennek parafrázisa, testünk pedig ennek monogramja.⁵⁶ Mindaddig, míg e tévedés rabjai vagyunk, csupa ellentmondás a lét és csupa káosz. Csak a képzetvilág törvényköréből kilépve, a principium individuationis ördögi mechanizmusából kikerülve juthatunk el a teljes megvilágosodáshoz: a lét és az élet értelmetlenségének bizonyosságához. E pesszimista akaratmetafizika egyrészt ugyan a vak szükségyszerűség birodalmaként fogja fel a képzetvilágot, amelyben vigasztalan ösztönpályákon mozognak az ember cselekedetei, másrészt azonban az ember léte és lényege a saját szabadságának műve: különben minden felelősség képtelenség lenne és a morális világ pusztá gépezetként működne.⁵⁷

A lét értelmetlenségének, az emberlét morális megváltoztathatatlanságának és megváltoztathatatlanságának felismerése Schopenhauernél az életakarattal való szembefordulás tanának létrehozásához vezet. Ezen erkölcsfelfogás lehetőségét az teremti meg, hogy az önmagábanvaló dolog, az akarat az emberben öntudatára ébred, s így az ember alternatíva elé kerül: döntenie kell az életakarattal való egyetértés vagy tagadása között. Az akarat öntudatra ébredésével – Thomas Mannt idézve – az embernek megadatott a változtatás lehetősége, amellyel az élet nagy tévedését és ballépését felfüggesztheti és megszüntetheti.⁵⁸ A moralitás végső célja ezzel az akarat megtagadásának aktusát kifejező, s nem akarásban (nolle) megtestesülő, a teljes passzivitást tételező „tökéletes üdvösség” allegóriája lesz; így hiába ismeri fel Schopenhauer a cselekvés jelentőségét, mert morálfilozófiájában minden cselekvés tett, sőt – végső soron – minden aktivitás lehetetlenné válik: az ember számára megváltást, az akarat kényszerrendszeréből való felszabadulást csak a kontemplatív elmélyülés, ill. a mindenről való lemondás, a sztoikus aszkézis hozhat. A tiszta kontempláció útján elérhető esztétikai élmény hatása alatt megszabadulhatunk, ha csak pillanatokra is, vágyaink, gondjaink bilincseitől, önmagunk kötöttségeitől. Ez az alternatíva azonban csupán kevesek kiváltsága lehet; az erkölcsi cselekvés, az akartól való megszabadulás sokak számára járható egyetlen útja az aszkézis, a minden örömről való lemondás, az önmegtartóztatás és befeléfordulás. E passzivitáson

alapuló, aszkézisbe torkolló „cselekvés” és magatartás antinomikus képletű: az eredendő bűn (az akarat igenlése) és a megváltás (az akarat megtagadása), az újtestamentumi kereszténység dogmatikájának e két tartópillére közötti lehetőségtérben realizálódik.

Az üdvözüléshez tehát két út vezet a schopenhaueri etikában. Kevesek, a ritka kivételek a világ fájdalmainak értelmi megragadásával, pusztán megismeréssel jutnak el hozzá. Ez igen keskeny ösvény: a kiválasztottak, a szentek tudnak célba érni rajta. A második út, a δεύτερος πλοῦς, a szenvedésen keresztül vezető legrövidebb út. Annak szimbóluma ez, hogy az élet tisztulási folyamat, melynek megtisztító lúgja a fájdalom. A megtisztulás végén minden rossz salakként marad vissza; megoldódik szívünk görcse, s elillannak kételyeink.⁵⁹

Schopenhauer etikai szabadságfogalmának tartalma – az életakarattal való szembe fordulás mellett – a kegyelem bevonásával teljesebb ki: az életakarat megtagadását lehetővé tevő akaratú aktuson túl magában foglalja ez az életösztöntől való megszabadulás, az afölé való fölemelkedés lehetőségét és annak módját is. *A kegyelem – felismerés, megvilágosodás és újjászületés: a legmélyebb békéhez és szabadsághoz vezető út; ebben az értelemben misztérium.*

A kereszténység a kegyelmet, az akarat megváltását az emberré lett Istennel szimbolizálja, aki minden bűntől, vagyis életakarattól mentes, akinek teste is épp ezért szűztől született, csak látszólagos test. Jézus Krisztus átváltozása, élete és halála az ember örök, természetfeletti vágyát testesíti meg. Krisztus létünket meghatározó csodájának műve – ahogyan Schopenhauer megfogalmazza –: *a szükségszerűség a természet, a szabadság a kegyelem birodalma.*⁶⁰

A kegyelem segítségével saját természete fölött győzedelmeskedő ember elvágja az akaratához kötődő ezernyi szálát, már csak tisztán megismerő lény, a világ zavartalan tükré. „Nyugodtan és mosolyogva pillant vissza e világ csalképeire, melyek egykor még megindíthatták, s kínozhatták lelkét, melyek azonban most közömbösként állnak előtte, mint sakkfigurák a befejezett játszma után, vagy reggel a ledobott jelmezek, melyeknek alakjai farsangi éjszakán ingerkedtek velünk, nyugtalanítottak minket. Az élet és alakjai már csak úgy lebegnek előtte, mint a futamodó jelenségek, ahogy a félig-meddig ébredezőnek egy könnyű reggeli álom, melyen átdereng már a valóság, s mely így nem csaphatja be többé: és éppen úgy, mint ez, tűnnek tova végül azok, minden erőszakos átmenet nélkül.”⁶¹

Az életakarat megtagadása és a megváltás a halál problematikáját természetszerűen a schopenhaueri etika reflektorfénybe helyezi.⁶² Az élet akarása a *nem* (genus) életének – örök jelenként való – fennmaradását szavatolja: *a halál mindig csupán az individuum pusztulását jelenti.* A halál az ember számára csak akkor félelmetes, ha a test halála megelőzi az akarat megsemmisülését; az akaratral való szembe fordulás árnyékában a halál üdvözlendő tény, sőt a legmagasabbrendű öröm, amelyet rezignáció kísér. Az elmúlás az ember akaratához való viszonyának csálhatatlan mutatója: „A halál órájában derül ki, hogy az ember visszakerül a természet ölébe vagy többé már nem tartozik hozzá, hanem –: ennek az ellentétnek a kifejezésére nincs fogalmunk, képünk, szavunk – éppen mert mindezek az akarat objektíválódásából származnak..., amely ezért pusztán negáció marad.”⁶³

Schopenhauer akaratmetafizikája azt sejteti, hogy *az életakaratot az elmúlás pillanatában megtagadó individuum a halálban teljesen nem semmisül meg.* Bár képzeete megszűnik, lényege

– úgy is mint akarat és úgy is mint a dolgok objektív rendje – tovább él a többi emberben. Énünk a halál után abban egzisztál tovább, amit az életben NEM-ÉNNEK nevezünk; mert megszűnik a különbség a külső és belső közt. Így teljesül be létünkben (esse) szabadságunk; vége a tévelygésnek, individualitásnak: beköszönt a legtöbb halott arcvonásaiból sugárzó teljes nyugalom és béke állapota, amelyet egy restitutio in integrumnak tekinthetünk.⁶⁴

Egészen más a helyzet akkor, amikor akaratlanul, szívesen, szenvedéllyel hal meg az ember: belőle nem marad meg semmi. Ez ama kevesek, a rezignáltak előjoga, a szentek lehetősége, akik a semmit, a szó etimológiai értelmében a nirvánát, a teljes megsemmisülést kívánják.⁶⁵

2.

A schopenhaueri morálfilozófia – ahogy azt már az eddig felvázoltak is előlegezik – egy paradox vallásbölcseleti rendszerben válik értelmezhetővé. Elvont világnézete, akaratmetafizikája végső következményeit tekintve ateista, helyesebben fogalmazva nem teista ugyan Schopenhauer, a vallást ellenben, mint allegorikus világmagyarázatot és önértelmezést az ember, az „animal metaphysicum” számára – Kanthoz hasonlóan – nélkülözhetetlennek tartja.⁶⁶ S ha az átlagember vallásos metafizikájának világát fokozatosan meg is hódítja a tudomány, egy magasabbrendű vallásossággal szembeni igény örökösén fennmarad, mert a lét végső kérdéseire racionális válasz aligha adható. Schopenhauer – szándéka szerint a tudományos megismeréssel, a különböző vallásokkal szemben invariáns – metafizikája ezt az igényt óhajtja kielégíteni; szubjektív „vallásossága” az individuum kvietív megmentésére, a nirvánára, a tehetetlenséggel való szembefordulásra irányul (Gehlen: Religion im Interesse der Ohnmacht).⁶⁷ Ez a vallásosság természetellenes karakterű, hiszen kulcskérdése – mivel a születés, betegség, öregség, halál problémája pozitív módon nem oldható meg – az élet-akarat és a természetes életösztönök megtörése lesz. A buddhizmus és a keresztény aszkézis éppúgy ezt az attitűdöt képviseli számára, mint a sztoicizmus ataraxiája, ill. a középkor keresztény misztikája.⁶⁸ Az összefüggések eme rendszerében válik Schopenhauer megváltástana – centrumában a megsemmisülésre, a nirvánára irányuló, az aszkézisben, a természetes ösztönök elfojtásában az életakarat megtörésében megnyilvánuló kvietív individualitással – hozzáférhetővé, értelmezhetővé.

Az örökkévalóságnak épült piramisok, pompázó templomok és égbetörő katedrálisok, díszesen cizellált pagodák és a Mekka felé forduló mecsetek ezrei tanúskodnak az egész földkerekségen az emberiség történelmi létét végigkísérő, annak értelmét és összefüggéseit fűrkésző metafizikai élményről. Az ember metafizikai igényét kielégítő, értékeket közvetítő hiedelmek és vallások, transzcendens és immanens világmagyarázatok határozzák meg az emberi kultúra típusait – szinte függetlenül attól, mennyire fantázia- és szelleműsűk azok: az iszlámtól, mint a legvulgárisabb vallástól egészen a legkifinomultabb létértelmezésig, a hinduizmus-buddhizmus eszmevilágáig.

A vallások közötti alapvető különbség – Schopenhauer számára – nem abban rejlik, hogy politeisták, monoteisták, panteisták, avagy éppenséggel ateisták azok, hanem *kizárólag a lét megítélésében, optimista vagy pesszimista látásmódjukban van; azazhogy a világot úgy és olyan-*

nak fogadják el, mint amilyen, vagy azt bűneink következményeinek tartják, amely jobb lenne, ha nem is létezne, és hogy a fájdalom meg a halál nem a dolgok örök rendjének alkotórésze. A kereszténység zsidó vallással és a görög-római hitvilággal szembeni följene egyes-egyedül csak annak a következménye, hogy pesszimista: az ember állapotát bűnösnek, nyomorúságosnak tartja.

Schopenhauer filozófiája, etikai szemléletmódja szigorúan *immanens*; mindenféle *transzcendenciát* elutasít. Az immanencia-transzcendencia világnézeti antagonizmusát szinte kizárólagosan mint a professzori filozófia frázisait, mint a Jóisten illő attribútumait használja. Mindezek előlegezésével így minősíti világnézetét: „Filozófiám sosem felhőkakukkvárról beszél, hanem *erről* a világról, azaz *immanens*-nek és nem *transzcendens*-nek tartja azt. Az eléje táruló világot úgy olvassa le (fejti meg), mint egy hieroglifatáblát (amelynek kulcsát – az akaratban – én találtam meg).”⁶⁹

Annak ellenére, hogy a sztoikusok, peripatetikusok és újplatonikusok nézeteivel szemben egyaránt komoly fenntartásai vannak Schopenhauernek, mégis e kereszténységgel etikailag összefüggő, sőt esetenként lényeg-azonos bölceleti irányzatok eszmeiségéből kezdi lelki építkezését. Az emberiség tragikus tapasztalata nevében elszántan tiltakozik azon erkölcsi meggyőződésük ellen, hogy az erényeknek megfelelő élet elegendő feltétele lenne a boldogságnak, de tudomásul veszi: ők még nem bizonyosodhattak meg arról, ami a keresztény és buddhista ember számára már természetes tapasztalás: sem az erény, sem a büntelenség nem elegendő a beteljesült, boldog élethez. Még nem jutottak el annak a titoknak kulcsához, hogy *az ember bűnrehe maga a létezés*; a bűn eredendő. Calderont idézve: „Mert embernek legnagyobb Bűne, hogy megszületett ő.”⁷⁰

A hétköznapi keresztény vallásosság azonban nem ezt az erkölcsiséget közvetítette: a jóval a legrosszabb módon élt vissza. *A kereszténység aszketikus magvából szárba szökkenő szellem a középkori szentek életében, írásaiban bomlik virággá*; ez az erkölcsi attitűd a német misztikusok írásaiban, így Eckhart mester, Johannes Tauler, Jacob Böhme és Angelus Silesius műveiben, valamint a Német teológiában fejeződik ki a legmagasabb rendűen.⁷¹ Az „ami az Újtestamentumban mintegy fátyolon és ködön át válik láthatóvá számunkra, a misztikusok műveiben leplezetlenül, teljes tisztasággal és világossággal tárul a szemünk elé.”⁷²

A miszticizmus és a teizmus közötti lényegi különbség – Schopenhauer (helyes) elemzése szerint – az, hogy míg a teizmus, a tömegek felfogóképességének megfelelően, a lét ősforrását mint objektumot rajtuk kívül tételezi, a misztika ugyanezt az objektumot a szubjektumba helyezi; így Isten a szubjektum részeként, általa teremtettségként jelenik meg bennünk. Silesius poétikus megfogalmazásában:

„Tudom, hogy nélkülem Isten tovább nem élhet,
Feladja szellemét, mihelyt nincsbe térek.”⁷³

Ez a XIII. században megcsendülő hang szokatlan és előzmény nélküli az európai keresztény kultúrában. Ha motívumainak összefüggéseit keressük, a Gangesz tájaira kell záránkolkolnunk – véli Schopenhauer. Az európai misztikusok szubjektív-egzaltált és a buddhizmus szemlélődő szövegeinek olvasása azzal a meglepő fölfedezéssel jár, hogy *az európai megvilágosodottak és Buddha ugyanazt tanítják*, csupán tanításuk formája más. Az európai misztika

a keresztény allegória köntösében; Buddha tanítása a hendi mítosz szemléletes nyelvén közvetíti ugyanazon érzelm- és tudattartalmait.

A *miszticizmusban* – az objektum és szubjektum lényegazonosságának felismerésében, annak individuális-élményszerű átélésében – egy *sajátos panteista gondolkodásmód rejlik*. A *panteizmus*, mint *ἐν καὶ πᾶν* nem idegen Schopenhauer ontológiájától, de elveti annak a spinozizmusban megtestesülő, a zsidóság teizmusától elszakadni nem tudó – *πᾶν θεός* – formáját. Ez a panteizmus ellehetetleníti az emberlét erkölcsi értelmezését, hiszen a világ úgy jó, ahogyan van, mert az az Istennel egylényegű. A keresztény misztikusok panteizmusában viszont az Istennel való egyesülésben az *individuális egzisztenciától szabadul meg az ember* – válik *önmaga megváltójává*.

Érdekes módon viszonyul Schopenhauer vallásbölcseletében a zsidóság monoteizmusához: a vele szembeni ellenszenvét egy pillanatra sem rejti véka alá. Hogy miért határolja el magát oly antagonisztikusan az Ótestamentum Isten- és létértelmezésétől, azt nem szubjektív indulata, esetleg antiszemitizmus magyarázza; ennek kizárólagosan metafizikai oka van: ez pedig a zsidó vallás ontológiai felépítése, létfelfogásának optimizmusa és megváltástanának hiánya.

Az Ótestamentum *transzcendens Istene a törvény uralma alá helyezi az embert*; a világrend részévé degradálja, amelyben nincs valóságos döntési szabadsága. Metafizikai értelemben ez az Isten mint *teremtő elkülönül az ember világától*, a világ fölött áll, s mint bíró büntet vagy jutalmaz; a kereszténységben ezzel szemben a *teremtő Isten Krisztusban testet öltve*, az emberrel átlényegülve mintegy *elveszti transzcendens jellegét*, s az üdvözülés lehetőségét felmutatva a remény jelképévé válik.

A zsidóság hite az egyedüli, kizárólagosan következetes monoteista vallás; alapja a ki nyilatkoztatás: a zsidók önmagukat ennek megfelelően Isten kiválasztott népeként azonosítják. Hitvilágukra evilági realizmus és optimizmus jellemző. A biblia szimbolikáját idézve Isten így nyilatkozik művéről a teremtés hatodik napján: „*minden, amit teremtett vala, ímé igen jó*”.⁷⁴ Ugyanezt a szellemet tükrözi az ígéret földjének látomása: *Isten kiválasztott népét ezen a világon, Kánaán földjén szeretné boldoggá tenni!* (Erre mondja Schopenhauer: minden nép, amely olyan Istent választ magának, aki az ígéret földjével kecsegteti, megérdemli a maga Nabukodonozorját.⁷⁵) Ez az optimizmus, mint az európai kultúra egyik motívuma, Mózesről Leibnizig végigkíséri Európa történetét, s válik minden teodícea credójává; emiatt lesz világunk – sok teozófus és filozófus számára – a lehető világok legjobbjává.

Az isteni teremtés derűs megítélésének és a földi üdvözülés kecsegtető ígéretének természetes és komor ellenpontja Krisztus megváltást ígéro újtestamentumi kereszthalála. Az Evangélium annak példázata, hogy az optimizmus valójában – Schopenhauerrel szólva – „egy ízig elvetemült gondolkodási mód”; a világ s a rossz csak szinonimaként értelmezhető.⁷⁶

3.

Schopenhauer fő műve írása idején még csak felszínesen és közvetett módon ismerte a hinduizmus-buddhizmus bölcseletét, filozófiai koncepciója így attól függetlenül alakult ki.

Annál figyelemreméltóbbak a két rendszer gondolati-világnézeti és módszertani párhuzamosságai: az analógiák később a keleti filozófiák alapos tanulmányozására ösztönözték, melynek során életművébe asszimilálódtak azok motívumai. Kultúrtörténeti érdekessége e találkozásnak, hogy egybeesik az európai indiológia és mitosz kutatás kialakulásával, s ez csak erősíti Schopenhauer ösztönös törekvését, későbbi hatását pedig intenzívebbé teszi: mindezek együtt készítik elő a keleti filozófiák Európába vezető útját és azok termékeny befogadását. Ezzel Schopenhauer vitathatatlanul hozzájárul az európai szellemi horizont kitágításához, bár az is nyilvánvaló, hogy e látókörbővülés egyben egyféle romantikus irracionálisnak való behódolással jár, tehát nemcsak erejét, de gyengeségét is reprezentálja: a keleti filozófiákat ugyanis – ha nem is tudatosan – az európai hagyományokkal való szembe fordulás eszközeként építi be gondolatrendszerébe.⁷⁷

Annak érdekében, hogy a keleti, különösen pedig a hindi bölcelet XIX. századi európai megjelenésének körülményeit és okait megértsük, fel kell vázolnunk a keleti és nyugati kulturális hagyomány genetikai, strukturális és morfológiai különbségeit, illetve a XVIII-XIX. század fordulójának néhány jellegzetes problémáját.

Az első látásra szembe tűnő, hogy míg a nyugati kultúrtörténet hármassá tagozódású (antikvitás, kereszténység, újkor), Kelet tradíciója monolit szerkezetű folyamatosságot tükröz. A nyugati bölcelet újabb korszakai lényegében tagadják, pogánynak, babonának nyilvánítják előzményeiket; Ázsia „mozdulatlan” kultúrái viszont a történelem során csak színesebbé válnak, magukba asszimilálják a legellentmondásosabb hagyományokat is. *A nyugati, kinyilatkoztatásokban megtestesülő hagyomány feltételezi a történelmet*, amelynek Isten által determinált kezdete (teremtés) és vége (pl. utolsó ítélet) van. E történelem tartalma a bűnbeesett ember drámája, amelyben az isteni kegyelem útján, a hit segítségével végül is üdvözülhet, megváltáshoz juthat az ember. *A keleti vallások, az „örök világtörvény”* vallásai ezzel szemben – kiváltképp a hinduizmus és buddhizmus – nem tartalmaznak megváltás-mitoszt, így a történelmet üdvtörténetként is tagadják.

A két kultúrkör több ezer éven keresztül létezett egymás mellett anélkül, hogy különösebb hatást gyakorolt volna egymásra: a nyugati megtartotta autonóm dinamikáját, a keleti viszont „közömbös” mozdulatlansággal „vette tudomásul” a történelmi változást, még ha az hódítás formájában jelentkezett is, toleránsan és szervesen magába építve minden új motívumot, vallásalapítót, prófétát.

A schopenhaueri érték- és illúzióvesztett látás és gondolkodásmód néhány elvont összefüggésére korábban már utaltam. Komor hangulatú, a homályban, az ösztönök világában otthonosan tájékozódó, a sztoicizmus, az evangéliumi kereszténység és a keresztény misztika ígézetében szerveződő, ugyanakkor nyomasztóan reálisan „működő” érzék- és érzésvilága bizonyosan szerves folyománya zaklatott életútjának, depresszióra hajló alkatának, az általános kiábrándultságnak, romantikus múltbafordulásnak, amely korhangulatot meghatározó jelensége volt az akkori Európának. Schopenhauer pesszimizmusa mindazonáltal „korszerűtlen” jelensége az európai romantikának: annak életérzést meghatározó társadalmi hatása idején ugyanis teljesen rezonancia és visszhang nélkül maradt, mert olyan, egyelőre mélyen rejlő, diszsonanciákat fejezett ki filozófiai szinten, amelyek csak egy emberöltővel később váltak nyilvánvalóvá. Nem véletlen ezután, hogy e történelmi változás prófétává

avatta, s a pesszimista-irracionális felhangokkal stilizálódó, esztéticizmusba hajló romantikája a század közepétől bizonyos társadalmi csoportok, elsősorban a túlzottan érzékeny polgári értelmiségiek érzésvilágának és gondolkodásmódjának meghatározója lesz. E többértelmű és rezignált irracionális pesszimizmus, a társadalmi aktivitást kontemplációvá transzformáló „korszerűtlenség” túlmutat az európai kultúra hagyományain, s előkészíti a keleti filozófiák, kontemplatív, esztétikai-etikai idealizmusának befogadását, illetve objektíve magában hordja azok funkcióját.

A hinduizmus-buddhizmus – és általában a keleti filozófiák – ontológiai és ismeretelméleti kérdésfelvetése jól illeszkedik Schopenhauer megreformált kantianizmusához. A mindenben megtalálható és munkálkodó hindi *világtörvény* (dharma), a *Minden-Egy*, avagy az ontológiai heterogenitást egyértelműben kifejező kínai *Jin-Jang* megközelítően azonos a schopenhaueri abszolútummal, az *akarattal*. A keleti bölcsélet nem tagadja az anyagi világ létét, csak azt elválaszthatatlannak tartja az elképzelő szubjektumától; *a létet és az elképzelő-képességet egymást kiegészítő-feltételező komplementer-kategóriának tartja mindkét filozófiai rendszer*. Az ember és a lét viszonyának illetén felfogása eleve korlátozza a megismerés lehetőségét: „a *maja*, a megtévesztés fátyla borítja a halandók szemét, hogy eképp olyan világot lássanak, melyről sem azt nem lehet mondani, hogy van, sem azt, hogy nincs; mert az álmához hasonlatos, és hasonlatos a napragyogáshoz a homokon, amit messziről víznek vél a vándor, vagy az odavetett kötélhez, melyet kigyónak néz.”⁷⁸ Ezzel a mitikus képszerűséggel a fenomenális megismerés lehetőségét tételezik e filozófiák, ugyanakkor tagadják a valóságos létező, az örök erkölcsi törvény vagy akár az akarat mibenlétének kifelé, a világ felé forduló – racionális – megragadhatóságát: *a világ lényege csak kontemplatív befeléfordulással, meditáció útján – s csak kevesek számára – tárulhat fel*. A világ, a *világtörvény* ui. az emberben van, illetve maga az ember: az *Én*, mint *jelenség* azonos a törvény minden más *manifesztációjával*.

Az ember metafizikai igényét kielégítő vallásokat Schopenhauer két kategóriába sorolja. Vallásbölcséletében Nyugat monoteisztikus, igazolást kívül, Istenben kereső, transzcendenciára és optimizmusra hajló vallásai állnak szemben Kelet immanens, befeléforduló, igazolást az emberben találó, pesszimista hangoltságú vallásaival.

A nyugati vallásokban a transzcendens hit, a máshitűekkel szembeni türelmetlenség, a keletiekben viszont a szemlélődés dominál, emiatt ezek metafizikája erősen filozófikus jellegű, képviselői toleránsak a hitben és a cselekvésben egyaránt. „Majdnem úgy tűnik, írja Schopenhauer, ahogy a legrégebb nyelvek, úgy a legrégebb vallások is a legtökéletesebbek. Ha filozófám eredményeit a valóság mértékévé tenném, úgy a buddhizmust emelném a többi fölé. Mindenesetre örülök, hogy teóriám azzal a vallással cseng ennyire össze, amely első a világon... Ez az összecsengés különösen örömdetes számomra, mert bölcseltem kialakulása idején, minden bizonnyal, nem álltam hatása alatt.”⁷⁹ Figyelemre méltó, hogy Max Weber vallásszociológiai megállapításai messzemenően alátámasztják Schopenhauer ezen következtetéseit.⁸⁰

Schopenhauer ontológiája – hasonlóan Hindusztán népeinek felfogásához – a létszférát (különösen az organikus létet) lényegében nivellálatlan egységben értelmezi. Ahogyan a hinduk lélek-vándorlás-hite immanensen feltételezi a lét lényegi homogenitását (nem tesz különbséget pl. az állat és ember között), Schopenhauer – az antropomorf akarat objektívációs foka ál-

tal determináltan – az állat és növényi életet az emberi lét terce-, illetve kvintjeként magyarázza.⁸¹ Magát a lélekvándorlást nagyra értékeli, s kimutatta, hogy – a közfelfogással szemben – szinte egyetemes motívuma a vallásos metafizikának; *bebizonyítja, hogy a keresztény dogmatika eredeti bűnről vallott felfogása is a metempsichózis rejtett, de tipikus megnyilvánulása: az eredendő bűn (életakarát) a lélek analogonjaként „vándorol”, és egyre újabb generációk individuumaiban ölt testet. A lélekvándorlás ennek ellenére nem épül be szervesen a schopenhaueri bölcseletbe, kivéve annak a buddhizmusban elterjedt, alapvetően morális karakterű változatát, a palingenezist, az újramegtestesülés tanát. A nemi szerelem metafizikájában mint a nemi ösztön mindenkori individuális megtestesülését, mint amor parafrázisát interpretálja azt. Az emberi létfolyamat *dramatis personae*, amelyben az egzisztenciának a nemi ösztön, az eszenciának pedig konkrét nemiség, a nemi szerelem felel meg. A lélekvándorlás és újramegtestesülés vizsgálata elvezet bennünk Schopenhauer „természetellenes” etikájának centrális kategóriájához, a megváltás, az életakarát megtagadásának teorema-jához.*

Míg a korai brahmanizmus szinte gyermeki derűvel fogta fel a szanszárában kifejeződő lélekvándorlást, Buddha korára e hajdan volt optimizmus elveszti csillogását, s az örök körforgásra mindinkább a szenvedés veti rá árnyékát. A buddhisták és dzsainisták szemléletében az élet csupa fájdalom, és negativitás. Eme lehangolt világszemlélet és élettől való elfordulás a schopenhaueri pesszimizmus számára – mint ahogy maga írja – valóságos „áldásos szellemi adomány”; az organikus összefüggés miatt kiemeli s a rendszerébe építi annak megváltástanát. *Így alkotja meg „természetellenes” üdvteóriáját, amelynek lényegi eleme a nirvánára, a megsemmisülésre irányuló, az aszkézisben, a természetes ösztönök elfojtásában, az életakarát megtörésében megnyilvánuló kvietív individualitás: ennek reprezentánsai a brahmanok, a szentek, a bölcsek, a buddhák – valamennyi rendkívüli, önmagát és másokat megváltó, Maja fátylán átlátó személyiség.*

IV.

Schopenhauer történetfilozófiai nézetei

Schopenhauer gyakran utal arra, hogy nem sokra becsüli a történelem szellemét; az ember és a történelem lényegéről többet mond számára a költészet, mint a történettudomány. Akaratmetafizikájában a pesszimizmus a velejéig áthatja az organikus etikája keretébe épülő történetfilozófiáját is. *A pesszimizmus és a történetiség nem fér össze!* A schopenhaueri antihistorizmus – Voltaire, Herder és Hegel eszméinek korszakában, a kifejezetten történetiségre orientált romantika sodrásában – kivételes jelenségnek számít. Még irracionális – életfilozófiai irányba továbblépő követői, így Nietzsche és Spengler is konstruktívabb történetfilozófiát dolgoznak ki, s a rangosabbak közül csak kevesen, pl. Ludwig Klages viszik majd és irracionalizálják ad abszurdumig a schopenhaueri történelemfelfogást tovább.

Miután Schopenhauer filozófiájában minden képzet lényege azonos (az akarat), az időbeliség, a *principium individuationis* csupán a képzeletvilág értelmezésére vonatkozhat. A világaka-

rat kizárólag a jelenhez kötődik; ahogyan a skolasztikusok értelmezik: az örökkévalóság nem a végnélküli idő vagy a kezdettől való folyamatosság. Az örökkévalóság a most létező, mindent kitöltő és beteljesítő, egyszersmind azonban végtelenül hosszú pillanat (nunc stans); olyan felvillanás, amelyben – mint pl. a misztikusok látomásaiban – az ember Isten-né, az Isten emberré lesz. „Az akarat objektivációjának lényegije a jelen formája, amely kiterjedés nélküli pontként metszi a mindkét felé végtelen időt, és elmozdíthatatlanul áll, mint valami örökké tartó dél, melyre nem jön hűvös este; ahogy a valóságos nap is szüntelenül izzik, és csak látszólag süllyed le az éj ölére...”⁸² Az akarat az ember életében tehát az öröklét momentumát testesíti meg; így egy valóságos történetfilozófiának, ahogy Schopenhauer ezt Platón nyelvén kifejezi, nem a mindig keletkező, de sohasem létezővel kell foglalkoznia, miként azt az optimista (hegeli) álfilozófia teszi, hanem a mindig létezőt, de sohasem keletkezőt és el nem múltot kell szem előtt tartania.⁸³

Schopenhauer társadalom- és történelemfelfogásának kulcsa – az individuum; ahogyan a természetben csak a *species* realitás, a *genus* csupán elvonatkoztatás, valóságos léte az emberi nemben is csak az individuumnak van, minden más, így az emberiség, a nemzet és a nép pusztán absztrakció: „A történelem anyaga ... az egyes a maga egyediségében és véletlenségében, amint Egyszer van és utána sohasem lesz; egy mozgalmas emberi világ olyan átmeneti konfigurációja, mint szélben alakuló felhőformák, amelyek gyakran a legkisebb véletlen hatására is teljesen átalakulnak.”⁸⁴

Arisztokratikus individualizmusa, ahogy arra már többször utaltam, tipikusan romantikus indíttatású: a nagy és magányos személyiségek, a zsenik tetteiben látja megtestesülni a kultúrát és a történelmet; az átlagember, a nép – a természet gyári terméke (Fabrikware der Natur) – csak a kultúra kerülőútjának tekinthető. Pessimista világnézete, zsenikultusza és romantikus individualizmusa által meghatározottan – miután az individuum akarat által való fatális determináltságát hirdeti – Schopenhauer lényegében, az ideák világának kivételével, tagadja a fejlődést. Különösen fejlődésellenes a moralitás történelmi lehetőségével kapcsolatban: az optimista filozófiák által az ember világában tételezett erkölcsi fejlődés lehetetlenségét hirdeti. „A népek történetének fejezetei csak évszámokban és nevekben különböznek: a tulajdonképpeni tartalom mindenütt ugyanaz.”⁸⁵ A történelem – kaleidoszkóp, amely minden fordulatnál – más összeállításban – ugyanazt mutatja: jelmondatának a következőképp kellene hangzania: „Eadem, sed aliter.”⁸⁶ Ezek után válik érthetővé Schopenhauer ama kijelentése, hogy Hérodotosz megírta az egész világtörténelmet.⁸⁷ A történelmi megismerés így jöllehet tudás, nem lehet tudomány; csak az egymásra épülő individuális tényekkel foglalkozhat, belső összefüggések megértésére képtelen, mert a tapasztalás talaján tud csupán kúszva haladni, míg a tudományok afölött lebegnek.⁸⁸

Schopenhauer történelem- és fejlődésellenes polémiájának célpontja elsősorban a hegeli teleológikus és dialektikus historizmus. Hegel a világtörténelmet tervszerű egésznek, organikus konstrukciónak tartja; e „lapos és nyers racionalizmusnak” – Schopenhauer állítása szerint – az az alapja, hogy a jelenség- és lényegvilágot Hegel célzatosan felcseréli. Ennek ellenére, bármily paradoxonnak tűnik, a különös szintjén hasonlóan ítélik meg az ember létének és cselekvésének „értelmét” és történelmi küldetését: „A különösnek megvan a saját érdeke a világtörténetben – mondja Hegel –; véges valami s mint ilyennek el kell pusztulnia.”

tulnia. A különös az, ami küszködik egymással, s aminek egy része tönkremegy. De épp a harcból, a különösnek pusztulásából ered az általános. Ezt nem zavarja meg semmi. Nem az általános eszme sodródik ellentétbe, harcba, veszedelembé; meg nem támadva és sértetlenül a háttérben marad s a különöst, a szenvedélyt küldi harcba, hogy felörölje magát. Az ész *cselének* lehet nevezni, hogy a szenvedélyeket küldi harcba maga helyett, s így lakol és szenved kárt, aminek segítségével egzisztenciára jut ... A különös többnyire túl csekély az általánossal szemben; az egyéneket feláldozzák és kiszolgáltatják. Az eszme a létezés és mulandóság adóját nem magából fizeti, hanem az egyének szenvedélyei által.⁸⁹ Hegel tehát, ahogy az idézetből kiderül, az általános, a világszellem, a történelem perspektívájából szinte cinikus módon, ám valójában csak természetes létszerűségében – ontológiailag – értelmezi az egyén különleges küldetését és pusztulását; az így felfogott küzdelem végeredménye – az individuum számára valójában nem a „boldogság talaját” jelentő – világtörténelem lesz. Schopenhauer mindent kizárólag az antropológiailag meghatározott individuum optikáján keresztül megítélő, magasabb instanciát nem ismerő szemléletében ellenben az egyén értelmetlen küzdelemből és pusztulásából nem születheik más, csak a Semmi.

Hegellelles vitájában Schopenhauer – miután nem ismeri fel a hegeli történetfilozófia és dialektika valóságos jelentőségét – tulajdonképpen a mechanikus filiszteri fejlődésgondolat kritikáját végzi el, s jó érzékkel – többé-kevésbé helytállóan – rámutat annak ideológiai „küldetésére” is: „A sekélyes optimizmus által inspirált konstrukciók történelmek végül mindig kényelmes, tápláló, zsíros államra irányulnak, amelynek jól szabályozott berendezése, megfelelő jogrendszere, rendőrsége, technikája és ipara van és amelyek legfeljebb az intellektuális tökélesedést szolgálják...”⁹⁰ E konstrukciók berendezkedések és intézmények nem befolyásolhatják viszont, sőt fel sem tárhatják az individuum akarat által determinált s a karakterben megtestesülő moralitását, az ember valóságos lényegmeghatározottságát. Bármilyen történelmi konstrukció fölösleges, elég az ember tanulmányozása: mert minden mikrokozmoszban benne van az egész makrokozmosz.⁹¹

A mechanikus történelemfelfogás, sőt általában a történetiség és a fejlődésgondolat eme – igazságelemeket is tartalmazó, éles kontúrokkal megrajzolt – kritikáját Schopenhauer egyes követői majd át fogják venni. Schopenhauer antidialektikus pesszimizmusában ui. a restauráció kora történelmi küldetésében megzavarodott, emiatt kétségbeeső német polgárának szellemi reflexe látható. Magatartása azt a félelmet tükrözi, amely miatt a német polgárság egy része úgy látja, hogy a történelem ellene fordult. Ez fejeződik ki az egyre szélesebb körű Hegel-ellenesség kialakulásában, ez tükröződik majd Nietzsche „örök visszatérésében”, a neokantiánus Rickert és Windelband individualításra és különösre leszűkülő történelemfelfogásában, valamint Pareto és Spengler körforgásméleteiben is.⁹²

V.

Összegzés

Schopenhauer erkölcsbölcséletének ismertetését összegezve elmondhatjuk, hogy az ember élete a pesszimista filozófus világképében nem annyira öröm és ajándék, mint inkább a testre kiszabott büntetés – súlypontjában a nemiséggel, a természet létfenntartó cselével; ettől az élettől megszabadulni morális kötelességünk. Az akarat megtagadásának kérdésében a merő negativizmus álláspontján marad; gondolatmenetét mindazonáltal azzal a reménnyel zárja, hogy a tagadás végigvitelével, talán, pozitív felismerések határáig jutott el.

Kevesek számára a művészetben megadatik az, amelyből a beteljesült ember életének álma áll: a lélek tenger-csendje, az a rendíthetetlen bizalom és derű, ami Rafaello és Correggio képeiből árad; ez maga egy bizonyos evangélium: „*maradt csak a megismerés, eltűnt az akarat*”.⁹³ Aki viszont a *filozófia álláspontján ragad meg*, az a pozitív eszmélés végső határkövének negatív felismeréssel kénytelen beérni: *csak az akarat szabad megtagadásával*, a jelenségek felszámolásával, általános formáinak megszüntetésével, a tér és idő, a szubjektum és objektum feladásával, *a semmi vállalásával üdvözülhet*.

Ez a pesszimista etika – a szenvedő ember megváltástana. Reználtnak tekintünk Schopenhauerrel együtt az akaratától megszabadult szentek és művészek boldogságára, kiknek szemei elé csak *a semmi*, *a nirvána* minden erény és szentség felett ott lebegő benyomása tárul. Mi viszolygunk ettől és félünk, mint gyermek a sötétől, ahelyett, hogy – miként a keleti ember – mítoszokkal, szent rítusokkal és jelentés nélküli szavakkal körbejáránk azt. Így minden vigasz nélkül, tiszta fejjel, szabadon kell megvallanunk: „ami az akarat teljes felszámolása után megmarad, az mindazok számára, kikben még teljességgel ott az akarat, mindenképpen a semmi. De megfordítva is, azoknak, akikben az akarat megtette már fordulatát, és tagadja önmagát, ez a számunkra oly valós világ a maga összes napjával és tejútjával – semmi.”⁹⁴

Schopenhauer erkölcsbölcséletéből fenséges gondolat körvonalai tárulnak elénk: annak felismerése, hogy cselekedeteinkben – a közvetlen praktikus célokra túl – a mindenséggel való lényegazonosságunk fejeződik ki. Ez a mindenegység, ez az identitás-etika azonban nem fér össze az értékek világával; itt minden az öröm és bánat számláján lehetetlenül el. Nem szublimált egoizmus tehát Schopenhauer etikája, csak az értékeket iktatja ki a morál birodalmából.

Schopenhauer ontológiájának komoly fogyatékoságát – mely az akaratmetafizikáját átható mély pesszimizmusát és nihilizmusát is megmagyarázza – abban látjuk, hogy *bölcséletének kiindulópontja a szinte hermeneutikusan elszigetelt, elvont egyén*; ebből következik az, hogy erőteljesen eltúlozza az egyedi ember bio-antropológiai adottságait, s gyakorlatilag teljes egészében figyelmen kívül hagyja az emberlét társadalmi-történelmi összetevőit. Ily módon e kétségkívül jelentős antropológiai fordulat – sajátos módon visszajára fordul, mert a ráció felvilágosodás általi egyoldalú abszolutizálását nála a biológikum s az ösztönvilág hasonló

módon egyoldalú abszolutizálása váltja fel.

A schopenhaueri pesszimizmus ugyanakkor – minden negativitása és fonák nézőpontja ellenére – *jelentős lépést tesz előre az ember „misztériumának” feltárásában, gondolati építményében a modern pszichológia és antropológia körvonalai sejlenek fel.* Schopenhauer immanens metafizikájának emberközpontú eszmerendszerében először döbben rá az ember eredendő magárahagyottságára. Igazat kell adnunk Horkheimernek, aki élénk képzelőerővel átfogó létösszefüggésekbe ágyazva értelmezi a schopenhaueri etikát: „A vak világakarat mint örökkévaló elveszi a világnak ama csalóka aranyalapját, amelyet a régi metafizika teremtett számára. Miközben a pozitivizmussal szemben kimondja a negativitást, ... egyáltalán csak most tárul fel a lényeg: az elhagyatottság. Semmiféle baj nem kompenzálható többé egy túlvilágon. A problémák evilági megoldására irányuló törekvés abból a képtelenségből ered, hogy ezen átkot tiszta öntudattal kell szemlélni és elviselni – és ha lehet, lehetetlenné tenni... A könyörtelen örökkévalósággal az időbelit szembeállítani – ez a morál schopenhaueri értelemben.”⁹⁵

Nem lehet véletlen, hogy *Schopenhauer erkölcsbölcslete*, az embert megváltóként, minden létező üdvözítőjeként feltüntetető stilizált víziója, *elsősorban a művészetet inspiráló, művészeket ihlető lelki élményként elementáris hatású.* Thomas Mann misztikus szépségű koncepciónak nevezi, amelyben humánus tisztelet fejeződik ki az ember küldetésével szemben, s amely minden mizantrópiáját elfeledteti és felülmúlja. Ebben fejeződik ki Schopenhauer sajátos és mélyértelmű humanizmusa, annak bizonyossága, hogy a humanizmus és pesszimizmus nem zárja ki egymást, és „hogyan nem kell szószátyár fecsegőnek vagy az emberiség hízalgőjének lenni ahhoz, hogy humanisták lehessünk”.⁹⁶

Jegyzetek

- 1 Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*. Magyar Helikon, 1971, 1152b 15.
- 2 Vö. Arthur Schopenhauer: *A világ mint akarat és képzet*. Fordította: Tandori Ágnes és Tandori Dezső. Európa Könyvkiadó, Bp., 1991, 53. §. Mivel Tandoriék csak a fő mű első kötetét fordították le (a kanti filozófia kritikáját tartalmazó függelék nélkül), magyarul csak ebből a kötetből tudok műfordítás alapján idézni. A máshonnan származó szövegeket – a kötet és oldalszám megadásával – saját fordításomban közlöm. A felhasznált kritikai kiadás: *Arthur Schopenhauer Sämtliche Werke*. Herausgegeben von Arthur Hübscher. F. A. Brockhaus, Leipzig, 1938.
- 3 l.m.: 363. o.
- 4 l.m.: 431. o. Vö.: 3. köt. 677. o.
- 5 „principium individuationis” – az egyediesülés elve (lat.). A középkori bölcsélet szinte minden irányzatában felbukkanó, az univerzália-vitához kapcsolódó, ellentmondásos metafizikai individuum felfogás. (Schopenhauer a fő mű 23. §-ában tárgyalja részletesen.)
Az újplatonikus intellektualizmus – bármilyen formában lépjen is fel Augustinustól Eckhart meszerig – az individuum önállóságát tagadja; elvet mindenféle elkülönülést: az egyedi valóságot tökéletlenségként, bűnként értelmezi. Az akarat elsőbbségét hirdető tendenciák ezzel szemben az individuumot az akarat posztulátumának tekintik. A ferencesek számára – az ágostoni psi-

chológia alapján – az egységiség önálló realitás. Bonaventura, még inkább azonban Duns Scotus szerint a szellemi formáknak individualizált léte, saját anyaga van. Az egyedi forma olyan tény-szerűség, amelynek összefüggéseit nem kell vizsgálni. Az individuum véletlenszerűség, a valóság végső formája, amelyben az anyag mint általánosság egzisztál. Occamnál ez a felfogás szélsőséges nominizmusba csap át. Szt. Tamás kompromisszumra törekvő felfogásában az universalis csak individuális, egyedi és empirikus formában mint általános mineműség (quidditas) létezhet. A principium individuationis így azt jelenti, hogy a tiszta formának térben és időben mennyiségileg elkülönült anyagi léte van; az általános az egyediben nyer egzisztenciát. Schopenhauer metafizikájában a principium individuationis, az akarat megtestesülése, tér- és időbelivé válása e felvázolt összefüggésben értelmezhető.

- 6 Két etikai pályamunkájában végzi el – *Die beiden Grundprobleme der Ethik* c. műve Frankfurtban 1841-ben jelent meg. A könyv két pályázati tanulmányt tartalmaz. Az első címe: *Über die Freiheit des Willens* (Az akarat szabadságáról) – 1839-ben Schopenhauer megnyerte vele a Norvég Tudományos Akadémia pályázatát. A másik tanulmány a Dán Akadémia pályázatára készült, de nem nyerte el a bírálók tetszését. Címe: *Über die Grundlage der Moral* (Az erkölcs alapjairól).
- 7 Vö. A sztoikusok ellentmondásai. In: *Sztoikus etikai antológia*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983, 354.o.
- 8 I.m.: 138.o. Schopenhauer Cicerótól és Epiktétosztól idéz.
- 9 Vö.: i.m. 138.o. Illetve: *Epiktétos kézikönyvecskéje vagyis a sztoikus bölcs breviáriuma*. Fordította: Sárosi Gyula. Officia, Bp., 1944.
- 10 I.m. 141. o.
- 11 I.m.: 473. o.
- 12 I.m.: 476.o.
- 13 Thomas Mann: Schopenhauer. In: Thomas Mann: *Gesammelte Werke*. Aufbau-Verlag Berlin und Weimar, 1965, X. köt. 339.o.
- 14 I.m. 62. §
- 15 Kant az ember ösztönéletének alapját három vágyban (Sucht), a becsvágyban (Ehrsucht), az uralomvágyban (Herrschaftsucht) és a kapzsiságban (Habsucht) látja. Vö.: Heller Ágnes: *Portrévázlatok az etika történetéből*. Gondolat Kiadó, Bp., 1976, 221.o.
- 16 I.m.: 436.o.
- 17 Vö.: Theodor Schwarz: *Sein, Mensch und Gesellschaft im Existentialismus*. Frankfurt/Main, 1973, 22-23. o. A nemiség a legkülönbözőbb népek mitológiájában és ősvallásában köztudottan az emberi létértelmezés központi problémája. Schopenhauer ezúttal is a görög-római mítoszvilág példáira és a keleti filozófiákra hivatkozik. Hésziodosz és Parmenidész mondják ki először, hogy Érosz a legelső, mindent megteremtő principium; ugyanakkor a hindu Maja-szimbólum is Ámor parafrázisa (I.m. 435.o.). A keresztény középkor, az újtestamentumi aszkézis „tudat alá” szorítja a szexualitást, s csak egy szentimentális érzelemforradalom után „fedezheti fel” újra a romantika azt. Schopenhauer a nemiségben, ill. kimondottan a genitáliákban kifejeződő szubsztanciális tételezésével – miként ezt más összefüggésben is szívé tesszük – a modern pszichológiához vezető utat egyengeti. Freudot mellőzve itt Ferenczi pszichológiai koncepcióját emeljük ki, melyben a szexualitás és a genitáliák, szinte kizárólagos érvennyel, az emberi és állati lét megértésének kulcskérdésévé válnak. Csupán egyetlen példára hivatkozunk szemléltetésekképpen: Ferenczi szerint a libidó-energiák olyan egyetemességgel rendelkeznek, hogy még a sebek gyógyulásához is hozzájárulhatnak. (Vö.: Ferenczi Sándor: *Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében*. Magvető Könyvkiadó, Bp., (1982), 261.o. *Patoneurózisok*.)
- 18 I.m.: 415.o.
- 19 I.m.: 413-414.o.
- 20 6. köt. 305.o.
- 21 „Érdekes – jelenti ki Lukács –: éppen Schopenhauer jutott el oda, hogy e problémakörnek leg-

alább egyik aspektusát fogalmilag tisztábban vesse fel ontológiai szempontból, de persze a probléma valódi megfogalmazásához ő sem juthatott el, mert kérdésfeltevésének elvont általánossága miatt képtelen volt arra, hogy a társadalmi-történelmi lét specifikumát a maga általános koncepcióján belül ontológiailag megragadja. ... Schopenhauer fordított dogmatikája abban rejlik, hogy a priori értékelő módon elvitatja magától a léttől az értelmesség minden fajtáját, és nem veszi észre, hogy a természet léte nem tud értelmes és értelmetlen lenni, mivel az értelem benne ontológiailag fel sem merülhet, és hogy csak a társadalmi létben, a teleológiai tételezésekben, ezek kombinációiban és következményeiben alakulhatnak ki olyan képződmények, amelyekre – elsősorban az emberi létre – megfelelően alkalmazhatók az értelmességnek, mint a lét sajátosságának kategóriái. Schopenhauer elégtelen, elvont általánosítása gyengíti ama megfigyelések helyességét, hogy az unalom az emberben értelemellenes ételtalajon szükségképpen uralkodó indulatként jön létre, mégpedig – itt Schopenhauer nagyon nagy tisztánlátásról tesz tanubizonyosságot – a partikuláris lét szükségszerű termékeként, mihelyt e lét fenyegetettsége megszűnik, tehát egy konkrét társadalmi-ontológiai konstelláció következtében és nem az emberek vagy meghatározott embertípusok pusztán pszichológiai tulajdonságaként.” (Lukács György: *A társadalmi lét ontológiájáról* I-III. Magvető Kiadó, Bp., (1976), II. 794.o.

22 I.m.: 414.o.

23 I.m.: 424.o.

24 I.m.: 429.o.

25 I.m.: 430.o.

I.m. 438.o.

27 I.m.: 62. §

28 A bírás-, hatalom- és becsvágyban megmutatkozó egoizmust Kant erkölcsbölcseletében a morális szándékú ember maximáinak megválasztásával győzheti le.

29 I.m.: 455.o.

30 I.m.: 460.o.

31 I.m.: 386.o.

32 I.m.: 404.o.

33 I.m.: 405.o.

34 Heller Ágnes: i.m. 222.o. és Immanuel Kant: *A tiszta ész kritikája*. Fordította: Alexander Bernát és Bánóczy József. Franklin Társulat, 1913, 353-367.o. Joggal mutat rá Heller Ágnes arra is, hogy az emberiség érték és empirikus fogalmának elkülönülésében ugyanaz a diszkrépancia fejeződik ki, mint a *Gazdasági-filozófiai kéziratok*-ban kifejtett elidegenített – el-nem-idegenített emberiség eszméjében. I.m.: 218.o.

35 V.ö.: Heller Ágnes: i.m. 224.o. Átfogóbb összefüggésben Heller így elmzi a problémát: „A homo fenomenon esetében az egyed éppen úgy felolvad a nemben, mint a homo noumenon esetében – csak másképpen. A homo fenomenonnál e motívum partikuláris; az ember *akarata ellenére* realizálja a nem célját; a homo noumenon autonómiája a motívum általánossága, itt az ember *akarja* az általánost. Az egyéniségnek, az erkölcsi személyiségnek (sokoldalúan fejlett entitásként) a fenomenális világban éppen úgy nincsen helye, ahogy az intelligibilis világban nem volt. Az empirikus nem is felfalja az egyedet, az intelligibilis nem is felfalja az egyedet. *Csak az emberiség van, individualitás nincsen.*” (Heller kiemelése.)

36 Schopenhauer: i.m. 530. o. Elgondolkodtató, hogy a modern fizika oly jeles képviselője, mint Max Planck alapvetően ugyanezt az álláspontot fejt ki a megismerés és akarat viszonyáról és az akaratszabadság kérdéséről, mint Schopenhauer: „... az akarat szabadsága éppoly kevésbé alapszik megismerőkéességünk tökéletességén, mint saját indítékaink tökéletes belátásán. Nem alapszik, mint sokan állítják, a kauzális összefüggéseken belüli hézagokon sem, hanem azon, hogy az ember akarata előtte jár értelmének, vagy így is mondhatjuk, jellemének nagyobb súlya van, mint értelmi képtettségének. Az akaratot az értelem befolyásolhatja ugyan, de sohasem ural-

kodhat rajta teljesen. *Bármily mélyre hatoljon is az értelem saját akarati indítékainak sötétjébe, a döntésnél az akarat az egyeduralgkodó, és az eredmény az értelemtől független* (az én kiemelésem - N.S.). (Max Planck: *Válogatott tanulmányok*. Gondolat, Bp., 1965, 235-236. o.)

Más összefüggésben a következőket mondja: „Valójában a mérhetetlen természet – és szellem – világában egy terület, egyetlen kicsiny pont létezik, amely minden tudomány és emiatt minden oksági szemlélet számára nemcsak gyakorlatilag, hanem logikailag is megközelíthetetlen: ez a pont a saját ÉN-ünk.” (Max Planck: *Wege zur physikalischen Erkenntnis*. 2. Auflage. 1934.

37 5. köt. 499. o. Tulajdonképpen egy Publius Terentius (i.e. 195-159/158) római vígjátékírótól származó, példabeszéd parafrázisáról van szó.

38 Vö.: im. 396. o.

39 I.m.: 390. o.

40 *Velle non discitur* - akarni nem lehet megtanulni. (lat.) (Seneca 81. leveléből.) Vö.: Schopenhauer: i.m. 405. o.

41 Vö.: i.m. 392-393. o., 364-365. o. ill. 6. köt. 14. fej.

42 2. köt. 595. o.

43 Vö.: *Előadások a tudás emberének rendeltetéséről*. (1794) *Az erkölcsstan rendszere a tudománytan elvei alapján*. (1798) In: Johann Gottlieb Fichte: *Az erkölcsstan rendszere*. Budapest, 1976. A tájékozódást megkönnyíti Vajda Mihály utószava: *A szabadság és az erkölcs antinómiái*. Igen jól felhasználható e témakörben továbbá Gerhard Schwabe: *Fichtes und Schopenhauers Lehre vom Willen mit ihren Konsequenzen für Weltbegreifung und Lebensführung*. Jena, 1887.

44 Lásd részletesen: Helmut Gross: *Willensfreiheit oder Schicksal?* Verlag Ernst Reinhardt in München, 1939.

45 6. köt. 333. o.

46 4. köt. 211. o.; 229. o.

47 *Tat twam asi* – Schopenhauer monista világszemléletének jellegéjeként gyakran idézi ezt a rövidke mondatot, amely a *Cshándógja upansiad* egyik fejezetében (VI. 1-16.) refrénszerűen ismétlődik. Áruni a magát bölcsnek gondoló fiának, Svétakétunak megvilágítja a világ végső összefüggéseit. Példabeszédei így végződnek: minden végső lényege valami finom lelkiség (átman); „ez a finomság, amely az egész mindenség lényege, ez a valóság, ez a lélek, ez vagy te, Svétakétu!” Vö.: *Titkos tanítások*. Helikon, 1987. Válogatta, fordította, az utószót és a jegyzeteket írta: Vekerdi József.

48 Vö.: i.m. 491-493. o.

49 4. köt. 231. o.

50 I.m.: 486. o. 4. köt. 208; 123; 227. o. stb. Meg kell jegyeznünk, hogy az *igazságosság* a főműben még nem kifejezetten kardinális erény, inkább közbülső fokozatot, a gonosz pusztá tagadását jelenti; a *részvétnek egyedüli morális mozgatóerőként* való értelmezése is csak a későbbi etikai munkákban válik teljesen egyértelművé (Vö.: 4. 231. o.).

Schopenhauer jószág- és részvét-felfogása alapján rokon Spinózáéval; idézi is Spinózát: „Benevolentia nihil aliud est quam cupiditas ex commiseratione orta” (jóakarát, semmi egyéb, mint a részvétből származó vágyódás. Tartalmi idézet Spinoza: *Etika* III.rész 27. tétel.) (latin)

51 4. köt. 241. o. Vö.: *Wilhelm Dilthey Gesammelte Schriften*. Vandenhoeck und Ruprecht in Göttingen. (1970) X. köt. *System der Ethik*, 76. o.

52 I.m.: 485. o.

53 I.m.: 468. o.

54 3. köt. 398. o.

55 6. köt. 342. o.

56 Vö.: 3. köt. 729. o.

- 57 Vö.: 6. köt. 252. o.
- 58 Thomas Mann: i.m. 336. o.
- 59 Vö.: i.m. 513. o. 2. köt. 724. o.; 731. o.; 734. o. E kérdésről lásd Sztobaios: *Florilegium* (cap. 59. nr. 9. editio Gaisford) vol. 2, p. 376.
- 60 I.m.: 528. o.
- 61 I.m.: 511. o.
- 62 Az akarat megtagadásának lehetősége, különösen, ha az az akarat önmegtagadásának, ill. önmegszüntetésének formájában kerül elének, eléggé ellentmondásosan jelenik meg Schopenhauer fő művében (i.m.: 430-431. o.; 440. o.; 513-514. o.; 3. köt. 700; 733. o.). Az akarat megtagadhatósága ui. azt sugallja, hogy az életakarat fölött vagy mellett valamiféle hatalmasabb instancia létezik. Ezen ellentmondást itt pusztán per tangentem érinti, s annak feloldását csak a *Parerga és paralipomena* c. művének második kötetében végzi el: „Bizonyos balga szemrehányásokkal szemben megjegyzem, hogy az *életakarat megtagadása* semmiképpen sem mondja ki egy szubsztancia megsemmisítését, csupán egy aktus nemakarását: ugyanaz, ami idáig *akart*, többé már nem *akar*. ... Az életakarat igenlése és tagadása pusztán *Velle et nolle* (akarni és nem akarni)”. (6. köt. 331. o.)
- 63 3. köt. 699. o.
- 64 *restitutio in integrum*... – az eredeti állapot visszaállítása (latin). (A római jog terminusa) Vö.: 3. köt. 582-583. o.
- 65 *nirvána* – kioltódni, elaludni, lecsillapodni (szanszkrit). A buddhizmus felfogása szerint akkor éri el az ember ezt az állapotot, amikor az ujjászületésre irányuló vágya kioltódik. Így már életében megszabadulhat a szenvedéstől, de a teljes megsemmisülés és kioltódás csak a halál után következik be. A nirvánában egyneművé, ellentmondás- és feszültségmentessé válik, teljesen „lecseng” a létezés; így az nem értelmezhető többé a lét és semmi dualizmusán, az ontológiai heterogenitás értelmezési tartományán belül: tehát nem azonos a SEMMI-vel.
- 66 6. köt. 419. o.
- 67 Arnold Gehlen: *Die Resultate Schopenhauers* In: *Theorie der Willensfreiheit und frühe philosophische Schriften*. Luchterhand, (1965), 334.o.
- 68 Nietzsche a kereszténységben látja totálisan megtestesülni ezen erkölcsiséget, ezért támadását ellene koncentrálja: benne az antik világ természetes életerőinek megtörőjét, a felsőbbrendű ember (Übermensch) kiválasztódásának, természetes szelekciójának legnagyobb akadályát látja. Nietzsche – bár Schopenhauerben legnagyobb nevelőjét tiszteli – *mesterével szemben az ÉLET lelkes igenlője*.
- 69 Schopenhauer: *An Julius Frauenstädt*. Frankfurt a.M. 21. August 1852. In: *Materialien zu Schopenhauers „Die Welt als Wille und Vorstellung”*. Herausgegeben, kommentiert und eingeleitet von Volker Spierling. Suhrkamp (Verlag Frankfurt am Main, 1984), 332-333. o.
- 70 A citátum Pedro Calderon de la Barca (1600-1681) spanyol drámaíró *Az élet álom* c. művéből való. (I. felvonás, 2. szín, Jékely Zoltán fordítása.) Calderon a barokk egyik legjelentősebb alkotója, a keresztény pesszimizmus európai hatású képviselője. Schopenhauer gyakran idézi szellemét – egyebek között e két sort is.
- 71 *Eckhart mester* – Johann Eckhart (1260-1327) domonkos rendi szerzetes.
Johannes Tauler – (1300-1361) dominikánus prédikátor.
Jakob Böhme – (1575-1642) varga és misztikus filozófus.
Angelus Silesius – eredeti neve Johannes Scheffer (1624-1677) minorita szerzetes, misztikus panteista gondolkodó.
A német teológia – Theológia deutsch v. teutsch: 1430 körül keletkezett, ismeretlen szerző műve. A német misztika egyik legkiemelkedőbb alkotása. Az első teljes kiadása Luthertől származik.

- 72 I.m.: 507.o.
- 73 Idézet Angelus Silesius: *Kerübi vándor* című művéből. Helikon Stúdió, (1991), Kurdi Imre fordítása. Az idézet helye Schopenhauernél: i.m. 187.o.
- 74 Mózes I.1.31. Károli Gáspár fordításában. Schopenhauer ezt a bibliai helyet mindig görögül idézi: πάντα καλὰ λίαν.
- 75 6. köt. 379.o.
- 76 I.m.: 431.o.
- 77 Tanulmányomban természetesen Keletnek csak egy szűkebb területére, a hinduizmus-buddhizmus geográfiai és kultúrtörténeti territóriumára koncentrálok, a bárhol előforduló Kelet terminológiát tehát ebben a leszűkített értelemben használom.
- Arra a tényre is utalnom kell itt, hogy a hinduizmus-buddhizmus európai megjelenésével szinte egy időben éli reneszánszát kontinensünkön az Ókori Kelete kultúrája is. Az Arab-Kelet újrafelfedezése – Napóleon egyiptomi hadjárata nyomán – Franciaországból indul ki. Lázás kelet-kutatás indul meg, amelynek következménye pl. a hieroglifák megfejtése, ill. a legfontosabb irodalmi emlékek lefordítása lesz.
- Charles Wilkins volt az első európai, aki a szanszkrit irodalom művelődési központjában, Benaresben alapos nyelvi ismereteket szerez. Ő fordítja le angolra a *Bhagavad-gítá*-t, a *Mahábhárata* legjelentősebb epizódját (London, 1775). Később ezt lefordítják az összes európai nyelvre. 1808-ban ő adja ki az első használható angol-nyelvű szanszkrit grammatikát is. Még két angol férfiú kiemelkedő szerepére hívnám fel itt olvasóim figyelmét, akik diplomata-, ill. hivatalnok munkájuk mellett szereztek elévülhetetlen érdemeket India kultúrájának európai elterjesztésében: William Jones: 1783-1794 között bíró Bengalban. Jól elsajátítja a szanszkrit nyelvet. Lefordítja a *Cakuntalát*, India egyik legsikerültebb drámáját. Átülteti a *Rigvéda* himnuszait is; fordításait Goethe is lelkesen olvassa. Henry Thomas Colebrooke: bíró, majd rezidens Berarban. Irodalmi tevékenysége Indiában is nagy visszhangot vált ki. Legjelentősebb műve: *Essays on the Philosophie of the Hindus*, 1824-ben adja ki: a hindi filozófia első rendezett áttekintését tartalmazza.
- Schopenhauer hindi bölcsélettel kapcsolatos olvasmányai a fő mű megjelenése előtt (forrásmunka: *Die Mystik bei Schopenhauer von Dr. Jakob Mühlenthaler*. Berlin, 1910): Anguétill Duperron: *Philosophica indica I-II*. Anguétill Duperron: *Zendavesta*, Friedrich Schlegel: *Über die Sprache und Weisheit der Inder*. Rendszeresen olvassa a keleti filozófiákkal kapcsolatos folyóiratokat, pl. az *Asiatic researches* füzetét. A fő mű megjelenése után kerül kezébe és lesz életre szóló élménye Anguétill Duperron perzsából latinra fordított upanisadokja: *Oupnekhat, i.e. secretum tegendum*. 1801/02. Strassburg. Ugyancsak 1818 után olvassa a *Bhagavad-gítá* Charles Wilkins által 1775-ben szanszkritből készített angol nyelvű fordítását.
- Németországban Wilhelm Schlegel alapítja meg 1819-ben, Bonnban, az első szanszkrit tanszéket. Tevékenységének következményeként az indológia polgárjogot nyer a német egyetemeken. Alapos szanszkrit grammatikai és filológiai kutatás kezdődik Németországban. Az első szisztematikus szanszkrit nyelvkönyv németül 1827-ben jelenik meg – Franz Bopp munkája. Megkezdődik a hindi-filozófia feldolgozása is. A legtöbbet ezen a téren F. Windischmann, később Max Müller és Paul Deussen teszik. (Vö.: Helmut von Glasenapp: *Die Philosophie der Inder*. Zweite Auflage. Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1958).
- 78 I.m.: 39.o.
- 79 3. köt. 186. o. Ezen véleményének alátámasztására Körösi Csomát idézi, akiről ugyanitt nagy ismeréssel beszél. (*Asiatic researches*. Vol. 20. p. 434.) Körösi Csomára utal továbbá a következő helyeken: 2. köt. 218. o. 3. köt. 346. o.
- 80 Vö.: Max Weber: *Religionssoziologie*. Tübingen, 1921, 2. köt. 24. old.
- 81 I.m.: 218.o.: (a valóság piramis), „amelynek csúcsa az ember. ... az állat s a növény az ember leszálló kvintje és terce, a szervesen világ a lenti oktav.” Jól szemlélteti ez az idézet egyébként

Schopenhauer antihistorizmusát és evolúcióellenességét is!

- 82 I.m.: 374. o. *A nunc stans* a skolasztikusok terminológiája, de a középkori misztika, így Eckhart mester fogalmi apparátusának is központi kategóriája. Augustinus Vallomásainak 11. könyvében találkozunk először az időfogalom ezen megközelítésével; ő a motivumot valószínűen Pál egyik leveléből vette át (Pál apostol levele a korinthusiakhoz 1, 15, 51-52.).
- 83 Vö.: Platón: *Timaios* 27d-28a és Schopenhauer 3. köt. 507. o.
- 84 3. köt. 505. o.
- 85 U.o.
- 86 3. köt. 508. o. A latin idézet jelentése: Ugyanaz, de más formában.
- 87 U.o.
- 88 3. köt. 502. o.
- 89 G.W. Hegel: *Előadások a világtörténet filozófiájáról*. Budapest, Akadémiai, 1979, 77. o.
- 90 3. köt. 506. o.
- 91 U.o.
- 92 V.ö.: Theodor Schwarz: i.m. 32. o.
- 93 I.m.: 536. o.
- 94 I.m.: 537. o.
- 95 Max Horkheimer: *Die Aktualität Schopenhauers*. In: *Sociologia*. II. Frankfurt am Main, 1962, 139. o.
- 96 Thomas Mann: i.m. 336. o.

BORIS KOVAČ

A technológia mint új mitológia (a művészetben)

A főnti cím kétféleképpen értelmezhető: afirmációként és negációként. Negációként – a technológia modern mítosz, ha lényegét tekintve önelégültté válik. A modern ember elhitte, hogy a technológia megválaszolja minden kérdését, betöm minden hézagot s megszüntetve a természetet – új természetű alakul. Így lett a technológia mítosszá, mert az ember elhagyta irányában „az alkotó a műve fölötti” kritikai viszonyát. Hozzátapadva a technológiához lemondott saját magáról (heideggeri önfelejtés). Mivel ez a korszak szellemének leitmotívuma, csak a művészet és a technológia közti viszony hozzávetőlegesen zenei perspektívából történő megvilágítására szorítkozom. Megpróbálom a cím pozitív értelmét indítványozni a zene és az elektronika viszonyának prizmáján keresztül.

Ha a művészet egyáltalán alárendeltje egy bizonyos progresszív fejlődésnek, akkor ez elsősorban a technológiai oldalt érinti. A technológia ugyanis a történelem hordozója. Ugyanakkor a művészet lényegében történelem fölötti. Ezért mondhatjuk róla, hogy az egyik lábával a történelemben van – mint technológia, a másikkal viszont kívül helyezkedik el – mint poétika. A poétika a technológia nemb a cél és eszköz egyoldalú viszonyában rajzolódik ki, hanem együtt élnek: minden poétika „keresi” a saját technológiáját, ahogy a technológia is megteremti a körülményét, lehetővé téve a poétikát. A zene az új korban lehet világi és szellemi, akár a középkorban, kifejezhet hasonló poétikai álláspontokat, de a maga technológiai alakjában nem lehet, s nem szabad hasonlónak lennie, különben muzeálissá és anakronisztikussá válik.

Mivel a technológia folyton változó – fejlődő, a természet viszont az, ami állandó, a művészet egyre többet foglalkozik a technológiával, s egyre kevésbé a természettel. Egyre inkább történelmi-technológiai lesz, s kevésbé poétikus-természetivé és történelem fölöttivé. Így veszti el a maga mitikus-rituális karakterét, melynek birtokában volt a természettel való közvetlenebb viszonyában.

A zene ebben az értelemben paradigma: mindig is nagyon kieszközölt a technológia által, kezdve a hangszertől, ennek tökéletesítésétől, a kottázáson meg a konzerváláson át, az előadókon keresztül, a zenekar intézményéig, stb. Ez a kieszközöltség volt az egyik oka a polgári kor meglehetősen elintézményesült zenéjének. Ez fontos zenét, egyúttal pedig a zenétől való elidegenedést is egyformán eredményezett (amiről már eleget beszéltem). Mi újat hozott az elektronika korszaka? Először is, a hang fölvehetőségét – a zene följegyzésének ezt a forradalmi lehetőségét, ennek reprodukcióját s konzervációját a lényegi – hangzásbeli alakjában. E korszakalkotó vívmánynak még lemérhetetlen az összes praktikus következménye, mégha teljesen nyilvánvaló is, hogy egy erőteljes fordulatról van szó a komplett zenei technológiában. Ez a fordulat az új közvetlenség irányába tart. Már maga az a lehetőség, hogy a hangot föl lehet venni, majd később audió „tükörben” hallgathatjuk vissza, messze közvetlenebb feljegyzési mód a kottázásnál (még ha nem egészen hasonlíthatók is össze) – amely csupán egy leegyszerűsített, tökéletlen, jelígis utasítás a szerző ze-

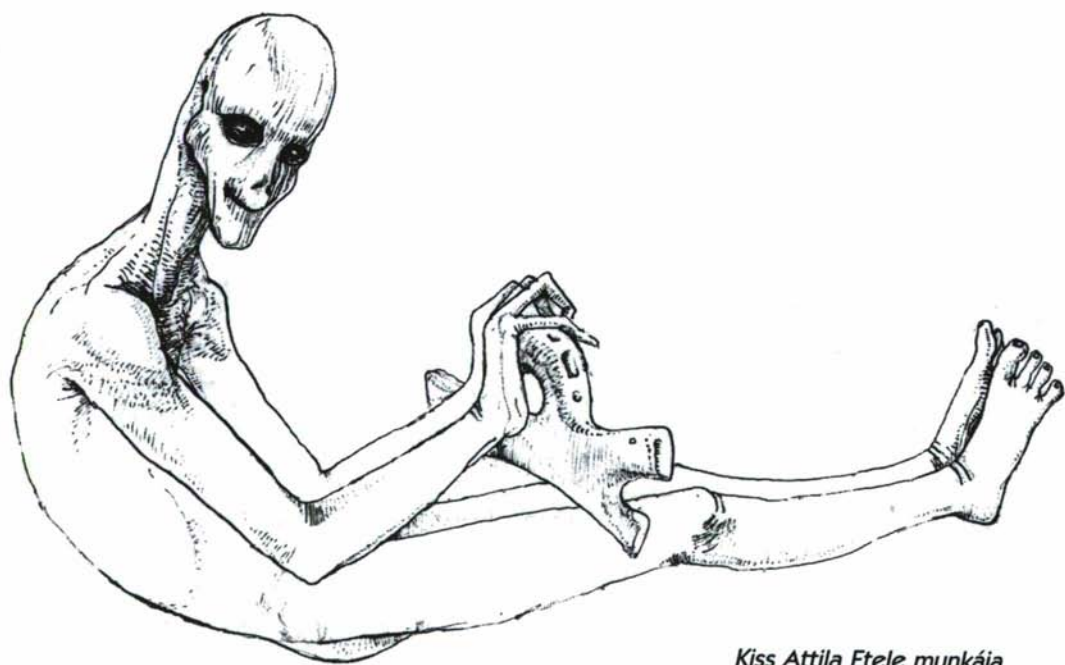
nei ötletének realizációjához (írásban kifejezve). Felvetődhet az a kérdés, hogy vajon Bach, ha erre lehetősége lett volna, kottás formában, vagy hangfölvétellel jegyzi le az összes szerzeményét. Közismert, hogy akárcsak más szerzők kompozíciói, az övéi is a magnetofoni „kor” „előtt” jöttek létre, mint kottázva létrehozott improvizációk. Ez összefüggésben van a reprodukív zene fő kérdésével. Ha Bach vagy Debussy muzsikája minőségi lemezeken lenne hozzáférhető – a reprodukció csak a „külön” interpretációkban, pontosabban átdolgozásokban kapna értelmet. Természetesen egy zenekar esetében ez összetettebb jelenség. Nos, az az előadás, amelyet maga a szerző készítené el és rögzítené föl, autentikus volna. Az összes többi csak önkényes interpretáció lehetne.

A zene fölvételezhetőségének a következményei áttekinthetetlenek. Mint fölvétel, a zene mindenki számára elérhető információvá válik, melyet a könyvhöz hasonlóan közvetítenek, személyes tulajdonná tesznek (szükség van valamely zeneberendezésre, amely hozzáférhető és demokratizált). E módon lényegileg megváltozott a zene szociális-ökonomiai élete. Mindenfajta zene elérhető a potenciális hallgató számára, sokkal nagyobb mértékben, mint ennek koncertbeli alakja. Így a mai „Mozartok” nemcsak az udvarhölgyek számára léteznek.

Amellett, hogy lehetővé tette az efféle szociális emancipációt, az elektronikus technológia a zenének új hangszerelést is hozott, amely nemcsak a kifejező eszközöket, hanem a zenei alkotás teljesen új módjait is kiszélesíti. A zenei stúdió felszerelése az alkotó számára nemcsak hatalmas, de lényegesen közvetlenebb lehetőségeket nyújt a klasszikus zeneszerzéshez képest. A stúdióbeli komponálás maga a hanganyagon való munka, az alkotás pedig eme munka terméke, maga a zene, a befejezett kompozíció, s nem csupán utasítás egy esetleges előadás számára. Így a zenész egyenrangúvá válik a festővel, vagy az íróval, akinek az eljárás az ötlettől a realizációig a „saját kezében” van. A zene stúdióbeli létrehozása lényegében megszünteti a munka fölosztását a szerzőre és az előadóra. Kortárs hangszereket használva a zeneművésznek lehetősége van egyedül megoldani azt, amire eddig egy egész apparátusra volt szükség, amelyet ő intézményes közvetítés nélkül nem tudott aktivizálni. Az elektronikus közvetítés személytelenebb, de ezzel együtt tisztább is. Az intézményhez kötődő zenekari zenészekkel „csinovnyikokkal” való közvetítés sokkal szerencsétlenebb. A manipuláció, a hangszeres kihasználás viszonya egy és ugyanaz, de a másik esetben élő emberekről van szó.

A kortárs technológia a művészetet az informatika irányába viszi – a monologikus, monadologikus kommunikációba. Egyidejűleg megszünteti a korhadt intézményi-bürokratikus közvetítést. Ezzel a létrejött kapcsolat ellenére is lehetővé teszi a sokkal nagyobb közvetlenséget, tisztázva a viszonyt az autentikus kommunikáció meg aközött, ami csupasz instrumentális. Megfékezi azt a szükségletet, hogy maga az ember legyen a hangszer – az ember a hangszeren zenél! Ahogy idővel az elektronikus technológia széles fogyasztói áruvá válik, s egyre inkább elérhető az egyén számára, úgy sokat tesz a zene és a művészet demokratizálásáért, alkotói-produktív és receptív értelemben.

Mit gondoltam a cím pozitív értelmezése alatt, hogy a (z elektronikus) technológia új mitológia? Az elektronikus instrumentális így tökéletessé válik, a legbonyolultabb eljárások kezelése pedig kompjuterizálttá s egyszerűen elérhetővé a laikus számára is, nem követel

Kiss Attila Etele munkája

akkora szakmai erőfeszítést, mint a klasszikus hangszerekénél. E módon szabadul fel az igazi kreativitás mezeje – az imagináció a művéség helyére kerül, szakmai-instrumentális értelemben. A kortárs technológia elfogadása többé nem vonja maga után a technikus tudat elfogadását is. A művészek használhatják a technikai találmányokat anélkül, hogy képesek lennének „a háztartásban kicserélni a biztosítékot”. A kompjuterizált technológia a gyerekek számára ugyancsak elérhető, továbbá egy kis technikai, konkrét-operatív gondolkodási képességgel az átlagos ember szintén ki fogja aknázni e berendezések lehetőségeinek legnagyobb részét – ez pedig, praktikusán, az alkotói lehetőségek határtalan mezeje, a játék esztétikai tere. A gépi korhoz képest (amelynek a klasszikus zenei hangszerek felelnek meg), a komputeri korban a súlypont a mesterségbeliről, a specializáltról áttevődik az esztétikaira, s a szintetikus-imaginatívra. Ezáltal jön létre az összeköttetés a technológia valamint az esztétika között, azaz a technológia esztétizációjának lehetősége. Ez azt jelenti, hogy a technológia a poétikus mitológia részévé válhat, s a természettel való közvetlenségével magasabb szinten képes artikulálni az ember és a világ (illetve a természet) viszonyát. Az új technológia nem írja elő hozzáférhetőséggént a racionalitás kívánalmát. Mégis, azzal, hogy a mentálist hangsúlyozza a fizikával szemben, elsősorban a szellemi képességekhez fordul. Így módon új alkímiává válik, váratlan eredmények és csodák jönnek létre általa, ezért teljesen irracionális, misztikus és mágikus módon is megközelíthetjük. Annyira komplexszé lesz, hogy már az emberre kezd hasonlítani, illetve ennek robot-képére, ami a legmisztikusabb emberi vízió: megteremteni a lényt saját képünkre és hasonlatosságunkra (mint isten). Az elektronikus technológia megengedi a maximálisan individualizált, személyes hozzáállást, ugyanakkor viszont egy új kollektívizmust is lehetővé tesz. Ebből válik az új mítosz s az Új rítus témájává. A további változásában a technológiának egyre több esztétikai, ám egyre kevesebb pragmatikus és utilitárius oka lesz. Egyre többet fordul majd az alkotói játékhöz, ám kevésbé a szükséges, termelő munkához. Emiatt a művészet (beleértve a zenét) és a technológia viszonya az utopisztikus művészetfilozófia egyik központi témájává szervesül. Miként ezt már az elején mondtam, ha a művészet valamilyen által alárendelődhet a történelmi változásnak, akkor az a saját technológiája. Természetesen ez érintheti a művészetbeli változás poétikus és szociális karakterét egyaránt.

Ez a jövő, hacsak a fejünket nem dugtuk a homokba, de ha netán igen, már akkor is elkezdődött.

1987. június

Orcsik Roland fordítása

SIMON REYNOLDS – JOY PRESS

Szexuális forradalmak

Telitalálat:*

a félelem és gyűlölet dalai

„Azt akarja mondani, hogy... az egyik fajta a gyönyörű álomnő, a másik az alattomos ringyó. Van még talán egy-két másik is, de igen, igaza van... kétféle lány van [a dalaimban]... bár erre nem is gondoltam még. Aha, értem, nem osztályozom őket megfélelően.”

(Interjú Mick Jaggerrel, Rolling Stone, 1978)

A dolog egyszerű: aki nem szereti a Rolling Stonest, az nem szereti a rock and rollt. A Stones a rock kvintesszenciája – és egyike a világ legnagyobb bandáinak. Már nevük is (amit az urbánus blues úttörőjétől, Muddy Waterstől kölcsönöztek) a *repülés* fogalmára utal; elszakadásra a háziasságtól, érzelmi elkötelezettségtől, intimitástól, *kötelekeztől*. A Stones 'portyázó szexuális nomád' imidzsét eredeti menedzserük, Andrew Loog Oldham nagy szorgalommal építette fel, ilyesféle kijelentésekkel tömve a sajtót: „Olyan fiúk ezek, akiket minden valamire való anyuka bezárna a fürdőszobába. Ám a Rolling Stonest – ezt az öt szívós, fiatal londoni zenecsinálót (egyedtől egyig nagyszájú, sápadt és kócos) – nem aggasztja, hogy mit gondolnak az anyukák.” Oldham egy másik szlogenje a *Melody Maker* hírhedt főcíme lett: „Engedné, hogy a lánya egy Rolling Stone-nal járjon?” A Stones anti-karizmája feloldhatatlanul kapcsolódott össze egy faragatlan, a felsőbb rétegek legdrágább kincsére, lányaik testére leselkedő alsó osztály ideájával.

Amíg a Beatle-ök voltak a 'kedves fiúk', a Stones 'bandita' imidzse sok lányt az elképzelt durva, tiszteletlen bánásmód ígéretével csábított. A Beatles/Stones dichotómia véglegesítette pop és rock szétválását: a különbséget jólfésült sztárok s szakadt útonállók, romantika és nyers szexualitás, udvarlás meg állatias erőszak között. Természetesen a rock-kritika mindig is jó véleménnyel volt a Beatlesről, s a Stonesnak is jelentős sikerei voltak a tinilányok körében, mégis megszilárdult az a vélekedés, hogy a popzene a lányos érzékenység kiszolgálója ('szépfüű-imidzs', harmonikus melódiák, szentimentális dalszövegek) – a rock

* She's hit: gyakorlatilag lefordíthatatlan szójáték. (A ford. N. A. megjegyzése)

csinálói és fogyasztói viszont 'kemény fiúk'.

A Stones vadsága s csábereje egyszerre volt megszelídíthetetlenségük oka. Az 'Under My Thumb' című dalban (*Aftermath*, 1966) például Jagger elutasítja a családteremtő monogámiát, miközben egy valaha büszke, független lány betörésével dicsekszik. Saját fékezhetetlenségét a lány kezességének fordított tükrében méri – akit éppen azzá alakított, amit ő maga utál, megvet. Az 'Out Of Time' és a 'Yesterday's Papers' a lányokat eldobható, divatjamúlt árucikkekként ábrázolják. Az önelégült Jaggernek nem elég, hogy orra alá dörgölje megunt barátnőjének, hogy nem akarja többé: azt akarja, hogy a lány tudja meg, más sem fogja már akarni őt.

'Have You Seen Your Mother, Baby, Standing In The Shadow'(1966), amely egyike a Stones leggyűlölködőbb dalainak, egyben a 60-as évek egyik legapokaliptikusabb felvétele – főleg Peter Whitehead promo filmjével kombinálva, amelyben a rendező az együttes koncertjein rögzített balhékat helyezett a következő jelenetek mellé: kislemezbontó-felvételhez készülődő Stones-tagok, beszívva, női sztereotípiák különféle groteszk karikatúráinak öltöztek fel.

Csupán Nick Toschesnak, a legpofátlanabbul fallokratikus rock-kritikusnak sikerült a 'Have You Seen Your Mother Baby' veszedelmes varázsának közelébe férkőznie. A banda iránti tinédzserkori rajongására emlékezve azt írja, őt meg egész galerijét lenyűgözte „a neurotikus, kitalált barátnő arcába vágni anyja képét, s közben terhességén gonoszul vigyorogni... Hideg éjszakákon száguldoztunk felhúzott ablakok mögül vizlatva női torkokat az árnyak között, s ha nem találtunk, szörnyű vigyorral hallgattuk a zenét, és mint egy orgazmust, éreztük, hogy egész létezésünk áldottan beleolvad abba a szörnyű vigyorba.”

Előfordulnak persze más érzelmek is a Stones dalaiban, mint hatalomvágy vagy megvetés; a fakó áhítat a 'Lady Jane'-ben, például, vagy a 'Ruby Tuesday' szenvelgő idealizmusa, ami tisztelgés egy szabadszellemű groupie előtt. Egy 1978-as *Rolling Stone* interjúbán Jonathan Cott hívta fel Jagger figyelmét dalainak megosztottságára: a lányokat vagy uralkodással, rosszindulatúsággal, árulással vádolja ('Tumbling Dice', 'Sitting On A Fence', 'Let It Loose'); ábrázolja kihasználtként, eldobottnak ('Out Of Time', 'Please Go Home', 'All Sold Out', 'Congratulations'); vagy illanékony, misztikus tündérékként jeleníti meg ('Ruby Tuesday', 'Child Of The Moon'). Ezzel Jagger, vonakodva bár, de egyetértett. Cott így folytatja: „a 'Some Girls' című dal nekem arról szól, milyen lehet, mikor idealizált Huszonéves lányok száza próbálnak elfogyasztani, elpusztítani, pénzedet, ruháidat elszedni, és gyerekeket szülni neked mindenáron, amiket te nem is akarsz.” Jagger válasza: „Éppen valami ilyesmit álmodtam az elmúlt éjszaka, de abban nemcsak lányok voltak, hanem kutyák is.”

Férfias srácok – buta lányok

A Stones 60-as évekbeli kortársaival együtt (mint a Pretty Things vagy az Animals) a blues zenéből a maszkulin öntömjenezést emelte ki s túlozta el. A paradigma forrása Bo Diddley 'I'm a Man' című szerzeménye volt. A fekete amerikaiak számára e kijelentésnek

volt rasszista dimenziója is: az abszolút férfiasságot bizonygatta egy olyan fehér-felsőbbrendűségű társadalomban, amely a feketéket 'fiú'-nak szólította. Ez a dimenzió szükségszerűen elveszett, amikor a zene a fehér brit fiatalokhoz átkerült. A büszkeség itt arroganciává változott, az *esélytelenek* zenéje azt hirdette, hogy *magukat* a nők letaposásával lehetséges 'hübérurakká' emelik. A brit bluesénekes volt a 'Mannish Boy' (ez a címe Muddy Waters saját 'I'm a Man' verziójának, ami később David Bowie korai blues zenekarának neve is lett: the Mannish Boys), tulajdonképpen szexuálisan koraérett tizenéves, mohó bizonyításvágygal, aminek érdekében szinte parodikus machoizmusra adja a fejét.

Az amfetamintól elbódult mod-ok, illetve később a freakbeat-ek számára a 'férfias fiú'-önigazolás valami megalomániás/paranoiás delíriummá vált. Jó példa erre a John's Children dala, a 'Just What You Want, Just What You'll Get' (1966), ahogyan keveredik a halálosan elszánt ingerültség a durva, katonás ütemmel, a pszichotikus szöveg a nemi kapcsolattól való rettegéssel. A dalbeli lány tudja, hogyan járjon fiúja kedvében, aki viszont érzelmi csapdát sejt a csábítás mögött. A kórus epésen trilláz: 'Ne hidd, hogy nem tudom, mit akarsz – MINDENT! Ne hidd, hogy nem tudom, mit fogsz kapni – SEMMIT!!!!' A lány annyira vágykeltő, hogy a fiúban rémületet kelt. A heves megtagadás a túlélés esélye a törékeny 'férfi-gyermek' számára a fenyegető szexuális örvény szélén.

Az USA-ban a Stones, a Kinks s a Yardbirds muzsikája sokkal őszintébben maszkulin imitátorok gyülekezetét hívta életre: a 'garázs-punk' bandákat, akik a blues szexuális agresszivitását egyszerre üdítő és komikus eredménnyel erősítették fel. A leghíresebb csapatok (Count Five, Seeds, Standells, The Castaways) listavezetők lettek. De az extrémebb (zenei primitivizmus, vitriolos nőgyűlölet) bandák nem voltak sikeresek: ezek dalai a '80-as években jelentek meg válogatásokon, Pebbles, Mindrocker, *Back From The Grave* címmel.

Általában jellemző a rockzene efféle alműfajaira, hogy a hagyomány normáinak kitágítása és a konkurrencia lekörözése érdekében a kifejezés extremitása viharos gyorsasággal éri el az önparódia szintjét. A The Tree 'No Good Woman'-je például egy hűtlen, hálátlan lány mocskolásának abszurd özöne. A hős Cadillacet vesz hölgyének, aki rosszul bánik vele 'már 69 éve'. Elcsodálkozhatunk azon, miért izgatja föl magát a férfi, ahogy vádjai s a nő ledorongolása erősödnek: 'csúnya vagy, kövér és fogatlan' – sorolja. Egy másik tipikus eset az öntelt, frigid 'Miss High and Mighty' ócsárolása, aki nem hajlandó kielégíteni hősünket, mint a Litter 'Action Woman'-jében. A 'pénzes szukák'-ról szóló dalok szexuális eredetű sértettséggel vegyítették az osztályellentéteket az óceán mindkét partján. A Stones '19th Nervous Breakdown'-ja (1966) a neurotikus, első bálózó lányt nemtörődöm anyja s iparmágnás apja képével gúnyolja ki. A John's Children 'Desdemoná'-jában egy elnyomott, felsőosztálybeli lányt kérlelnek, hogy 'dobja le a bugyiját' és csatlakozzon a forradalomhoz: 'ránts d föl a szoknyád és repülj'. A brit mod zenében és az amerikai garázs-punkban hasonlóan megvan az örök kettősség: 'ha nem teszed meg, csak nyűg vagy, ha megteszed, akkor meg egy rongy' – eszerint a lányok vagy kétszínű szajhák, vagy frigid, unalmas picsák. Ezen dalok férfihősei féktelen, durva banditák; a fölgyülemlett tesztoszteron alvó vulkánjai és/vagy női praktikák áldozatai. A modot és a 'garage punk'-ot nyilvánvalóan intim szálak fűzték a frusztrált hím ifjúság szüzies bluesához.

Az amerikai garázs-punkból és a brit R'n'B-ből alakult ki a heavy rock, majd a heavy

metal. Miközben a blues-forma folyamatosan torzult, machoizmusa egyre növekedett – a blues a farokba magabiztosan kapaszkodó büszkeségéből a fallokratikus győztesek mészlása lett. Muddy Waters 'You Need Love'-ja (1963), Charles Shaar Murray szavaival 'termo-nukleáris bandaerőszakká' változott – amilyen pl. a Led Zeppelin 'Whole Lotta Love'-ja (1969), de a garázs punk illetve a brit mod a punk-rock forrása is volt. A punk tulajdonképpen a metal zene aszexuális testvére. Ez is 'farok-rock', de a punkban farok helyett valami általános kasztráció-paranoia jelentkezik (amiért a társadalom hibáztatható). A punk elhagyta az R'n'B szinkópálást, ami a heavy metalban tovább élt; és – a társadalom status quo-jával háborúban állók számára – a rockot harci ütemmé alakította. Ám, végső soron, a punk rosszindulatú vehemenciája is a '60-as évek hiper-macho, nőgyűlölő fehér bluesából származik. A Sex Pistols első, megvető és kihívó ujjgyakorlatai a régi, letűnt mod-számok durva változatai voltak (Stepping Stone vagy Don't Give Me No Lip Child): a társadalmat elutasító magatartás kifejezési lehetőségeit nőellenes dalokból tanulták. Előfordult az is, hogy a Pistols visszatért a forrásokhoz, például a ragyogó B oldalas felvétellel, a 'Satellite'-tal, ami maróan gúnyos kirohanás egy élősködő, képmutató nő ellen, aki 'úgy néz ki, mint egy dagadt, rózsaszín főtt bab'.

Ördögi nő

A John's Children 'Smashed Blocked'-ja (1966) a heavy metal egyik standard témáját előlegezi meg: boszorkányos bűbájjal az illúziók pókhálóját szövögető nőt. Az énekes szerelmesen gyötrődő suttogását pszichedelikus hangzások émelvítő örvénye nyeli el, míg agya elszédül a zavarodottság körhintáján: 'hol van a szerelem, amit megtalálni véltem?' – kérdezi. A szerelem dezorientáció, debilitás, paralízis. Ennek a forgatókönyvnek iskolapéldája a Led Zeppelin 'Dazed and Confused' című dala (az 1969-es debütáló albumról). Robert Plant elgyötört sikolyai s lankadó sóhajai köré a blues-gitár végzetterhes glissandói és a reszelős, terhelt basszus síremlék-hangzást bűvészkednek. Plant hason fekszik a padlón (killing floor – vágóhíd; standard metafora a bluesban). Agyát mérges ködökkel lepi el a női miazma ki-gőzölgése. A férfi a halál kapujában van, lankadt, legyengült, miközben a zenében egy utolsó próbálkozásra szedi össze magát, hogy kikecmeregjen a reményvesztettség mocsarából. Hasztalanul: a riff-mánia ismét nyirkos bomlásba süpped, s Plant végső halálhörgéseit préseli ki magából.

Az álrúhas ördög motívuma a 'Black Dog'-ban tér vissza (a Led Zeppelin negyedik, cím nélküli albumán, 1971). Plant vágyának roncsa, reszket és borzong, mintha drog utóhatásától szenvedne. A dagályos riff agóniája kimerítő gürcöléssé változtatja a szexet. Plant újra 'lent van', anyagi és érzelmi értelemben egyaránt (a Fekete Kutya az arctalan Gonosz vagy a depresszió metaforája), és csak könnyörögni tud, hogy az összes lélektelen nő végre elkerülje őt.

A Fleetwood Mac egy sor klasszikussá lett dala szól a képzelet szülte 'femme fatale'-ról. A legjelentősebbek a (Santana feldolgozásában elhíresült) 'Black Magic Woman', illetve a 'Gold Dust Woman' (*Rumours*, 1977). Az utóbbinak nőgyűlölő hangvételén alig finomít, hogy

egy nő, Stevie Nicks énekl. Nicks passzív narrátor, aki a férfi szenvedéseit kárörvendőn, s mégis gyöngéden figyeli. A halálos 'Gold Dust Woman' értékes, ám illanékony; kicsúszik a férfi ujjai közül. Örökké távolodó délibábként romba dönti szegény ördög életét és 'illúzióit a szerelemtől'. A dal titokzatos, baljóslatú blues lassan elhalkuló befejezéssel, amiben egy férfi hangja velőtrázó sikolyok között veszik bele a zajok mocsarába. Az aszszony-kísértettől űzve a férfi maga is korábbi önmaga kísértetété válik.

A tökéletesség modellje

A Roxy Musicot még ennél is jobban „megszállta az ördög” az ideál és realitás közti szakadék mélyén. Ez a művészeti iskolák hallgatóiból alakult együttes – Warhol és a pop-art hatására – a madonna/szajha-komplexus posztmodern terminusokban való újraírására a kereskedelem és reklámok nyelvét használta fel. Első három lemezük egy luxus-álmvilágba helyez át minket; egy felszínességében sokrétű világba, ahol autentikus szerelem nem lehetséges. A 'nőiségnek' itt semmi köze az alapvető pszichológiai vagy biológiai realitáshoz, csak a ruhákhoz és a sminkhez. Roxyéknál a nő az általa felhasznált termékek összessége, és ennek megfelelően árucikként kezelik. A 'Ladytron'-ban (1972-es, debütáló lemezük címadó dala) a selyemfiú Ferry 'henyélő gyík'-szerű alakja a nemlétező, ideális asszony hiábavaló keresésére adja a fejét, akinek félelmetes tökéletességére gondolva előre kiterveli boszszúját is: 'kihasználak, összezavarlak, aztán elejtelek' – amit a nő persze gyanítani se fog. Ez tulajdonképpen a szexuális ragadozó hím klasszikus elképzelése (aki a hajszát jobban élvez a birtokba vételnél) – a konzumerizmus nyelvére átfordítva: nemsokára elavul; 'pillanatnyi jó vétel'. A 'Beauty Queen' (*For Your Pleasure*, 1973) Ferry és egy híresség végzetes viszonyáról szól. Mindketten látszat-mániások, s csupán a 'szépség eszméje' közös bennük. Ferry szerelmét elemézik a pillantások: a nő Ferry 'csillagos szemét borzongatja'. Ebben az exhibicionizmussal telített, voyeurista világban mindenfajta kapcsolat lehetetlen, így a mi szolipszisztikus, „lehetek volna” szeretőink is elválnak, örök rejtélyként maradva egymás számára.

Az 'Editions of You'-ban Ferry keresi megújult, újraformált ('Remake/Remodel', hogy egy másik RM dal címét idézzük) alakját annak a lánynak, aki szívét összetörte. A klasszikus szentimentális trópus ('mindenki csak rád emlékeztet') a tömegtermelés nyelvén adja elő. 'In Every Dream Home a Heartache' egy férfi felfújható nő iránti szenvedélyének leépülését mondja el: a 'nő mint cserélhető árucikk' ideájától az 'árucikk mint nő' -höz ugrik át. A felfúj gumibábu természetesen nem tudja viszonzni a férfi szerelmét, és egyszerű felszíne áthatolhatatlan. A férfi tökéletesség illetve teljes irányítás iránti vágya teljesen elemberteleníti őt. A playboy a végén rabszolgájává lesz az ideális játékszerül szánt tárgynak. Mostantól szolgálnia kell azt. Ahogy a 'viszony' komolyra fordul, egyre 'távolodik a mennyországtól' és kerül mind közelebb a skizofrénia földi poklához. Saját felsőbbrendű-hitének büntetése ez; rabja lesz hűvös, fénylő felszínű 'eldobható drágájának'.

A harmadik album (*Stranded*, 1974) 'Mother of Pearl' című dala azzal a gondolattal játszik el, hogy a lány egy értékes drágakő, de hamar összeomlik a felismerésben: a csiszolt

felület az eredet durvaságát leplezi. Ferry szerelem utáni kutatása ebben a 'tükör-világban' cinizmussá alvad. A végén a lány 'olyan fél-drágácska' csak: Ferry vallomása, miszerint nem adná senki másért oda őt, fanyar szarkazmus. A kivételesség illúzióját felváltja a felismerés, hogy a szexuális piacon bárki bárkivel szabadon felcserélhető.

Asszonygyilkosok

Néha akad vadabb feloldása is látszat és valóság között tátongó résnek, ami a Roxy Musicot is kísértette: a gyilkosság. Megszabadulni az ingatag, hús-vér realitástól, aminek változékonysága a szerelmes illúzióinak széttörésével fenyeget. Szerelem és gyűlölet érzésének ellentmondása ilyen kitörésben nyer feloldást.

Edgar Allan Poe szerint: „Egy gyönyörű nő halála kétségtelenül a legköltőibb téma a világon” – a rock'n'rollban is nagyon népszerű. Klasszikus példája a 'Hey, Joe' című népdal, amit sokan feldolgoztak a 60-as években; a legismertebb változat Jimi Hendrixé. A hűtlen nő megölése a hőst törvényen kívülé, bujdosóvá teszi. Van olyan feleséggyilkos is, aki nem menekül el – ilyen Tim Rose folk-blues énekes dalának főszereplője, a 'Long Time Man' (Rose nevéhez fűződik a Hey Joe egyik briliáns feldolgozása is). Az életfogytig tartó büntetését töltő hőst a megbánás kínozza az indulatból elkövetett gyilkosság miatt, aminek indítékára már nem is tud visszaemlékezni. A középpontban itt nem az asszony halála, hanem az énekes romba dőlt méltósága és fájdalmas eszmélkedése áll. A dal szövege átugorja magának a gyilkoságnak a pillanatát: miután a férfi fegyvert ragad, máris a haldokló nő utolsó sóhaját halljuk, hogy szereti őt. A gyilkosság eszköz a férfinak, hogy intenzív érzelmeit exteriorizálja, mert nem tudja őket más formában kifejezni. Képtelen emocionálisan vérezni, ezért kell asszonyának vérért vennie.

Gyilkos készítés – a szexuális gyilkosságok feminista vizsgálata című munkájában Deborah Cameron és Elizabeth Frazer azt állítják: egy egzisztencialista megközelítés könnyen kiderítheti, e szexuális gyilkosok „végső lázadók, a legtisztább erotika legutolsó kifejezői”. Az indulatból elkövetett büntény során az asszonyi test szó szerint nyersanyaga a történetnek. A hős szenvedélyének végső kifejeződése a gyilkosság – bizonyítéka, testamentuma szerelmének. Ez az abszolút birtoklás egy formája – szörnyű, véres intimitás.

A rockban e gondolatok legerőteljesebb kifejtője (majdnem patológikus alapossággal) a poszt-punk ikon, Nick Cave (talán nem véletlen, hogy feldolgozta a 'Hey Joe'-t és a 'Long Time Man'-t, sőt, John Lee Hooker 'I'm Gonna Kill That Woman'-jét is). „Mindig élvezettel írtam dalokat halott nőkről – vallotta be Cave egy 1986-os *Melody Maker*-interjújában –, olyan téma ez, ami még számomra is tartogat rejtélyeket.” Birthday Party nevű első zenekarában, és későbbi szólópályafutása során is, a szeretett lány megölése egyszerre a madonna-képzet végérvényes kőbe zárásának illetve a kurva kipusztításának aktusa. (A 'Kurvaság' itt minden bizonnyal a nők szexuális autonómiájára utal, illetve bármire, ami avval kapcsolatos; az a fenyegető lehetőség, hogy bármikor elhagyhatja a férfit egy másikért.) A tökéletlen, túlságosan emberi nő nem fenyegethet tovább, ha megölik, a férfi róla alkotott idealizált álomképeinek összetörésével. Uralkodik halandósága és halhatatlansága fölött (állóképszerű ide-

álként marad meg a szerető Imidzs-Repertoárjában (Barthes), megszentelt képsor, amit lelki szemeivel imádkozhat). Végezetül, a gyilkosság *elkülönözteti* a szerelmet; kiemeli az élet teréből, hősivé, sőt, történelmivé teszi.

Ironikus, hogy Cave, úgy tűnik, a női nem sebezhetőségének valami akut, gyulladt helyét tapogatta ki a lánygyilkos témában. A Birthday Party 1982-es, *Junkyard* című albumán az indító dal ('She's Hit') a világ összes meggyilkolt leányáért szóló blues-sírám. A megcsonkított áldozatokról, 'vérző' szoknyákról sóhajtozó Cave-et szemlátomást mélyen felzaklatja az asszonyok hajlama, hogy a hús-szintre visszatérjenek; 'asszony-pitévé' váljanak.

Cave számára a nő valamiféle intim kapcsolatban van a halállal, talán prokreatív szerepe miatt. Szomorúsága mögött különös nehezteles bujkál, az árulás érzete, amit valahogy így írhatnánk le: 'soha ne szeress asszonyt, még anyádat se, mert úgyis cserben hagy'. Az album egy másik helyén, a 'Six Inch Gold Blade'-ben ezen árulás konkretizálódik. A hős *in flagrante* talált hűtlen szeretőjén véres bosszút áll: kést döf a nő fejébe a fogain keresztül, miközben a szeretője alatta, s még mindig benne van. A dal hallucinatív képeket pörget, amikben egybemosódik érzékiség és mézslálás, közösülés és halálos döfés.

Az első Nick Cave And The Bad Seeds nagylemez, a *From Her To Eternity* (1984) című dala egy lázas történet az emocionális voyeurizmusról. Egy lány könnyei a padlódeszkákon keresztül egyenesen a főhős szájába potyognak, aki megszállottan siet segítségére, hogy sebeit begyógyítsa; felmegy a lány szobájába és elolvassa a naplóját. De a gyöngédség érzése hamar átcsap támadásvágyba, amint logikája kénytelenül működésbe lép. Birtokolni akarja a nőt, de ha az övé lenne, azt jelentené, hogy nem vágyik rá többé. Úgy dönt tehát, hogy a 'kicsi lánynak' egyszerűen 'mennie kell'. Viszonyzatlan szerelmének rabjaként a gyilkosságra kapaszkodik, amivel örökre magáévá teszi, ugyanakkor örökké elérhetetlenné is.

A nőgyilkosságtól mentes *The Firstborn Is Dead* (1985) után a '86-os *Your Funeral... My Trial* lemezen Cave visszatért a bosszú hátborzongató mintájához. A belső borítón lévő illusztrációk közt találunk egy metszetet, amin egy ringyó duzzadt vagináját vizsgálja kezítükörrel, a című dal pedig a madonna/szajha kettősségének delíriumos feltámasztása tele bűnre csábító Szűz Máriákkal; 'aljas lotyók (a fájdalom kereskedői)' és 'a kurvaság harangjai', amik az énekes végítéletét kongatják. A cím *Your Funeral... My Trial* Rose 'Long Time Man'-jének procedúráját fogja keretbe (amit Cave szintén feldolgozott, s épp ezen az albumon): az asszony halála felemeli a férfit, kiemeli a *senkik* közül, akik mindannyian szeretnék legsötétebb vágyaikat követni, ám túl jól szelídítettek. Mivel ő áttöri a korlátokat, a társadalom megbünteti, megsemmisíti őt. A *Tender Prey* (1988) központi darabja, a 'Mercy Seat', egy másik grandiózus ballada, amit a halálraítélt gyilkos énekel. Miközben a világi törvénykezés az igazság letéteményese s kiporciózója, az ő szenvedélye ennél a mézsmázos mellébeszélésnél hangosabban szól. Egy közelkép megmutatja a gyilkos kézen a jeggyűrűt, 'lázadó vérenek bilincsét' – s komoran sugallja, hogy az áldozat asszony volt.

Egy, a 'The Mercy Seat' keletkezésének idejében készült interjúban, ésszerűséget keresve eme kábulatban, Cave az erőszak sajátos etikájáról beszél. Elzárkózva 'a világban újabban jelenlévő, egy bizonyosfajta érzéketlenségtől' a *crime passionel* nemessége mellett tesz hitet, ami ellentéte a 'szadizmusnak és a kapzsiságból fakadó erőszaknak'. Cave Romantizmus éles ellentétben áll az amerikai hardcore vagy a Slayer és hozzá hasonló death-

metal bandák véget nem érő mészárlásaival. A Big Black nevű hardcore zenekar 'Kerosene' (Atomizer, 1986) című számának narrátora a végső elszakadás lehetőségét keresi a kisváros unalmas, klausztrófóbiás életterétől. A városka által kínált két szórakozási fajtát (robbantgatni, megbaszni a hely macáját) egyetlen katartikus kitörésbe elegyíti. Amíg Cave barokk képzelete megneemesíti a szenvedélyből eredő gyilkosságot, a 'Kerosene'-ből áradó szenvtelen nihilizmus mély kétségbeesésről vall.

A Big Black és Nick Cave ellentétpárja fejeződik ki a *Féktelen folyó* című mozifilmben is, amelyben egy gyilkossági történettel szembesülünk: John megöli barátnőjét, s a fiú barátai több sikertelen kísérletet tesznek arra, hogy eltitkolják a bűntényt. A bandavezér rábeszéli John, rejtőzzön el egy Feck nevű alaknál, egy megrokkant, leépült ex-motorosnál, aki évek óta bújdosik barátnője meggyilkolása miatt. A John és Feck közötti találkozás az ölés kétféle morálja közti dialógussá bővül, kétfajta szétcszedett maszkulinitás párbeszédévé. Feck kövület egy sokkal romantikusabb korból (hatvanas évek), mikor a törvényen kívüliek még szabadon viháncolhattak az ellenkulturális vadonban; Feck bűne (akár egy Nick Cave szereplőnek) a vágy tragikus túlsordulásának eredménye. John viszont már nagyon nyolcvanas évekbeli, nagyon Big Black, kegyetlenségének éppúgy nincs kontextusa, éppoly esetleges és motiválatlan, mint a hardcore-punk meg a thrash metal, amit ő és barátai hallgatnak. Feck szerelemből ölt, John azért, mert 'minden szarságot összebeszél', s mert John 'meg akarta mutatni a világnak, hogy ki is a főnök'. Nem a halott lányt siratja, hanem az ölés extatikus momentumának elvesztését: 'olyan VALÓDINAK éreztem magam. Anyyra kurvára éreztem, hogy ÉLEK.' Egy pillanatra az élet intenzitása a tévé gyors vágásokból és ingyenes ultraerőszakból fakadó hiperreális birodalmához volt hasonlatos. Feck morális-esztétikai undora, amelyet John narratíva-nélküli-büntette vagy 'lelke' fölött érez, a film legbeszédesebb pillanata. Kiábrándulása végül John lelövéséhez vezet: kiemeli nyomorából.

A motiváció halála valóban végig kísért a *Féktelen folyó*-ban. Egy ex-hippy tanár nosztalgizálva magasztalja generációja tetteit (véget vetettek Vietnamnak) s arról beszél, hogyan bűjt meg 'az értelem az örület mélyén'. De teljesen letöri a tanítvány válasza, 'kinyírni a disznókat, az a radikális'. A 'radikális' szó értelme a 'kemény' vagy 'fasza' mezejére szűkült. A hatvanas évek generációs egységének értelme szembehelyezkedik az amorális galeriloyalitással, vagy, ami még rosszabb, John szolipszisztikus túlélési törvényével (becsüli magában képességét: 'elpusztítani a másikat, még ha velem veszek is – de így legalább megmaradhat a büszkeségem').

John magatartása a Margaret Mahler által felvázolt pszichopatológiai modellhez illeszkedik. Szerinte a pszichopata 'teljesen-meg-nem-született', soha nem szakadt ki tökéletesen a gyermek-anya szimbiózisból élete első két évében. Csupán egy ingatag, törékeny ego birtokosa, a 'teljesen-meg-nem-született' egyén a belülről jövő ösztönös vezérlővel áradatát vagy a kívülről érkező, túl erős stimulációkat csak agresszív védekező mechanizmusokkal tudja kivédeni. Minden kívülről jövő fenyegetés arra ösztökéli, hogy elhárítsa azokat; az ölés törékeny öntudatát erősebbé s még valódibbá teszi.

A késő huszadik századi impulzus-gyilkosság tehát az elszigetelődéssel szembeni önmegóvás egyik formája, a Romantika képzeletében viszont az ölés a szerelemben olyan, mint az orgazmus a szexben: a birtoklás páratlan pillanata, a feszültségtől való elszakadás,

a lelki bőség heves túlradása. A gondolat, miszerint a halál – legyen akár öngyilkossági egyezés, akár szerelmi bűntény – a transzgresszív érzékiség csúcsa, de Sade márkától a romantikus költőkön, Genet-n, Bataille-on, Misimán, Milleren keresztül egészen Marguerite Duras *Moderato Cantabile* című munkájáig ível. Hasonló leszármazási vonal rajzolható meg a rockban a Doors 'Light My Fire'-jétől (a szerelem a halotti máglya metaforája) és 'The End'-jétől a Stooges-on keresztül Nick Cave-ig. A Stooges dalaiban, 'I Wanna Be Your Dog', 'Loose', 'Search and Destroy', Iggy Pop szexusa szinte a militarizmus határán mozgó ragadozóság, célja a pusztulás kölcsönös biztosítása. A 'Death Trip'-ben a szerelem szoros küzdelem: Iggy halkán dúdolja a fenyegetést/kérést, 'jöjj, légy az ellenségem'.

Nick Cave Iggy Pop agresszivitását átvéve újragondolja azt egy sokkal líraibb, késő romantikus köntösben. A Birthday Party 'Zoo Music Girl' című dala az áhitat s a pusztítás nyelvét olvasztja egybe: az egyik percben még térden állva csókolja a nő szoknyájának szegélyét, a következőben megöli. A *Your Funeral... My Trial* lemez 'Hard On For Love' dalában Cave rabló, aki a női test 'szerelmi oltár'-ának fosztogatója. Fallosza Isten 'jogara'; átmerészkedik a nő veszélyes, sötét és nyirkos felségterületére, amit a halál völgyéhez hasonlít. Akár csak Iggy 'Death Trip'-jében, a szex rakétatámadás, kamikazeszerű rajtaütés: Cave célja 'beletrafálni e hiányba'. A gyilkos mindent elsöprő rohama, dőfése mintha az orgazmikus ölelés szörnyű paródiája lenne. Az ölés pusztító felszabadulásában a szerelem/gyűlölet tárgyat egyidejűleg birtokolják és tisztítják meg (erkölcsileg): végre elérkezik a nyugalom állapota, a nő kilép a férfi nyomorúságából.

(folytatjuk)

1995

Németh Anna fordítása

fosszília

IRODALOM, MŰVÉSZET, BÖLCSELET

1. évfolyam 2. szám

Szerkesztik

BORDÁS SÁNDOR, DOMOKOS TAMÁS, ORCSIK ROLAND,
TAKÁCS KATALIN, VARGA PÉTER

Konzultánsok

ODORICS FERENC, ÖTVÖS PÉTER, SZILASI LÁSZLÓ

Lapterv

TÓTH PÉTER

Tördelés

EGÉSZ TAMÁS

Korrektor

DOMOKOS KATALIN

E számunkat KOVÁTS LÁSZLÓ és KISS ATTILA ETELE munkáival
illusztráltuk

Megjelenik negyedévente

Kiadja a

Messzelátó

Felelős kiadó: Jancsák Csaba

Szerkesztőség címe: 6725 Szeged Boldogasszony sgt. 6.

Telefon/Fax: (62) 544-759

Drótposta: fosszilia@freemail.hu

Támogatók: Főiskolások a Szegedi Universitásban Alapítvány,

SZTE Kulturális Iroda

Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány

A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség címén

ISSN 1586-0116

